HAYALET KENTSEL MEKÂNLAR: İSTANBUL ÜZERİNDEN BİR OKUMA

Dilara Şenşar
161401109

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimarlık Anabilim Dalı
Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yekta Özgüven

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mayıs, 2019

maltepe üniversitesi	JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	Döküman No	
		İlk Yayın Tarihi	
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA

DİLARA ŞENŞAR'ın "Hayalet Kentsel Mekanlar : İstanbul Üzerinden Bir Okuma" başlıklı tezi 06.05.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans/~~Doktora tezi~~ oy birliğiyle / ~~oy çokluğuyla~~, başarılı / ~~başarısız~~ olarak kabul edilmiştir.

Üye	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Yekta ÖZGÜVEN	.....
Üye	Doç. Dr. Bora YERLİYURT	.....
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Emel CANTÜRK	.....
Hazırlayan İlgili Bölüm	Kalite Koordinatörü Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Kalite Koordinatörü Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ

maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	1/1

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

06/06/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Dilara Şenşar

Hazırlayan	Kalite Koordinatörü	Kurumsal Yetkili
İlgili Birim	Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Prof. Dr. Belma AKŞİT

İNTİHAL RAPORU

yüksek lisans tezi

ORIJINALLIK RAPORU

%3	%3	%0	%1
BENZERLIK ENDEKSI	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCI ÖDEVLERI

BIRINCIL KAYNAKLAR

1	www.scribd.com İnternet Kaynağı	%1
2	www.idealkentdergisi.com İnternet Kaynağı	%1
3	polen.itu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
4	issuu.com İnternet Kaynağı	<%1
5	www.tatlilargayrimenkul.com İnternet Kaynağı	<%1
6	www.itobiad.com İnternet Kaynağı	<%1
7	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<%1
8	www.toplumvedemokrasi.org.tr İnternet Kaynağı	<%1

TEŞEKKÜR

Tezin her aşamasında bilgi birikimi ve deneyimleriyle benden yardımını esirgemeyen, bana sabırla ve ilgiyle yol gösteren saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yekta ÖZGÜVEN'e, bu süreçte her konuda bana destek olan annem Dilek ŞENŞAR ve babam Osman Kenan ŞENŞAR'a, bilgili ve araştırmacı yönü ile bana hep yol gösteren kardeşim Batuhan ŞENŞAR'a ve tez sürecinde yanımda olup bana destek olan tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Dilara Şenşar

(Mimar)

Mayıs 2019

ÖZ

HAYALET KENTSEL MEKÂNLAR: İSTANBUL ÜZERİNDEN BİR OKUMA

Dilara Şenşar
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı
Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yekta Özgüven
Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019

Hayalet kentler, kimi zaman doğal afetler, kimi zaman ise savaşlar, yangınlar gibi insanların yol açtığı etkiler sonucunda terk edilmiş kentlerdir. Bu kentler, fiziksel olarak varlıklarını devam ettirmekteyseler de, artık insanların yaşamasının mümkün olmadığı koşulları barındırırlar.

Günümüzde, küreselleşmenin etkisiyle gelişen, büyüyen, hareket ve hızın arttığı metropol kentlerin çok merkezli ve parçalı yapısı da, kimi kentsel mekânların kısa veya uzun süreli olarak kullanımlarını kaybetmelerine neden olur. Bu durum da, metropol kentlerdeki söz konusu mekânların bir anlamda hayalet niteliği kazanmasına neden olur. Hayalet kentsel mekân olarak adlandırılan bu yerler, algısal olarak hayalet kent görüntüsüne sahip ancak hayalet kent olmayan alanlardır. Gün içerisinde, yalnızca belirli bir zaman aralığında, hayalet kent niteliğine bürünürler. Bu yerlerdeki terk edilme durumu, hayalet kentler gibi kalıcı değil; geçici bir süreye işaret eder.

Bu bağlamda da, bir metropol kent olarak İstanbul da, modern kent pratiklerinin yol açtığı kentsel ve işlevsel ayrışmalara bağlı olarak, birçok hayalet kentsel mekân barındırmaktadır.

Anahtar Sözcükler: 1.Hayalet Kent; 2.Metropol Kent; 3.Kentsel Mekân; 4.Hayalet Kentsel Mekân

ABSTRACT

GHOST URBAN SPACES: A READING THROUGH ISTANBUL

Dilara Şenşar
Master Thesis
Department Of Architecture
Master's Degree Program In Architecture
Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Yekta Özgüven
Maltepe University Graduate School of Science and Engineering, 2019

Ghost cities are abandoned cities as a result of natural disasters, or as a result of human effects such as wars and fires. Although these cities continue to exist physically, they now have the conditions in which are not appropriate for people to live.

Today, the multi-centered and fragmented structure of the metropolitan cities, which are developing, growing and increasing with the effects of globalization, cause some urban spaces to lose their short or long term use. This situation causes the places in metropolitan cities to gain "ghost" character in a sense. These, called ghost urban spaces, are the areas that have a ghost city view but are not ghostly cities in reality. During the day, only in a certain period of time, they become a ghost city. The abandonment in these places is not as permanent as ghost cities; only refers to a temporary period.

In this context, Istanbul, as a metropolitan city, has many ghost urban spaces depending on the urban and functional segregations caused by modern urban practices.

Keywords: 1.Ghost Cities; 2.Metropol Cities; 3.Urban Spaces; 4.Ghost Urban Spaces

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **Error! Bookmark not defined.**
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI .... **Error! Bookmark not defined.**
İNTİHAL RAPORU iv
TEŞEKKÜR v
ÖZ vi
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER viii
ŞEKİLLER LİSTESİ ix
ÖZGEÇMİŞ xi
1.GİRİŞ 1
2. KAVRAMSAL AÇILIMLAR-I: KENT VE METROPOL 4
2.1. Kavramsal Olarak Kent ve Gelişimi 4
2.2. Modernleşme ve Küreselleşme Pratikleri Bağlamında Metropol Kent 11
3. KAVRAMSAL AÇILIMLAR-II: YOK-YER VE HAYALET KENTLER 20
3.1. Metropol Kentler Bağlamında Mekân ve Yok-Yer 20
3.2. Hayalet Kent Kavramı 25
3.3. Yersizlik Duygusu ve Hayalet Kentsel Mekânlar 43
4. İSTANBUL'DA HAYALET KENTSEL MEKÂNLAR 51
4.1. Geleneksel Ticaret Alanları: Eminönü 54
4.2. Merkezi İş Alanı: Maslak 59
4.3. Toplu Konut Alanları: Çekmeköy, Kurtköy, Batı Ataşehir 63
4.4. Kentsel Dönüşüm Alanı: Fikirtepe 73
5. SONUÇ 77
KAYNAKÇA 81

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Epecuen, Arjantin (URL-4) 27
Şekil 3.2 Quabbin, Massachusetts (URL-6) 28
Şekil 3.3 Craco, İtalya (URL-8) 29
Şekil 3.4 Oradour, Fransa (URL-10) 30
Şekil 3.5 Ağdam, Azerbaycan (URL-12) 31
Şekil 3.6 Cairo Kasabası, İllinois (URL-14) 32
Şekil 3.7 Suriye, Halep (URL-15) 32
Şekil 3.8 Hashima Adası, Japonya (URL-18) 34
Şekil 3.9 Humberstone, Şili (URL-21) 35
Şekil 3.10 Kolmanskop, Afrika (URL-23) 36
Şekil 3.11 Balestrino Kasabası, İtalya (URL-25) 37
Şekil 3.12 Kapalı Maraş, Kıbrıs (URL-27) 37
Şekil 3.13 Kowloon, Hong Kong (URL-29) 38
Şekil 3.14 Gulag Toplama Kampı (URL-31) 39
Şekil 3.15 Bodie, Kaliforniya (URL-33) 40
Şekil 3.16 Castelnuovo Sabbioni, İtalya (URL-35) 40
Şekil 3.17 Angkor Wat, Kamboçya (URL-37) 41
Şekil 3.18 Ordos, Çin (URL-38) 42
Şekil 4.19 Çalışma Alanları 53
Şekil 4.20 Çalışma Alanı: Eminönü 55
Şekil 4.21 Gözlem Noktaları: Eminönü 56
Şekil 4.22 E1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 07.04.2019) 56
Şekil 4.23 E2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 07.04.2019) 57
Şekil 4.24 E2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 07.04.2019) 57
Şekil 4.25 E3 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 07.04.2019) 58
Şekil 4.26 Çalışma Alanı: Maslak 59
Şekil 4.27 Gözlem Noktaları: Maslak 60
Şekil 4.28 M1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 26.04.2019) 61
Şekil 4.29 M2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 26.04.2019) 62
Şekil 4.30 M3 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 26.04.2019) 62
Şekil 4.31 Çalışma Alanı: Çekmeköy 65
Şekil 4.32 Gözlem Noktası: Çekmeköy 66
Şekil 4.33 Ç1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.01.2019) 66
Şekil 4.34 Çalışma Alanı: Kurtköy 67
Şekil 4.35 Gözlem Noktası: Kurtköy 68
Şekil 4.36 K1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019) 68
Şekil 4.37 K1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019) 69
Şekil 4.38 K2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019) 69
Şekil 4.39 K3 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019) 69
Şekil 4.40 K4 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 26.01.2019) 70
Şekil 4.41 Çalışma Alanı: Batı Ataşehir 71
Şekil 4.42 Gözlem Noktası: Batı Ataşehir 72

Şekil 4.43 A1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 17.01.2019) 72
Şekil 4.44 A2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 17.01.2019) 73
Şekil 4.45 Çalışma Alanı: Fikirtepe..... 74
Şekil 4.46 Çalışma Alanı: Fikirtepe..... 75
Şekil 4.47 F1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)..... 75
Şekil 4.48 F2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)..... 76
Şekil 4.49 F2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)..... 76

ÖZGEÇMİŞ

Dilara Şenşar

Mimarlık Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	Yıl	Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı
Y.Ls.	2019	Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı
Ls.	2014	Yeditepe Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Anabilim Dalı
Lise	2009	Bilecik Anadolu Öğretmen Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	Görev
2018 -	Öğretim Görevlisi. Gedik Üniversitesi
2016 - 2018	Mimar. Seva Mühendislik
2014 - 2016	Mimar. Ekol Mühendislik

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	Kurum
2015 -	Üye: Mimarlar Odası İstanbul

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

2018 Güz Dönemi Verilen Dersler / Teknik Resim Dersi / Gedik Üniversitesi
2018 Güz Dönemi Verilen Dersler / Bina Bilgisi Dersi / Gedik Üniversitesi
2019 Bahar Dönemi Verilen Dersler / Rölöve / Gedik Üniversitesi
2019 Bahar Dönemi Verilen Dersler / Restorasyon ve Koruma Teknikleri / Gedik Üniversitesi
2019 Bahar Dönemi Verilen Dersler / Bilgisayarda Mimari Programlar / Gedik Üniversitesi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Bilecik, 1991
Yabancı diller : İngilizce (iyi)
E-posta : dilarasensar@gmail.com

BÖLÜM 1.GİRİŞ

Dünyada kentleşme oranın artması, insanların kentlerde birçok sorunla karşı karşıya getirmektedir. Hızlı şekilde değişim gösteren ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyal çevre karşısında kent yönetimlerinin hizmet kalitesini korumak ve daha ileriye taşımak için yeniden organize olmaları, kentsel problemlerle ilgili tartışma konularını oluşturmaktadır.

Sanayi Devrimi ile gelişme gösteren kentler, nüfus yığılmaları ve gelişmelerle birlikte ortaya çıkan metropol kent oluşumları ile yeni bir evreye girmektedir. Bulunduğu bölge başta olmak üzere çevre kentlere ekonomi, kültür, yönetim ve benzeri konularda oldukça katkı sağlayabilen, genel anlamıyla nüfus yoğunluğunun fazla olduğu büyük kentler, metropol kent olarak tanımlanırlar. Bu kentlerde, ticaretin, sanayinin ve iş imkânlarının yüksek olmasının yanı sıra, ayrıca kent hayatının sağladığı kolaylıklar, metropol kentlere olan ilgiyi, dolayısıyla da metropol kentlerde yaşama isteğini arttırmaktadır. Tüm yapıları kendi değerler sistemi ile değiştiren, geriye dönülmez ve karşı konulmaz bir süreç olarak karşımıza çıkan küreselleşme sonucunda kentler, bu değişim ve dönüşümlerden fazlasıyla etkilenmektedir. Metropol ve küresel bir kent olarak tanımlanan İstanbul da, bu tarz değişimlerin sık görüldüğü bir yerdir.

Bu değişimler ise, kentsel mekânla kurulan ilişkileri de değiştirdiği gibi, mekânla kurulan aidiyet olgusunu da radikal biçimde dönüştürür. Bir diğer ifadeyle, mekâna dair geliştirilen aidiyet duygusuyla varlık kazanan yer kavramı da güncel tartışmaların odağında kendine yer bulur. Yer, kavramsal olarak birbirinden uzak hüviyetlerin yanyana gelerek oluşturduğu bir durumda, bu hüviyetlerin kendi içinde yeri oluşturan bağlamlar ile deneyimsel ve koşullanan bir olgudur. Güncel tartışmalar aracılığıyla, yere karşılık veya yer sayesinde oluşan başka bir olgu da, yer hissi taşımayan mekânları betimlemek için kullanılan yok-yer veya yok-mekân kavramıdır. Yok-mekân kavramı, sıradan ve alışılagelen mekân gruplarından farklılık gösterdiği gibi, yok-mekânlarda geçmiş ve gelecekten de bahsedilemez. Yani, yok mekânlar, tarihsel bir birikimden ya da aitlik hissine değil; zaman ötesi bir duruma işaret ederler.

Küreselleşme pratikleri ile birlikte, kent ve metropol kavramlarını kazandığı yeni anlamlar, metropol kentlerin barındırdığı kültürel, sosyal ve imgesel değişimleri de

beraberinde getirirler. Bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak da, kentsel mekânı meydana getiren bileşenler, yerler ve yok-yerler gibi farklı ifadeler ve içerikler kazanırlar. Bu bağlamda, Marc Auge'nin süpermodernite çağı oalrak tanımladığı güncel duruma karşılık gelen, yok-yer kavramı ve mekân ile kurduğu ilişkiyi betimleyen yerin ruhu kavramı, hayalet kentsel mekân kavramının da dayanak noktası olur.

Bu doğrultuda, kültürler ve/veya bireyler arasında farklılık gösteren, hayalet kent; bir genellemeyle savaşların ardından kalan yıkılmış, harap olmuş kentler, doğal afetler sonucu yaşanmaz hale gelen şehirler, ekonomik açıdan imkânsızlıklar içinde kalan ve terk edilmiş kentler, esrarengiz olaylardan dolayı sakinlerinin terk ettiği kentler, siyasi anlaşmazlıklar sonucu girilemeyen kentler gibi alanları tanımlamak için kullanılır. Ölçeği, kimi zaman bir kasaba kimi zaman bir köy olsa da, hayalet kent olarak tanımlanan bu yerleşimlerin sahip olduğu terk edilmişlik ve yok-yer duygusu ise, metropol kentlerdeki yersizlik duygusu büyük oranda benzerlik gösterir.

Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, söz konusu hayalet kentler ile metropol kentlerin yeni mekânsal oluşumlarının arasındaki anlamsal ve algısal örtüşmeleri doğrultusunda, metropol kentlerin parçalı yapısının hayalet kentsel mekânlar olarak tanımlanabileceğini İstanbul üzerinden yapılan bir okumayla ortaya koymaktır.

"Kavramsal Açılımlar-I: Kent ve Metropol" başlıklı bölümde, kent kavramının tarihsel süreçte ortaya çıkışı ve günümüzdeki anlamsal içeriğe sahip olması aşamalarındaki değişen yapısı ele alınmıştır. Kent kavramının, modernleşme ve küreselleşme etkileri ile süreçteki değişimi, küreselleşmenin kentlerde yol açtığı etkileri üzerinden açıklanmıştır. Bu etkilerin, en önemli güncel sonuçlarından biri olarak metropol kent kavramının, kentsel yaşam pratikleri üzerinde yol açtığı dönüşümler bağlamında, yalnıza mimari ve kentsel disiplinler değil; çeşitli toplumsal disiplinler aracılığıyla da irdelenmiştir.

"Kavramsal Açılımlar-II: Yok-Yer ve Hayalet Kentler" başlıklı bölümde ise, kentleri oluşturan mekân kavramı, mekân ile yer kavramları arasındaki ilişkiler üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda, küreselleşme pratiklerinin bir sonucu olarak metropol kentlerde ortaya çıkan yok-mekânlar ve yok-yerler, yeni kentsel yapı ile olan ilişkisellikleri ile ortaya konmuştur. Sonrasında ise, hayalet kent kavramı, dünya

üzerindeki çeşitli örnekleri bağlamında incelenerek, hayalet kentlerin oluşmasındaki nedenler ve bu kentlerin temel özellikleri irdelenmiştir. Ayrıca, metropol kentlerin yok-yerleri ile hayalet kentler arasındaki bağıntılar, yersizlik kavramını referans alarak, günümüz metropol kentlerindeki mekânsal ve toplumsal ayrışmalar ile birlikte ortaya konmuştur.

"İstanbul'da Hayalet Kentsel Mekânlar" başlıklı bölümde ise, daha önceki bölümlerde ortaya konmuş olan teorik ve kavramsal çerçeve, İstanbul üzerinden yapılan alan incelemesi çalışmalarıyla sorgulanmıştır. Bu çerçevede, bir metropol kent olarak İstanbul'un farklı nitelikleri ile öne çıkan çeşitli bölgeleri, sahip oldukları kentsel işlevleri ve kullanım biçimleri, kullanım biçimlerinin gündelik rutin içerisinde işaret ettiği zaman aralığı ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Bu amaçla, yerinde gözlem ve incelemeye dayanan alan incelemesi çalışması, tüm konu olan bölgeler için yılın farklı zamanlarında birkaç kez gerçekleştirilmişse de, her incelemede aynı sonuçlar elde edilmiştir.

Bu doğrultuda, tezin alan incelemesi kısmının kapsamı, İstanbul'da farklı kentsel karakter gösteren Maslak, Eminönü, Fikirtepe, Batı Ataşehir, Çekmeköy ve Kurtköy ile sınırlandırılmıştır. Bu alanların seçilme nedenleri ise, Maslak bölgesinin İstanbul'un en önemli merkezi iş alanı olması, Eminönü bölgesinin kentin halen fonksiyonunu devam ettiregelen geleneksel ticaret alanı olması, Fikirtepe'nin en güncel kentsel dönüşüm alanlarından biri olması ile ilintilidir. Batı Ataşehir, Çekmeköy ve Kurtköy ise, uydu kent niteliğinde konut yerleşimleri olarak kurulmalarına rağmen, hızla büyüyerek ve gelişerek, diğer kentsel mekânlara en aktif biçimde eklemlenen bölgeler olmaları ile bağlantılı olarak seçilmiştir.

Bu çerçevede, bu çalışma ile, bütüncül yapıdan uzaklaşan metropol kentlerdeki parçalanma ve ayrışmaların ortaya çıkardığı farklılaşma ve çoğullaşma biçimlerinin, kentsel mekânda yol açtığı yeni var oluş biçimlerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Teorik olarak literatürdeki hayalet kent kavramının, yere ve mekâna ilişkin diğer güncel kavramlar ile biraradılığında yorulanmasıyla, "hayalet kentsel mekân" kavramı ortaya konmuş; gelecekte konu üzerinde gerçekleştirilecek olan daha kapsamlı ve ayrıntılı çalışmalar için bir başlangıç adımı oluşturulması amaçlanmıştır.

BÖLÜM 2. KAVRAMSAL AÇILIMLAR-I: KENT VE METROPOL

Toplumsal bir varlık olarak bireyler, gündelik ve yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak adına bir arada yaşama gereksinimi duyarlar; bireyler arası sosyal ilişkilerin kurulduğu "mekânsal organizasyon"lar ise kent olarak tanımlanırlar. Toplumsal ilişkilerin, ticari faaliyetlerin, ekonomik aktivitelerin mekânı olarak kent, aynı zamanda bireylerin bir arada yaşadıkları bir ortak buluşma alanıdır. Tarih boyunca çeşitli kültür ve uygarlıkların gelişimine zemin hazırlayan kentler, aynılıklardan ziyade zıtlıklardan oluşur. Dolayısıyla, tek tip kimliklerin değil; farklı kimliklerin ve farklı fikirleri olan bireylerin bir arada yaşadıkları yerdir.

Kent, fiziksel bir yerleşme olmasını yanı sıra; mimarlığı, siyaseti, ekonomiyi, sosyolojiyi ve çeşitli birçok alanı içinde barındırır. Bu bağlamda, kent, yalnızca mimarlık ve şehircilik disiplinlerinin değil; birbirinden oldukça farklı alanları konu alan çeşitli disiplinlerin de odak noktası olmuştur. Bu durum bir yandan da, kent kavramı üzerine, birbirinden oldukça farklı tanımlar yapılmasını beraberinde getirmiştir.

Kent üzerinde yapılan kimi tanımlar, nüfus yoğunluğuna ve nüfusun hetorejen yapısına, kimi tanımlar tarımsal faaliyet yerine sanayi ve hizmet faaliyetlerinin yoğunluğuna, kimileri ise coğrafi büyüklüğüne ilişkin çeşitli parameterleri baz almaktadır. Ancak, kent, bu tanımların odak noktasındaki tek bir olgu ile açıklanmayacak kadar karmaşık ve bir o kadar da bütüncül bir olgudur; dahası, tüm bunların bir aradalığından meydana gelen toplumsal bir üretimdir.

Diğer taraftan, sanayileşmenin yol açtığı modernleşme ve devamında günümüzde dünyadaki tüm kentlerin eklemlendikleri -veya eklemlenmek zorunda kaldıkları- küreselleşme pratikleri ile birlikte, kent kavramı bile tanımlamak için yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, günümüzde hızla büyüyen, gelişen ve etki alanları yakın coğrafyasının çok daha ötesine genişlemiş olan metropol kentlerden söz edilmektedir.

2.1. Kavramsal Olarak Kent ve Gelişimi

Kent denilince akla ilk gelen, genellikle, oldukça yoğun ve çeşitli kalabalık bir nüfusun yaşadığı yerleşim birimleri, yeni bir ekonomik teşkilatlanma ve değişmiş bir fiziki çevre olur. Kendine özgün bir kent hayatı ve ayırt edici bir kentsel karakterin

gelişimi, bu özelliklere göre tanımlanmaya çalışılır. Nüfusun genişlik, yoğunluk ve heterojenlik gibi özellikleri yüzeysel ve geçici bir yaşam biçimi oluştururken; nüfus yoğunluğunun da, süreç içerisinde karmaşıklığı artan bir toplumsal yapıda farklılaşma ve uzmanlaşma gerektirdiği belirtilir (Alver, 2017, s. 128).

Oysa kent, aynı zamanda insanın davranış ve düşüncelerini de etkileyen farklı bir sosyal düzeni belirtmek için de kullanılan bir kavramdır (Kavruk, 2002, s. 65). Bu yönüyle, toplumsal, siyasal, yönetsel ve ekonomik faaliyetlerin tüm vatandaşlar için var olduğu yaşam alanları olarak kentler (Mengi, 2007, s. 11-26), farklı uygarlık ve kültürlerin doğup geliştiği ve yayıldığı yerlerdir. Dolayısıyla, kent kavramı, yalnızca fiziksel bir duruma değil; aynı zamanda, çeşitli kültürel ve sosyal yapıdaki kentlilerin farklı yaşam biçimlerine bağlı olarak (Ertürk, 2009, s. 41), insanı çevreleyen ve karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu toplumsal bir duruma da işaret eder. Zaten, kent kavramını da bu kadar karmaşık hale getiren, yalnızca tek bir tanım yapılmasını olanaksız kılan, farklı pek çok disiplinin konusu olmasına ve dolayısıyla da farklı bakış açılarıyla birbirinden farklılaşan pek çok tanımın ortaya çıkmasına yol açan, tam da kentin bu fiziksel-toplumsal yapısıdır.

Kimi araştırmacılar tarafından kent, kent, kırsal bölgelere göre daha fazla nüfusun bulunduğu, toplumun sürekli bir gelişim halinde olduğu ve içinde yaşayanların tüm sosyal ihtiyaçlarının giderildiği, tarımsal faaliyetlerin yok denebilecek ölçüde olduğu yerleşim yerleri olarak tanımlanır (Keleş, 1998, s. 75). Bu görüşe göre, insanların yaşamlarını sürdürdükleri belirli bir toprak parçası "kent" ya da "köy" olarak adlandırıldıkları gibi; bunu belirleyen birçok farklı parametre olduğundan, kent ve kırsal olanın tanımladığı köyü birbirinden kesin çizgilerle ayırmak da mümkün değildir (Keleş, 1997, s. 74). Bu açıdan kent, tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerin tek bir ortak yönetimde toplandığı, gelişen teknolojiye bağlı olarak bütünleştiği ve heterojen hale geldiği yerlerdir (Kıray, 1998, s. 17).

Söz konusu tarımsal ve tarım dışı faaliyeletleri belirleyen ise, hem üretim hem de ticaretin işaret ettiği ekonomidir. Bu açıdan, ekonomi disiplini içerisinden değerlendirildiğinde kent, her dönemde ekonomik açıdan ilgi gören ve insanları çeken yapısıyla birlikte, ekonomi alanındaki gelişmelerin belirli aşamalarının standart durumu olarak ekonomik bir birimdir. Kentlerin oluşması, insan gücünden makine gücüne

geçilmesi, iş bölümünün ortaya çıkması gibi olgular, kentin ekonomisi ile ilişkilidir (Park & Burgess, 2016, s. 225). Ekonomi, para piyasasının yoğun olduğu, sanayi üretiminin arttığı yerlerde kendini daha fazla gösteren bir etken olduğundan, kentlerdeki nüfus artışının ve kentlerde yaşamaya yönelik artan talebin de temel nedenidir. Bu artışı belirleyen ise, özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte, makineleşme ve sanayileşmenin odak noktası ve ulaşım, ticaret, finans ve üretim merkezleri haline gelerek büyüyen kentlerin, bununla beraber sahip oldukları ve sundukları çeşitli ekonomik ve/veya sosyal fırsatlar aracılığıyla da büyüme içerisinde olmalarıdır (Weber, 2015, s. 19). Bu açıdan, sanayileşme, kentlerin gelişiminde -birçoğunun varlık kazanmasında olduğu gibi- en büyük etmen olmuş ve kentler, "sanayileşme öncesi kentleri" ve "sanayileşme sonrası kentleri" olmak üzere farklılaşan yapılarına göre tanımlanmaya başlamışlardır.

Sjoberg'e göre, sanayileşme öncesi ve sanayileşme sonrası kentlerin, yalnızca ekonomik değil, ekolojik ve toplumsal örgütlenmeleri de birbirinden farklılık gösterir. Dahası bu farklılaşmalar, yalnızca Sanayi Devrimi'nin ilk olarak yaşandığı ülkelerde değil, farklı coğrafyalara ve kültürlere ait sayısız sayıdaki kentlerde görülebilmektedir (Sjoberg, 2002). Sanayi öncesi kenti, merkez odaklı bir yerleşime işaret ederken, kentin merkezi de dinsel yönetimsel fonksiyonların olduğu binalardan ve pazar alanlarından meydana gelir (Bal, 2016, s. 68). Sanayi kenti ise, yoğun bir sanayileşme üzerine kurulu olmakla birlikte, başarının önem arz ettiği sınıflaşmalardan ve önemli etkiler gösteren kent ekonomisinin hakim olduğu bir yapıdan oluşur (Bal, 2016, s. 70).

Bu bağlamda, gerek sanayi öncesi gerekse sanayi sonrası kenti olsun, tarih boyunca var olan tüm kentleri belirleyen en temel olgu, ticari faaliyetler olmuştur. Tarihteki ilk kentlerin, önemli ticaret yolları üzerinde veya deniz ulaşımına bağlı olarak deniz kenarlarında pek çok küçük liman kentinin kurulduğu, ve artan ticari faaliyetlerine bağlı olarak bu kentlerin yayılma alanlarının genişlemesiyle, bağlantı yollarında da yeni yeni kentlerin oluştuğu (Pirenne, 2016, s. 101) düşünüldüğünde, ticaret ve alışverişin bir parçası olarak kentin bulunduğu toprakla ilişkisi kentsel ekonomiyi ortaya çıkarır. Böylelikle, zaman içerisinde ekonominin gelişmesi ile paranın değiş-tokuşu ve ticari faaliyetlerin miktarının ve çeşitliliğinin artmasıyla, kentler, paranın değişiminin ve işgücünün merkezi olarak, üretimin ve tüketimin mekânı haline gelmişlerdir (Bal, 2016, s. 63). Bu durumda, kent halkı ile ulusal ekonomi arasında, önemli bir ekonomik bağlantı bulunmaktadır.

Üretim ve ticaret faaliyetlerinin merkezi olan sanayileşme ve kapitalizm öncesi kentte insanların çoğu tarımla uğraşmaktadır; ve feodalizm, kapitalist ilişkilerin gelişimine ön ayak olmuştur. Ancak, Weber, tarımsal ihtiyaçların temininin bu yerleşimlerdeki pazarlarda gerçekleşmesi, pazarın varlığı veya yokluğunun fark yarattığı durumlarda ve tarım faaliyetlerindeki kazancın tarımsal sektör dışındaki kazançlar ile bağlantılı şekilde oluştuğu durumlarda şehirlerden değil yalnızca küçük pazar kasabalarından söz edilebileceğine (Weber, 2015, s. 82) dikkat çeker. Çünkü feodal koşullar altında özgür kentlerin, otonom loncaların, serbest emek ve ticarileşmenin oluşma koşulları bulunmamaktadır (Turner, 1996, s. 247). Diğer bir ifadeyle, pazarda tüccar ve esnafın bir arada bulunması ve günlük ihtiyaçların düzenli biçimde karşılaması, kent kavramını açıklamak için yeterli değildir. Bu noktada, teknoloji ve teknolojik farklılaşmayı belirleyen enerji türü, sanayi öncesi ve sanayi sonrası kentleri belirleyen önemli bir olgu olarak ön plana çıkar. Sanayi öncesi kentinde, teknolojik açıdan üretim, organik enerji ile yapılırken, ulaşım da insan ve hayvan gücüne dayanır (Sjoberg, 2002).

Ancak, sanayileşme ile birlikte, üretimin teknolojik açıdan makine gücüyle yapılmaya başlanması, kırsal alandan hızla "kentleşen" şehirlere doğru göçlere neden olur. Böylelikle, sanayi kapitalizminin ortaya çıkışıyla, çağdaş kentleşme ve toplumsal yaşam biçimleri, mekânın bile kâr için kullanılmasını beraberinde getirir. Bu durumda, kentlerde araziler ve binalar, ekonomik piyasada satın alınabilir ve satılabilir bir meta haline dönüşür. Bal'a göre, bu dönüşüm, üç ayrı biçimde açıklanabilir: Birincisi; kentler ve kırsal alanlar arasındaki ayrışmalar, kentleşme yoluyla yapay bir alana dönüşür ve kapitalizmle birlikte, kentler ile köyler arasındaki ayrım ortadan kalkar. Tarım mekanize edildiğinde, sosyo-ekonomik faktörlerin geçerli olduğu bir durum haline gelir; ve kırsal ve kentsel olanın tanımladığı farklı toplumsal yaşam biçimleri, zamanla benzer hale gelmeye başlar. İkincisi; kapitalist toplumlarda insan hayatı ve doğa birbirinden net çizgilerle ayrılır. Ve son olarak, kapitalist toplumların genel özellikleri kentin çevresindeki diğer yerleri de etkisi altına alan çok çeşitli durumlarla bağlantılıdır (Bal, 2016, s. 261-262). Bu yönüyle, kent, daha geniş bir etki alanın parçası olarak ve yönetimsel anlamda diğer kentlere bağlı olarak, ve dolayısıyla da kültürel bütünlüklerin parçası olarak varlık kazanır.

Benzer biçimde, Smith de, kentlerin ve kentlerdeki toplumsal değişimlerin yorumsal tarih, ekonomik ve politik disiplinlerin tam da kendilerinde olduğunu belirtir.

Bireylerin özgürlük ve özgürlüğün gerçekleşme koşulları, bireylerin içinde bulundukları ekonomik ilişkilerden ayrı değildir (Holton, 1999, s. 54). Ticari ve sanayi ile ilgili üretimi, tarımsal üretimden ayıran en temel olgu, kent toplumu içerisindeki iş bölümüdür. Kent ile kır arasındaki ayrımı da, bu iki farklı üretim biçimi ve bu üretimlerin birbiri ile çatışması tanımlar. Başka bir ifadeyle kent, her alanda çok fazla uzmanlaşmış çalışma hayatı ile birlikte karmaşık ilişkiler topluluğu yaratmaktadır ve topluluklar içindeki bireylerin ihtiyaç duyduğu gereksinimler, çoğunlukla farklı olarak işlev göstermektedir (Urry, 2015, s. 28). İş bölümü geliştikçe, aynı zamanda bu farklı alanlardaki iş bölümü nedeniyle, belli alanlarda birlikte çalışan kentli bireyler arasında yeni görev dağılımları oluşur. Ticaret, tarım ve sanayi üretimdeki bu farklı iş bölümleri ve görev dağılımları ise, kentli bireylerin toplumsal konumlarını ortaya çıkarır. İş bölümündeki farklı gelişim aşamaları, çeşitli mülkiyet oluşumlarının yanı sıra; bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerindeki farklılıkları da oluşturur (Marx & Engels, 2016, s. 31). En üst düzey ekonomik iş bölümü merkezini tanımlayan kent, ne kadar büyürse iş bölümü de o kadar artar. Bu durumda, her alanda çeşitli hizmetleri içinde barındıran bir alan oluşur. Uzmanlaşmanın zorunlu olduğu bu alanda kazanç, farklı hizmetlerde uzmanlaşmış olan diğer bireyler ile yapılan hizmet değişimi ile elde edilir (Simmel G. , 2017, s. 105-106).

Hegel ise, tarım toplumunun da kent toplumunun da, sermayenin özel mülk olarak yayılması yoluyla ticaret yaşamına girdiklerini belirtir. Bununla birlikte, tarımsal toplumda, çalışma kendine yeterli bir biçimde doğaya dayanır ve "düşünceye ve istencin bağımsızlığına" göreceli olarak az şey borçludur. Tarımsal toplum, üretilenin doğrudan tüketildiği ve doğayı odağına alan bir dünya tanımlarken, ticaret sınıfı ise toplumsal değiş-tokuşun tanımladığı, bireylerin gereksinimlerini ve çalışmasını başkalarınınkiyle birleştirmek zorunlu olduğu bir toplumun üyeleri olarak görülmektedir (Holton, 1999, s. 58-59). Kentte yaşayanların, gereksinimlerini karşılamak adına çok sayıda insanla iletişim kurmaları ve iş birliği yapmaları gerekir; ve kentli bireyler genellikle parçalanmış rollerle karşı karşıya gelirler. Kentlerde birincil ilişkilerden çok ikincil ilişkiler ön plandadır ve ilişkilerde kişilere daha az bağımlılık vardır. İlişkiler yüz yüze olsa da kişisel, yapay, parçalı ve geçicidir (Wirth, 2002, s. 90-91). Kent ortamında güçlü akrabalık bağları olmadığından dolayı, yapay akrabalık bağları oluşturulur. Bu durumda kent, parçalanmış ilişkiler dizisine ve dünya çapında bir iş bölümüne dönüşür. Kentin nüfusu

arttıkça iletişim kuracak insan sayısı da artar ve iletişim düzeyi de o kadar düşer. Bu durumda iletişimi sürdürme eğilimi de o kadar artar (Wirth, 2002, s. 104).

Bu durum, Castells'in kenti tanımlarken başvurduğu "kolektif tüketim" kavramı ile benzerlikler taşır (Castells, 1977, s. 210-213). Yeniden üretim için tüketim ortamı olması gerektiği gibi, yeniden üretim için kolektif tüketim de ancak -ve yalnızca- kent ortamında bulunmakta (Aslanoğlu, 2000, s. 65; Keleş, 1994, s. 102); ve kentler kolektif tüketimin şekillendirilmesiyle, toplum içinde değişen üretim ilişkileri sebebiyle yeni politik yaklaşımların oluştuğu yerler haline gelmektedir (Urry, 2015, s. 28). Bu doğrultuda, kentleşme durumunda yaşanan değişimler, yalnızca ekonomik değişimler olarak ortaya çıkmaz; aynı zamanda insanların bilinci de kent(li)leşir. Bilincin kent(li)leşmesi durumu ise, her ne kadar kentler, ekonomik ve sanayileşme açısından önemli bir konumda olsalar da, kentlerdeki sosyal, toplumsal ve kültürel etkenlerin de gerçekliğine işaret eder.

Bu açıdan, kent, belli bir yere bağlı insan gruplarının, birçok alet, kurum, idari merkez ve kuruluş içeren bir bölgede toplanmasıdır; ancak bu toplanma durumu, içerisinde psiko-fizik bir mekanizma barındırır. Kentin, gelenekler, tutumlar ve düşüncelerin oluşturduğu bir kültürel yapılanması söz konusudur ve bu yapılanma bu olgular aracılığıyla iletilegelir. Diğer bir ifadeyle, kent, yalnızca fiziksel bir mekanizma ve yapay bir oluşum değildir; kent bir insan ürünüdür. Kent, her mahalle veya mahalle sakinlerinin her birinin özelliklerini yansıtan tarihsel bir sürekliliğe sahiptir (Uğurlu, Pınarcıoğlu, Kanbak, & Önver, 2017, s. 85). Bu yönüyle, kültürel bir açıdan değerlendirildiğinde, kent, farklı kuşaklar boyunca ortaya çıkan kültürel birikimlerin, ortak âdetlerin, hissiyatların ve geleneklerin oluşturduğu bir yaşam pratiğidir.

Kent hayatı, heterojen toplulukların ortak bir alanda olabilecekleri, ayrımcılığı dışlayan bir ortam oluşturur. Böylece, bu olanaklara sahip olan kent toplumu, temelinde sınıfların kaybolmasını değil, ayrımcılığın ortadan kalkmasını amaçlayan bir yapı oluşturur ve farklılıklar kümesi oluşturup bu farklılıkları tanımlar (Lefebvre, 1998, s. 185-186). Kent, bu açıdan bakıldığında büyüme ve dağılma sürecinin sonunda insanların ve bölgelerin gruplaşmasından oluşur. Bu bölgeler, kendine has ve orada gruplaşan insanların özelliklerine göre gelişir. Bu durumda kentteki mesleki ve kültürel gruplar artarak devam eder. Dolayısıyla, kentler, nüfustan bağımsız ve varlığını kültürel

özelliklere göre belirleyerek oluşan kurumdur. Bunun sebebi; sadece kentin sakinlerinin değil, onlardan başka ve bağımlı olan daha geniş bir alanın da en temel taleplerine cevap veriyor olmasıdır (Park & Burgess, 2016, s. 226-227).

Kent, bireylerin yaşam mekânı olarak, insanlar tarafından, ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulan bir olgudur. Toplumsal yapının içerisinde ve diğer bireylerle karşılıklı etkileşim halindeki modern bireylerin, zamanla artan ihtiyaçlarıyla beraber, kent de zaman içerisinde değişim ve gelişim gösterir (Giddens, 1991, s. 218-219). Kent yaşamı, toplumsal ilişki biçimlerinin ve kişilik özelliklerinin oluşmasına ve gelişmesine yol açar. Kentteki, birinden diğerine ani geçişlerin olduğu toplumsal oluşum, farklı kişiliklerin ve yaşam tarzlarının yan yana olması anlayışının da üretilmesini sağlar (Alver, 2017, s. 128). Dolayısıyla, birbirleriyle karşılaştırılamaz olan bireysel özelliklerin ve bireyselliğin ön planda olduğu bu durumda, bireylerin toplum içerisinde yaşamlarından kaynaklanan farklılıkları -farklı hayat tarzları ve yaşam biçimleri- kentlerde sergilenir; ve dahası kentlileşmenin özelliklerinin belirlenmesini sağlar.

Kent toplumu, toplumsal kültürleri ile kendine özgü bir sistem oluştururlar ve böylelikle, örf-âdet kuralları, ahlaki kurallar, hukuki kurallar gibi kentin kendi kültürü içerinde oluşan bir dizi kurallar sistemi ortaya çıkar (Durkheim, 1895, s. 88). İnsanların sosyal faaliyetlerini geçirdiği, kır-kent ayrımı olmadan kırsal alanların da eklenerek büyüdüğü, ticaretin canlı olduğu yaşam alanları olan kentlerdeki bu kültürel yapıyı ise, kentteki gündelik yaşam ve bu yaşmın çeşitlilikleri belirler. Dolayısıyla, kent toplumlarında görülen kültür farklılıkları, yani toplumun bir kent kültürünün olması, kentleşme ve kentlileşme olguları ile olduğu kadar; geçmişten gelen kültürel ve toplumsal yapı ile de ilintilidir (Uçkaç, 2006, s. 31).

Ancak, Lefebvre'e göre, kent geçmişte olan, tamamlanmayan bir gerçeklik değil; tam aksine aydınlık gelecekteki bir ufuk olarak tanımlanabilir -kendisine doğru gidilen bir yönde karşımıza çıkacak olarak tanımlanan ve mümkün olan bir şey-. Kent olgusu, aynı zamanda toplumsal gerçeklerin belli bir karmaşıklıktan daha büyüğüne gittiği, toplumsal ilişkilerin hiçbir zaman kolay ve basit anlaşılabilir olmadığı bir durum ortaya koyar (Lefebvre, 2017, s. 21, 48). Başlangıçtaki basitlik ve basit unsurların birleşimiyle ortaya çıkan bir karmaşıklık olarak ise, gelişmekte olan bir olgu ve başka bir doğanın kaynağı ve temeli olarak var olur. Kent, ilk olarak kendisini ortaya koyar ve sonra

parçalara ayrılır. Kentsel olan önce haber verir ve sonra kendisini doğrular; bu, metafizik bir topluluk değil, bir pratik üzerine kurulu bir oluşumdur (Lefebvre, 2017, s. 104). Bu durum ise, kent sorunsalının kendini göstermeye başladığı andır.

Ancak, Harvey'e göre, kentsellik ve kent kavramları birbirinden farklı noktalara işaret ederler. Kent biçimsel anlamda bir yapılaşmayken, kentsellik ise bir yaşam tarzıdır. Her ne kadar bu farklılık geçmişten günümüze gelmekteyse de; kent, banliyo ve köy artık kentleşme sürecinde birleşmiş ve bir bütün haline gelmiştir. Dolayısıyla, günümüzde kent ve kır artık birbirinin karşıtı olan iki olgu değildir; kent ve kentsel yaşam tarzı yeni karşıtlık olarak belirmiştir (Harvey, 1985, s. 277-278). Çünkü kent, sınırlarının dışına aşan etkinliklerin toplamına işaret ettiği gibi; kentin var oluşu da bu toplum içerisinde açığa çıkmış ve asıl genişliğine ulaşmıştır.

2.2. Modernleşme ve Küreselleşme Pratikleri Bağlamında Metropol Kent

17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle Avrupa'da belirmeye başlayan modernitenin, özellikle 18. yüzyılla birlikte ve sanayileşmenin de katkılarıyla, hemen hemen bütün dünyayı saran toplumsal ve yaşamsal bir eşik tanımladığı söylenebilir.

Modernliğin barındırdığı farklılıklarıyla birlikte ortaya çıkan yeni yaşam biçimleri, bireyleri, bütün geleneksel toplumsal yaşam biçimlerinden açık biçimde söküp çıkarır. Modernitenin başta toplumsal yaşamda yol açtığı böylesi keskin dönüşümler, benzer biçimde, öncelikleri ve etkinlikleri açısından kendinden önceki dönemlerdeki değişimlerden daha keskin olur. Yaygınlık seviyesinden bakıldığında, bu değişiklikler dünya üzerinde sosyal bağlantı biçimlerinin oluşturulmasında etkili olur; ama yoğunluk bakımından gündelik hayatın en özel ve kişisel yönlerini değiştirir. Ancak, geleneksel olan ile modern olan birbirinden tamamen ayrı parçalardan meydana gelmez; geleneksel ile modern olan arasında çeşitli süreklilikler yer alır (Giddens, 2016, s. 12-15).

Dolayısıyla, terim olarak "modern" daha eski dönemlerinden gelen bir olgu olsa da, modernite projesi olan şey, 18. yüzyılda göze çarpan bir biçimde varlık kazanır. Bu proje, aydınlanma düşünürlerinin "nesnel bilgi, evrensel ahlak ve hukuk temelinde ve kendi içsel mantığına dayanarak" sanatı geliştirmeleri için bir çabadır. Amaç, insanlığı özgürleştirmek ve gündelik hayatı zenginleştirmek için, özgür ve yaratıcı bir şekilde

çalışan çok sayıda kişinin katkıda bulunduğu bilgi birikimini kullanmaktır (Harvey, 2014, s. 25).

Modernitenin özü, ancak bilime dayalı akıl çağının içerisinden bakıldığında anlaşılabilir bir olgudur. Geleneksel dünyayı tanımlayan bireyler arası yakın ilişkiler ve huzur gibi kavramların yerini, modern dünyada söz konusu modern yaşam biçiminden kaynaklanan özlem ve gerilim hissi, gizlice beliren çaresizlik, huzursuzluk gibi farklı duygu durumları almaktadır. Bu duyguların en yoğun ortaya çıktığı yaşandığı ve etkin olarak yaşandığı anlar ise kentsel yaşama, dahası metropol yaşamına işaret etmektedir. Simmel, bu ilişkiyi, artık neredeyse "doğası gereği olan bir içsellik" olduğunu düşündüğümüz gündelik metropol yaşamının çeşitli durumlarıyla açıklar: *"Ruhun merkezinde belirli bir şeyin bulunmaması, bizleri, hep yenilenen uyarıcılarda, duyumlarda, dışsal etkinliklerde doyum aramaya iter. Bu yüzden kendimizi hep bir istikrarsızlığın, çaresizliğin içinde kısılıp kalmış buluruz: Metropolün kargaşası, seyahat düşkünlüğü, çılgın rekabet hırsı, bir beğeniye, stile, düşünceye ya da kişisel bir ilişkiye bağlı kalamama yönündeki tipik modern sadakatsizlik hepsi de sözünü ettiğimiz istikrarsızlığın, çaresizliğin tezahürleridir."* (Simmel G. , 2017, s. 21).

Bu bağlamda, modernite, 20. yüzyıl sonlarında, daha da karmaşık bir olgu haline gelir. Modern sosyal kurumların gelişimi ve dünya çapındaki yayılımı, insanoğlunun güvenli ve keyifli bir yaşam sürmesini sağlamak için her türlü modern öncesi sistemden çok daha fazla fırsat yaratırken; diğer taraftan da modernliğin, bu yüzyılda daha belirgin hale gelen "karanlık" bir durumu ortaya çıkar (Giddens, 2016, s. 12-15). Çağa özgü olarak kullanılmaya başlayan "tüketim toplumu" ya da "bilgi toplumu" gibi kavramlar, bu doğrultuda yeni bir toplumsal oluşuma işaret ederken; "post modernlik", "kapitalist sonrası" ve "endüstri sonrası toplumu" gibi kavramlar da, önceki dönemin sona ermek üzere olduğunu ifade eder (Giddens, 2016, s. 9-10).

Diğer yandan, modernlik ve modernite kavramları, kentlerde ve kentsel yaşamda etkili olmaya başladığından itibaren, "küreselleşme" kavramı da kaçınılmaz bir gerçeklik olarak varlık kazanır. Diğer yandan, modernlik, yapısal olarak zaten küreselleştirici niteliktedir (Giddens, 2016, s. 67). Özellikle 1970'lerde dünya ölçeğinde etkili olan ekonomik duruma bir çözüm olarak, yeniden yapılanma çabalarının iletişim ve bilişim gibi alanlardaki gelişmelere yönelmesi, küreselleşme sürecinin daha da hız kazanmasına

neden olur (İncedayı, 2002, s. 32). İçinde bulunduğumuz bugünün dünyasında, küreselleşme, hem ekonomik dönüşümlere, hem de bu dönüşümün meydana getirdiği kültürel farklılaşmalara işaret eder. Bu yönüyle, küreselleşme, modernite süreciyle bütüncül bir yapı ortaya koyar (Yetim & Azman, 2006).

Küreselleşme, bir anlamda dünyadaki sorunların belirgin olmayan, yönetimsiz ve belirli bir merkezi olmaksızın, kendi kendine ortaya çıkan ve ilerleyen bir olgu olmasına işaret eder. Bir diğer ifadeyle, küreselleşme, dünyanın içerisinde bulunduğu yeni düzensiz halidir; kontrol altında tutulamayan ve karmaşık bir düzen (Bauman, 2017, s. 75). Bu yönüyle, günümüz dünyasında küreselleşme, her ne kadar fiziksel sınırlar var olmaya devam etse de, bu sınırların bir anlam taşımadığı yeni sanal bir dünya sunar (Çarıkçı, 1997, s. 47). Bu yönüyle, küreselleşme; modern yaşamın özelliklerini açıklayan, hızla gelişen ve giderek yoğunluğu artan karşılıklı bağlar ve bağımlılıklar ağı olarak tanımlanabilir. Sözü edilen bağlar ve bağımlılıklar ise, insanlar ve toplumlar arasında dünya çapında gelişen toplumsal ve kurumsal ilişkiler, uluslararası alanda insanların, bilginin ve maddelerin hızlı akışı, teknolojik ilerlemenin sağladığı elektronik iletişim ağlarının birbirlerine bağlanmışlığı olarak ifade edilir (Tomlinson, 2004, s. 12-14).

Bu ilişkiler ve bağlantılar ise, dünyada iletişim halinde yaşayan toplumlar arasındaki kültürel imgelerin de değiş tokuşunu hızlandırarak, yerel ve ulusal kültürlerin de değişmesine ve farklılaşmasına neden olur (Sarıoğlu, 2005, s. 37; Ökmen, 2003, s. 18-19). Aslında küreselleşmenin, kültür kavramı üzerindeki etkisi, bütün dünyanın yaşadığı ortak bir kültür ve kendi içinde daha rafine bir yerel kültür olmak üzere iki farklı biçimde ortaya çıkar. Bu doğrultuda, küreselleşme pratikleri ile ilintili olarak hem yeni bir kültür oluşmakta, hem de mevcut kültürler kendi baskın kültürleri ile özdeşleşmektedir (Aslanoğlu, 2000, s. 160). Her iki durumda da, kültürel yapı, küreselleşmenin olumlu ve/veya olumsuz yanlarından etkilenmekte ve yeni kültürel biçimleri zorunlu kılmaktadır (Keyman, 2000, s. 17). Aslında, ortaya çıkan bu küresel kültür -veya kültürün küreselleşmesi-, küreselleşmenin heterojen bir süreç olduğuna da işaret eder.

Ancak, küreselleşme pratikleri kültürel yapıya temas ettiği her noktada farklı etkiler ortaya koyar. Bir yandan, ekonomik olaylar ve teknolojik gelişmeler gibi, kültürel etkiler de herhangi bir sınır olmaksızın dünya üzerinde her yere ulaşabilmekteyken (Aslanoğlu, 2000, s. 173), diğer yandan tüm dünyada benzer kültürlerin oluşmasına yol

açmaktadır. Kültürlerin aynılaşması ve tek tip kültüren özelliklerin oluşması anlamına gelen (Waters, 1995) bu durumu, Ritzer, toplumların içinden geçen ve sosyo-kültürel bir merkezde aşırı tüketim olan bir süreci ifade etme amacıyla kullandığı "McDonaldlaştırma" kavramıyla açıklar (Ritzer, 2010, s. 102). Mcluhan da, küreselleşme sonucunda dünyanın "küresel bir köy" haline geldiğine dair ifadeleriyle bu görüşü destekler. Bu köyde ise kurumlar, gruplar ve tüketim yöntemleri benzediği gibi; eğlence, giyim, yemek ve dinlenme gibi daha birçok alanda da tek tipleşme söz konusudur (Sarıbay, 2002). Bir başka açıdan ise, küreselleşmenin tek tipleşen bir kültür oluşturmaktan öte, kentlerdeki öznel kültürel ilişkileri canlandıran bir etkiye de yol açmakta; kültürel alışveriş ve iletişim alanı oluşturarak yerel ile küresel arasındaki etkileşimin de canlanmasını sağlamaktadır (Robertson, 1992). Dolayısıyla, kültürlerin küreselleşmesinin, politika ve ekonominin küreselleşmesi durumundan farklı olarak, daha karmaşık bir yapı tanımladığı söylenebilir.

Küreselleşmenin siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla dünya üzerinde yarattığı etkiler, mekânsal düzlemde gözlemlenebilmektedir. Her boyutun mekânsal bir açılımı ve etkileme biçimi vardır ve bu bağlamda küreselleşmenin tüm boyutları aslında mekânla etkileşime girerek yayılmakta, yeni açılımlar ve tanımlar kazanmaktadır. Dolayısıyla, küreselleşme sürecinde kent kavramında bazı değişiklikler meydana geldiği gibi; ülkeler arasındaki ekonomik ve fiziksel sınırların önemsizleşmesiyle birlikte, küresel oluşumun temel yapılarını artık kentler oluşturmaya başlamışlardır (Karakurt Tosun, 2010, s. 160). Böylelikle, sermaye ve üretimin artmasıyla kentlerde oluşan yeni mekânlar öncekilere göre daha etkili ve bir o kadar da önemli duruma gelmişlerdir.

Kentler, küreselleşme süreciyle birlikte, etkinlik alanlarının yayılım sınırlarına göre, hiyerarşik bir yapılanma sistemi içinde girmişler, kentsel hiyerarşik sistemin en üst seviyesine ulaşan kentler ekonomik gücün üretildiği merkezler konumuna gelmişlerdir (Aslanoğlu, 1998, s. 113). Söz konusu küresel kentler, uluslararası düzeyde geçerli olan üretici hizmetlerine sahiptirler. Küresel kontrol işlevinin ve uluslararası pazarlara hizmet eden üreticilerin yoğun olduğu bu merkezlerde, ekonomik ve hizmet faaliyetlerinin en üst düzeyde olması, işgücü ve yeni yatırımlar için daha etkin olmaları anlamına da gelmektedir (Keyder, 2000, s. 28-29).

Bu bağlamda, küreselleşme ile dünya kenti arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Dünya üzerindeki bazı kentler, sahip olduğu tarihi değerleri, büyüklüğü, kültürel aktiviteleri, ekonomik faaliyyetlerinin yoğunluğu ile diğer kentlere göre ön planda yer almakta ve dünya ölçeğinde önemli bir konuma sahip olmaktadır. Friedmann, bu dünya kentlerinin belirgin özelliklerini şöyle tanımlar:

"1. Kentin küresel piyasaya dahil olma şekilleri ile bu aşamadaki hareketleri kent içinde yapısal değişikliklere sebep olmaktadır.

2. Dünya kentlerinin uluslararası sermayenin ilgi odağı olmasından dolayı bu çerçevede gelişimini sürdürür. Bunun yanında dünya kentleri ucuz emek ve imalat sektörünü de barındırmaktadır. Kent ekonomisinde hizmet sektörü sanayiden kurtulmaya koşut olarak ön plana çıkmaktadır.

3. Kentin üretim sektörlerinin ve istihdamının yapısı ve dinamikleri dünya kentlerinin küresel kontrol merkezleri tarafından şekillenmektedir.

4. Uluslararası sermayenin yoğunlaştığı ve biriktiği yerler dünya kentleridir.

5. Dünya kentleri hem ülke içi hem de uluslararası güçlerin varış noktalarını oluşturur.

6. Endüstriyel kapitalizm çelişkileri bu kentlerin içinde oluşmaktadır. Sınıfsal ve mekânsal ayrışma dünya kentleri içinde görülmektedir.

7. Dünya kentlerinin bünyesinde oluşan büyüme, ulus-devlet bütçelerini aşan sosyal ve ekonomik bir yük yaratmaktadır." (Friedmann, 1986, s. 69-83).

Diğer taraftan, Sassen'e göre ise, küresel kentleri dünya kentlerinden ayıran temel bazı özellikler vardır. Küresel kent, içinde bulunulan şartların sağladığı ve oluşturduğu sosyo-mekânsal durumken, dünya kenti ise kendini zamanlar ötesi bir noktada tanımlar (Sassen, 2001; Sassen, 2012). Küresel kentler, tüm dünya ile karayolları, demiryolları ve deniz yolları aracılığıyla bağlantı kurmaktaysa da, hızın önemli hale geldiği günümüzde dünyanın tümüyle etkili bir şekilde bağlantı kurmak için en önemli ulaşım ağı havayollarıdır. Bu açıdan bakıldığında, finans merkezlerinin küresel kentlerin ekonomik sembolü olmalarının yanında, havaalanları da bu kentlerin ulaşım merkezleridir (Sassen, 2007). Bu bağlamda, bir kentin küresel kent olarak tanımlanabilmesi için bazı nitelikleri barındırması gerekir ki; bunlar: fiziksel altyapısının, donanımlı ve iyi bir eğitim görmüş işgücü, zengin eğitim olanakları, çok uluslu şirketlere hizmet edebilecek bir iletişim ağı ve uluslararası bir havaalanının olmasıdır.

Bu olumlu niteliklerin yanı sıra, küresel kentlerin sahip olduğu kentsel yoksulluk, ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet gibi toplumsal olumsuzluklar ise, markalaşmış kentin tüketim mekânlarında gizlenir. Bu kentlerde, Baudrillard'ın alışveriş merkezleri için yaptığı tanıma benzer biçimde "fantezi ve hayalleri birleştiren rüya ve tüketim dünyaları" oluşturulur. Gündelik hayatın marka imajına göre düzenlenmesi ve mekânsal pratiklerin eşleştirilmesi hatta kente özgü gerginliklerin giderilmesi yoluyla "soyut bir mutluluk yanılsaması" sağlanmaktadır (Baudrillard, 2004).

Soja ise, küresel kentler ile ilgili olarak yapılan genellemelere yeni bir açılım getirerek, küresel kente dönüşme sürecinde kentlerin öznel koşullarının da belirleyici olduğunu vurgular. Günümüz kentlerindeki değişim süreçlerini tanımlamak için "post-metropolis" kavramını öneren Soja, post-metropolisi kentlerin gelişim süreçlerinin farklı yönlerini vurgulayan altı kavram ile açıklar. Soja'nın önerdiği *fleksite* (esneklik-kenti) kavramı, kentleşme ile başlayan ekonomik faaliyetlerin yeni bir yapıya kavuşması, esnekliği ve çeşitliliği artan endüstrinin yoğun olduğu bir kent oluşumudur. *Kozmopolis* (evrensel kent) kavramı, kentteki ekonominin, işgücünün, kültürel oluşumların küreselleşmesiyle birlikte, yeni küresel kentler hiyerarşisinin oluşum sürecini ifade etmektedir. *Eksopolis* (dış kent) kavramı, kentsel biçimin yeniden yapılanma sürecinde kentsel mekânda içi dışa, dışı içe dönüşen metropolise odaklanmaktadır. *Metropolariteler* (büyükkent kutupsallıkları) kavramı ile kentlerdeki yeni toplumsal mozaik ve eşitsizliklerin sonucunda ortaya çıkan yeni kutuplaşmaları tanımlarken; *hapishane toplumu* kavramı, kale kentlerin, gözetim teknolojilerinin yükselişinin kentte yarattığı yeni gerilimleri tanımlamaktadır. *Simsiteler* (benzeşim kentleri) kavramı ise kentsel imgenin kendi gerçeküstü niteliğinin güçlenmesi sonucu yeniden yapılanmasına işaret etmektedir (Soja E. , 2002).

Bu doğrultuda, bir kent kurumsallaşma oranına bağlı olarak büyümekteyken, "metropol" de kentlerin büyümesini küresel anlamda niteleyen bir kavram olarak varlık kazanır. Metropol, en önemlisi para ekonomisinin himayesinde ilerlemiş bir oluşumu temsil etmekle birlikte, yeni oluşan kültür biçimleri tarafından yapılaşmış ve küresel piyasanın devamı niteliğindedir (Williams, 1992). Dolayısıyla, metropoller, kentsel hiyerarşi içerisinde en üst düzeyi tanımlayan kentlerdir ve ikinci düzeyde olan ve/veya bölgesel önem taşıyan kentler üzerinde de hakimiyet kuran kentlerdir.

Aslında, *"metro"* (ana, asıl) ve *"polis"* (kent) sözcüklerinden meydana gelen "metropolis" kavramı, ilk olarak, büyük ölçekli kentleri diğerlerinden ayırt etmek için, Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan Londra, Paris, Tokyo ve New York gibi büyük ölçekli yerleşim yerleri için kullanılmaya başlamıştır (Eke, 1985, s. 42; Keene, 2004, s. 459). Günümüzde ise, büyük ölçekli yerleşim yerleri "metropol" ya da "metropoliten kent" olarak tanımlanmaktadır. Bu yerleşimlerin yayılmış olduğu alan "metropoliten alan" ve bulunduğu ülkedeki idari bölümlerin ölçeği paralelinde "metropoliten bölge" olarak da adlandırılmaktadır.

Metropol kentlerin oluşmasında etken olan faktörlerin başında sanayi, kente olan göç, kentin tarihsel geçmişi, bir devlet desteğinin olması, bölgenin kültürel yapısı, kentin ekonomik hareketleri ve genellikle başkent olması gelir. Dünya üzerinde metropol olarak adlandırılan kentlerin gelişimine ve tarihine bakıldığında, sanayileşme öncesi ekonomisi tarımsal faaliyetler ile canlanan kentlerin içinde nüfusu bir milyondan fazla olan kente rastlanmaz. Sanayi Devrimi'nin ardından nüfusu bir milyonu geçen ilk kent olan Londra'yı, nüfusu 1853 yılında bir milyonu geçen Paris, 1857 yılında New York ve 1870 yılında Viyana takip eder. Moskova, Berlin, Tokyo, Şikago ve Kalkuta gibi kentler de, 20. yüzyılın başlarında milyonluk kentler haline gelmişlerdir. Dünya üzerinde, 1940'da 51, 1961 yılında 80 ve 1980 ortalarında 126 adet kent bir milyondan fazla nüfusa sahipken; bu sayı 1980-2000 yılları arasında hızlı bir artış göstererek 380'e yükselmiştir. 2005 yılında, dünya üzerindeki kentlerden bir milyondan fazla nüfusa sahip 430 adet metropoliten kent varken, 2015 yılında 541'e çıkmıştır (Demir & Çabuk, 2010/1, s. 201-202). Her ne kadar günümüzde, nüfusu bir milyondan fazla olan kentler, metropoliten kent olarak tanımlanmaktaysa da, nüfusa dayalı bir tek parametre metropol kentleri tanımlamak için yeterli değildir. Bu ölçüt, yalnızca metropol kent türünü tanımlamada ve farklı olduğunu göstermek söz konusu olduğunda ortak bir kanaat oluşturur (Demir & Çabuk, 2010/1, s. 201). Kentleşmenin daha ileri bir seviyesi ve özel bir hali olarak metropolitenleşme (Kıray, 2003, s. 43), kentin nüfusunun yanı sıra, fonksiyonlarına, ekonomisine, çevresine olan etkisine, gelişmişlik düzeyine vb. diğer çok yönlü özelliklerine bağlı olarak değişiklik gösterir.

Metropolleri geçmiş dönemlerdeki büyük ölçekli kentlerden ayıran en temel olgu, ekonomik yapısıdır. *"Bugünün metropollerinin oluşumu, bilim ve üretim tekniklerinin*

gelişimi ile ilişkili olan kapitalist emperyalizmin ekonomik yapısına bağlıdır. Bu ekonominin gücü, ulusal ekonomi kavramının ötesine geçerek dünya ekonomisi ile bağlantı kurmaktır" (Hilberseimer, 2012, s. 88).

Bir kentin metropolitenleşme süreci, kentin ana merkezinin gelişmeye başlaması, nüfusun hızlı bir şekilde yükselmesi ve yoğunluğun artması gibi belirgin bazı özelliklerle tanımlanır. Kent merkezinin gelişmesiyle birlikte, kent, çevredeki yerleşimlere ve kırsal alanlara doğru büyümeye başlar. Bu aşamada kentin çevresinde yeni yerleşim yerleri oluşmaya başlar ve küçük yerleşim yerleri büyüyerek merkeze bağlı, kentin alt merkezleri halini alır. Bu süreçte kentsel altyapı, nüfus, yönetim, ekonomik sektörler gibi kentsel unsurlar yerelleşmeye başladığı gibi, merkez kent çevresinde küçük çevre kentlerin oluşması ile birlikte kentsel büyüme gerçekleşir. Kentin çevreye doğru yerelleşmesi ise, kent merkezindeki yoğunluğu azaltıcı bir etki yaratır (Rao, 2007, s. 4-8). Böylelikle, metropol kentlerde nüfus yoğunluğundaki artış ile birlikte olması beklenen mekânsal organizasyon ve yüksek yoğunluklu kent merkezleri yerine; çok merkezli, düşük yoğunluklu parçalı bir yapı ve yeni bir gündelik yaşam biçimi meydana gelir (Yırtıcı, 2005).

Metropol kentlerin bu yeni gündelik yaşamını belirleyen hareket ve hız gibi kavramlar ise, aynı zamanda "metropoliten hayatı" olarak tanımlanan toplumsal bir gerçekliğe işaret eder. Simmel'e göre, metropoliten hayat içerisinde bireylerin güvensizlik duygusu ön plandadır; bu nedenle de birbirlerine karşı yabancılık duygusu içindeki bireyler, birbirleri ile de yakın ilişkiler kurmaktan kaçınırlar. Buna rağmen, eski kent yaşantılarındaki bağımsızlıklarının ve kent içindeki hareketlerinin kısıtlı olduğunu düşünerek, metropol hayatının daha özgürlükçü bir ortam olduğunu savunurlar (Simmel G. , 1996, s. 85). Diğer taraftan, metropol kentlerdeki toplumsal ölçekteki iş bölümü, bireylerin kişisel anlamda kendilerini geliştirerek, tek alanda faaliyet göstermelerini zorunlu kılmaktadır. Fakat, yalnızca bir alanda gelişme gösteren birey, bu durumda ancak belirli topluluklar içerisinde var olmaya başlar (Simmel G. , 2017, s. 100-101).

Metropol kentlerin gelişim süreci nüfus artışının yanında, kentin ekonomisi ve organizasyonunu da etkiler. Tarım dışı sektörlerden sanayi, ticaret ve mesleki hizmetler, haberleşme, müteahhitlik, mühendislik, hukuk, eğitim, çevre, finans, sağlık, ulaşım, turizm, bilişim vb. gibi hizmet alanları gelişme gösterir ve uluslararası nitelikleri artar.

Böylelikle, merkezi iş alanları, bilim alanında eğitim veren kurumlar, finans merkezi gibi mekânlar belirli bölgelerde yoğunlaştığı gibi, alanında uzmanlaşmış ve teknik açıdan donanımlı bireyler de artar. Kentin dünya ekonomik, sosyal ve siyasal sistemi ile entegrasyon düzeyi yükselir. Kentteki şirketlerin ölçeği büyür, havalimanı ve liman gibi tesislerin sayısı ve kapasitesi artar, iş yerleri ile konut alanları ayrışmaya başlar, yerel hizmetlerin ölçeği artarak birden fazla yerel yönetim birimleri ortaya çıkar.

Artık üretimin azaldığı ve sektörel anlamda sermayeye yönelik birimlerin belirdiği metropollerde, sermayenin uluslararası dolaşımı sayesinde kentlerin dışında da metropolleşme süreci başlar (Yırtıcı, 2005). Bu noktada, Mumford, metropol kentlerin büyüyüp gelişip sonra çöktüğünü belirtir. Ona göre kent, önce metropole, sonra mega kente ve son olarak da mezarlık kente doğru yol almaktadır. Metropoliten gelişim en üst noktasına ulaştığında, sorunlar çözülüp gelişimi doğru yönlendirilmediğinde, ki bu küresel şartlarda çok mümkün görülmemekle birlikte, kentler için çöküş kaçınılmaz görünür (Demir & Çabuk, 2010/1, s. 203).

BÖLÜM 3. KAVRAMSAL AÇILIMLAR-II: YOK-YER VE HAYALET KENTLER

Modernleşme süreci, zaman ve mekânı tecrübe ederken insanın karşılaştığı değişiklikler olarak tanımlanmaktadır. Modernite, kültürel, toplumsal, siyasal ilişkilerin üretim sayesinde geliştiği ve derinleştiği kentlerde kendini etkin biçimde göstermektedir. Bu bağlamda, kent modernitenin her halini ve moderniteye ait özellikleri belirleyen ve yenilerini ekleyen bir mekân olarak varlığını biçimlendirir. Bütün değişimler, dönüşümler, ayrışmalar, birleşmeler ve çözülüşler, kentlerdeki ekonomik ilişkiler etrafında süregelir. Modern kentler ve metropollerin tanımladığı mekân, bu noktadan sonra artık nesnelleşen bir üretim aracı olmaya başlar. Ekonomik ilişkiler tarafından altyapıya indirgenmiş olan mekân, soyut bir bütünlüğün parçalarını simgelemeye başlar (Yırtıcı, 2003, s. 73-74).

Küreselleşen ve metropol kentlerin oluştuğu, bir yere sabitlenmiş toplumsal ve kültürel bütünlükler günden güne etkisini azaltır. Bu durumun en temel nedenlerinin başında, hız kavramı gelir. Gerek hıza dayanan ulaşım araçlarının kentte yaygınlaşması, gerekse de gelir enformasyon iletiminin hızlanması ile birlikte, bir yere ve zamana dair algılar da değişmeye başlar. Bu değişim ise, artık bilginin, paranın, değerin ve kültürel imajların mekânlar içinde engelsiz dolaştıkları bir dünyaya işaret eder. Bu dünyada, hareketin hızı farklılaştığı gibi, sabit olana kadar da bilinenleri altüst eder. Dolayısıyla, zaman, mekân ve bu kavramları biçimlendirmek için kullanılan araçlar, metropol kent yaşamında büyük rol oynar ve toplumsal, kültürel, politik bütünlüklerin de yok olmasına neden olur (Bauman, 2017, s. 23).

3.1. Metropol Kentler Bağlamında Mekân ve Yok-Yer

Mekân, genel anlamıyla, bireylerin davranışlarını ve yaşamını devam ettirmesine olanak veren, çevreden bir oranda farklı kılan, boşlukları ve sınırları üçüncü kişilerce algılanan bir uzay parçası olarak tanımlanır. Mekânın oluşumu için, her yönden kesin çizgilerle sınırlanmış bir şekilde olması gerekmez; zaten hacimi mekândan ayıran en önemli fark da burada ortaya çıkar. Mekânı belirleyen sınırlayıcı, fiziksel olabileceği gibi; görsel veya duyusal/algısal da olabilir. Ancak, mekândan söz edebilmek için, mutlaka sınır(lar)la algılanabilir olması gerekir. Bu sınırlar ise, her zaman keskin ve net olmak

zorunda olmadığı gibi, sınırların mekânı kapalı bir hacim olacak şekilde çepeçevre sarmasına da gerek yoktur (URL-1). Fakat sadece bir çerçeve, basitçe içine doldurulacak şeye göre tasarlanmış bir çeşit kap ya da üretilmiş bir metre kumaş gibi tek başına ele alınabilecek bir şey olarak da düşünülemez.

Fiziksel açıdan sınırlar, malzemeler, renkler, biçimler, büyüklükler, mobilyalar, peyzaj ve somut öğelerin etkileriyle oluşturulur. Çevresel imgeler, kişi ve çevresi arasında işleyen çift taraflı bir sürecin sonucunda oluşur ve anlamlandırılan mekânları çepeçevre sarar. Bu çevresel imge ise, kimlik, yapı ve anlamdan meydana gelen üç bileşenden oluşur (Lynch, 2010, s. 8). Bu somut kavramlar, zihinde yerini alırken psikolojik ve sosyal bileşenlerle birlikte yorumlanarak, bireylerin kollektif belleğinde mekânı anlamlı hale getirir.

Mekânı hayal eden zihin, bu eylemi bir mekânın içinde yapar. Bu bağlamda, mekân hem zihinsel hem de fiziksel bir olgudur. Aynı zamanda, mekân aldığı işlemsel ya da araçsal roller aracılığıyla, bilgi ve eylem üretimiyle, toplumsal üretim şekillerinin kendilerini gerçekleştirmesi ve sosyal ilişkilerin biçimlenmesi aşamasında da aktif bir rol oynar. Mekânsallaşamayan, fiziksel ve sembolik mekânsal bağlantılara evrilemeyen toplumsal ilişkiler, hayali ve soyut kalırlar (Soja E. , 2000). Bu zihinsel, fiziksel ve toplumsal mekânı bir araya getiren ise, toplumların kültürel yaşamlarını ve bireylerin davranışlarını içerisinde barındıran "sosyal mekân" kavrayışıdır. Burada dikkati çeken, toplumsal varoluşun hem hizmet hem ürün olarak sosyal mekânın maddeleşmiş hali olmasıdır (Lefebvre, 1996).

Bu bağlamda, mekân ile yer kavramları arasındaki anlamsal ayrışma, günümüzde küreselleşmenin belirlediği pratiklerle üretilen mekânların ve bu mekânlara dair farklılıkların anlaşılması için referans noktası oluşturur. Mekânı yalnızca fiziksel açıdan ele almanın yetersizliğinin anlaşılmasıyla birlikte, "yer" özündeki öznel ve sosyal deneyimler ile öne çıkan bir kavram haline gelmiştir. Mesken tutmak ve yerleşmek ile insanın en temel hali olan "var olmak" halinin gerçekleştirilebileceğini savunan Heidegger'e göre, bir mekânın yer halini alması ancak, bir kültürün orada köklerini salmasıyla mümkün olur. Bu düşünce, dünya üzerinde mesken tutmak ve var olmak ile yerleşmek kavramlarının eş tutulmasına temellenir.

Bireylerin, yaşadıkları mekânı, geniş ölçekte yaşadığı kentle özdeşleştirmesi, o mekânın birey için ifade ettiği anlam ile bağlantılıdır. Bireyler yanlızca ilişkilendirilmiş görseller veya semboller aracılığıyla mekânları yaşamazlar, bununla birlikte yoruma dayalı bişisel süreçlerin aracılığıyla mekânın anlamını oluştururlar (Ploger, 2001, s. 64). Bir yer hissedilerek, algılanarak ve hikaye haline getirilerek özdeşleştirilebilir; ve ancak bu durumda yer halini alabilir. Bu da yerin, toplum tarafından tanımlanmadan, adlandırılmadan, bir kimlik kazandırılmadan, bir mekân olamayacağı anlamına gelir (Gieryn, 2000, s. 465). Bu durumda mekânın anlamı, toplumsal deneyimin ve sosyal çevrenin, kısaca sosyal mekânsallaşmanın sonucunda ortaya çıkar (Soja E. W., 1989, s. 79-80). Mekânı, bireyin doğal ve yapılı çevre ile kurduğu ilişki, mekân içinde şekillenen toplumsal ilişkiler, kısaca bireyin var oluşu bağlamında ele almak, mekânın yere evrilmesi sürecini anlamak, tüm bu karmaşık ilişkiler içinde mekânın nasıl üretildiğini de anlamanın gerekliliğini gösterir. Mekân, toplumsal süreçlerin bir koşulu olarak ortaya çıkar; mekânda gerçekleşen toplumsal ilişkiler ise üretime karşılık gelir ve mekânı üretmek gündelik hayatı ve toplumsal ilişkileri biçimlendirir (Akbalık, 2015).

Bu durum, aslında Norberg-Schulz'un "koruyucu ruh" mitine bir göndermeyle, bu miti güncelleştirerek ortaya koyduğu *"genius loci"* (yerin ruhu) kavramına işaret eder. *Genius loci*, mekânın yere evrilmesi sürecinde bir yapının ya da yerin, özüne ait ayırt edici dünyasını tarifler (Akbalık, 2015). Burada, anlam, bir kentsel mekâna kimliğini veren, o mekânda yaşayan ya da gözlemci olanların doğrudan dile getiremediği; ancak varlığının farkında oldukları bir şeyin olduğunu ifade eder. Mekân kimliğinin, grup kimliğinin oluşturulmasında ve kişilerin çevresindeki kültürü kabullenmesinde ise; yapılar, cadde ve sokaklar, kentsel odak noktaları gibi fiziksel çevre bileşenleri de etkili olur (Rapoport, 1990, s. 15).

Mekân ve yer, gündelik dilde, birbirleri ile ilişkili olarak, tanımları zaman zaman belirsizleşen, zaman zaman birbirleri yerine kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkar. Yanlış biçimde, yer kavramının mekân kavramıyla eş anlamlıymış gibi kullanılagelmesi, yer üzerine yapılan tartışmaların mekânsal bir organizasyon sorunu gibi ele alınmasına neden olmuştur. Halbu ki, yer öncelikle somut olarak "burayla" ilgilidir; mekân ise soyut bir kavramdır. Mekân bu yüzden topoloji ve geometri terimleriyle tanımlanabilir, ancak yerin tanımı somut hatta fenomonolojik terimlerle yapıldığında anlam kazanmaktadır. Bu

terimler günlük hayata ait uçurum, ağaç, dağ, ırmak, vadi gibi basit kelimeler yanında yeryüzü ve gökyüzü gibi daha genel kavramları da içermektedir. Yer, onun sınırlarını oluşturan somut şeylerle tanımlanmaktadır. Heidegger, bu durumu şöyle açıklar: *"Sınır bir şeyin bitiş noktası değildir. Yunanlıların dediği gibi sınırda bir şeyler var olmaya başlar. Buna göre mekânlar anlamlarına yer olmalarıyla kavuşurlar, mekân olmalarıyla değil. Belli yerler oldukları için bir yerin karakterini oluşturan şeylerin tümüne biz binalar deriz"* (Norberg-Schulz, 1979).

Özellikle yer kelimesinin gündelik dildeki kullanımının yoğunluğu ve esnekliği, bir yandan onunla çok doğrudan bir ilişki kurmamızı kolaylaştırsa da, aslında bir yandan da onun ne anlama geldiğini doğal olarak bildiğimizi düşündüğümüz için kavramın ortak dildeki çağrışımlarının ötesine geçip, ne anlama geldiğine ya da gelebileceğine dair daha derin bir kavrayış geliştirmemizi zorlaştırır. Örneğin "Ayşe'nin yeri" ifadesiyle, bir sahiplik, aidiyet durumundan ve kişi tarafından paylaşım sınırları belirlenecek bir mahremiyet alanından söz edilmektedir. "Ayşe'nin toplumdaki yeri" denildiğinde ise, sosyal ilişkiler ağı içindeki bir konumlanmadan; "her şey yerli yerinde" ifadesinde de bir mekânda tasarlanmış bir düzene olan uyumluluktan bahsedilmektedir. Burada yer alan konum ve konumlandırma, bağıntıları oluşturan maddesel, bedensel düzenleme veya çerçeveleme, bir yer duygusu veya o konum ve çerçevelenen mekân, zaman ve bağıntılarla kurulan tüm anlamsal etmenler bir arada olduğunda, bir mekân, örneğin bir oda, bir bahçe veya bir kent, ancak bir yer haline gelir (Berber, 2011, s. 146).

Yere güven ve aidiyet duymak, mekânı belli bir coğrafyaya özgü toplumsallaşmanın beraberinde örf, adet, alışkanlık ve ritüellerin yardımıyla bireysel deneyimlerle içselleştirmeye imkan verir (Auge, 2016, s. 8). Mimarlıkta yer kavramı, mimari bir mekân ya da mekânlar topluluğunun bulunduğu alana karşılık olarak kullanılır. Doğası gereği mimarlık, bulunduğu yerin koşullarına göre şekillenir. Yerin koşullarını doğal ve yapısal çevre kadar, bulunduğu çevrenin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı da etkiler. Yer, arazinin biçimi, varsa çevresindeki kent morfolojisine ait veriler, topografik özellikler, bitki örtüsü ve diğer niteliklerin toplamından daha fazlasından oluşur. Burada, mekân, tarihi ve toplumsal verileri kapsayarak yere dönüşür. İkamet, yerleşiklik, toplum, süreklilik gibi pek çok konuyla bağlantılı olan yer, süregelen etkileşim ve paylaşımla birlikte gelişir ve varlık kazanır. Ancak, geleneksel toplumlardaki

bu özellikler, modern toplumlarda küreselleşme, teknoloji, hız gibi kavramların gündelik yaşamın merkezine yerleşmesiyle birlikte, toplumsal ilişkilerin zayıflamasıyla ortadan kalkar; ve dahası yer kavramına olan bakış açısı değişim gösterir. Buna göre; her toprak parçası yer olarak tanımlanmadığı gibi; her tanımlanabilir boşluk da mekân olarak adlandırılmamaktadır (Auge, 2016, s. 17). Bir alanın antropolojik anlamda yer haline gelebilmesi için, orada insanlar arasında tekrarlanan karşılaşmaların olması ve oranın karmaşık bağlantılar yoluyla zihnimizde kurulması gerekir. Ancak, o zaman söz konusu alan, yer olabilir. Zira yer deneyimi zamana bağlıdır ve hafıza ile bağlantılı olarak tanımlanmaktadır (Auge, 2016, s. 16).

Diğer taraftan, modern dünyada yer ile özne ilişkisinde ortaya çıkan ayrışma, bireyin bulunduğu yer ve çevresindeki insanlardan ayrılması, aşinalık, süreklilik ve güven hislerini de azaltır; ve yersizlik duygusu ortaya çıkar. Bu yersizleşme, herhangi bir yerde veya hiçbir yerde bulunma hissini, diğerleri ile karşılaştırıldığında, an azından şu ana göre en iyi anlatan kavram olduğu için, yok-yer kavramı daha geniş bir anlam aralığına işaret eder (Auge, 2016, s. 19-20). Bireylerin, bireysel sınırları içerisinde kendi kendilerine yeterli olabildiği ve iletişimin yanlızca belli şartları yerine getirmeye çalıştığı ortamlar yer-olmayan olarak adlandırılır. Sözü geçen alanlar, bulundukları yere özgü coğrafi, tarihsel, fiziksel, sosyal ve kültürel unsurlarla bağ kurmazlar; referansını kendi iç dinamiklerinden alan ve dolayısıyla her yerde karşılaşılabilecek türden mekânları tarif ederler. Yok-mekân ve mekân birbirine karşıt durumlar olarak ortaya çıkar. Bireyler, mekânla kimliksel bağ, ilişkisel bağ ve tarihsel bağ kurabildikleri durumda, o mekânı yer olarak kavrarlar. Tarihsel veya ilişkisel olarak tanımlanamayan, kimlikliksiz yerler ise yok-mekân olarak adlandırılırlar (Birol Özerk & Akgün Yüksekli, 2011, s. 89).

Norberg-Schulz, Heidegger'in mimarlık üzerine geliştirdiği düşüncelere dayalı çalışmasında, mimarlığın "yerin ruhunun görünür hale getirilmesi", mimara düşen görevin de "anlamlı yerler yaratmak" ve yerin özelliklerinin insan eliyle yapıta dönüştürülmesi olduğunu belirtir. Mekânın ruhunun yansıtılması, için üç önemli kavram vardır, bunlar: anlam, kimlik ve tarihtir (Norberg-Schulz, 1979). Bu bağlamda, günümüz küresel kentlerinde, hava, demir ve kara yolları araçlarını, uzay istasyonlarını, havalimanlarını, gar yapılarını, alışveriş merkezlerini, büyük otel zincirlerini, eğlence parklarını ve iletişim ağlarını yok-mekânlar olarak tanımlanmak mümkündür. Daha geniş

ölçekli ele alındığında ise, tüm bu yapıların yoğunlaştığı metropel kentlerde, bireyin mekânla kurduğu kimliksel, ilişkisel ve tarihsel bağların ortadan kalkmasıyla; böylece kent bir yok-mekân haline gelmektedir.

"Yok-yer" kavramı, birbirini tamamlayan ama aynı zamanda da birbirinden ayrı iki duruma işaret eder. Ulaşım, ticaret, geçiş, dinlence gibi birtakım amaçlarla ilişkili olarak oluşturulmuş mekânları ve bireylerin bu mekânlarda sürdürdükleri ilişkiyi anlatmaktadır. İki ilişki kümesi, oldukça geniş bir şekilde ve her türlü durumda (bireyler seyahat ederler, satın alırlar, dinlenirler) örtüşürlerse de; birbirlerine karışmış değillerdir. Bir diğer ifadeyle, yok-yerler, kendiyle ve diğerleriyle olan bir ilişkiler bütününün tümünü birden düzenledikleri gibi; bu ilişkiler ise, kendinin ve ötekilerin amaçlarına ancak dolaylı yoldan bağlıdır (Auge, 2016, s. 84).

3.2. Hayalet Kent Kavramı

Özellikle son yıllarda literatürde kendine yer bulan hayalet kent kavramı, doğal felaketler, ekonomik çöküşler, hastalıklar, savaşlar vb. gibi çeşitli nedenlerle, sakinleri tarafından terk edilmiş yerleşim yerlerini tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Hayalet kent kavramı, bir yerleşim yerinde ikamet eden insanların, azalan yerel üretimler ve kaynaklar, temel ihtiyaçların karşılanmasındaki zorluklar, demiryolu veya karayolu gibi ulaşım güzergâhlarındaki değişiklikler, yerel ekonomideki değişimler, salgın hastalıklar ve savaşlar gibi çeşitli toplumsal, ekonomik, politik nedenlere bağlı olarak (Torlak, 2016, s. 236), o yerleşim yerini terk ederek başka bir yere göç etmeleriyle, mevcut kentin "insansız" bir yerleşim yeri haline gelmesine işaret eder. Bu noktada, söz konusu terk edilen yerin, illa kent ölçeğinde bir yerleşim yeri olması gerekmez; literatürde "hayalet kent" kavramı, kasaba veya köy ölçeğindeki terk edilen bir yerleşimi tanımlamak için de kullanılır. Oldukça güncel bir kavram olmasında rağmen; günümüzde farklı coğrafyalarda birçok kent savaşlar ve siyasi nedenler ile ortaya çıkan zorunlu koşullara bağlı olarak terk edilmekte ve hızla hayalet kent haline dönüşmektedir.

Bir hayalet kent, genellikle önemli oranda görünür kalıntıları -binaları- içeren terk edilmiş bir köy, kasaba veya şehirdir. Bir yerin hayalet kasaba haline gelmesine, sel, uzun süreli kuraklık gibi doğal afetler, ve hükümet eylemleri, kontrolsüz kanunsuzluk, savaş gibi politik olayların yanı sıra, çevre kirliliği ve nükleer felaketler gibi doğal ya da insan kaynaklı felaketler de yol açabilir (Baker, 2003). Bu etmenlerin dışında, hayalet kentler,

genellikle başarısız ekonomik yapı, felaketler, savaşlar vb. nedenlerle terk edilen şehirlerdir. Aynı zamanda, hayalet kasaba ifadesi nüfuslarını kaybeden yerleşimler için kullanıldığı gibi, ayrıca, artık ziyaret edilemeyen ve turizmin dışında normal şartlarda ayakta kalamayan antik kentleri de kapayacak biçimde geniş bir anlamsallık içerisinde kullanılagelmektedir. Bununla birlikte, hayalet kentler, yapısal ve mimari özelliklerini koruyan, ancak orada yaşayanlar tarafından terk edilmiş olan yerlerdir (Torlak, 2016, s. 237). Burada, hayalet kavramı için belirleyici olan, artık "insansız" olma durumudur.

Hayalet kentleri oluşturan ve yerleşim yerlerinin terk edilme nedenlerinden en yaygın olanı doğal felaketlerdir; bunu ekonomi ve doğal kaynakların azalması gibi diğer nedenler takip etmektedir (Torlak, 2016, s. 237). Kentlerin coğrafi konumlarından ve doğa şartlarından kaynaklanan sel, volkanik patlamalar, deprem, heyelan gibi doğal olayları da, nükleer patlamalar ve yangın gibi insanların yol açtığı felaketler de, kentleri yaşanmaz hale getirebilir. Ancak, dünyadaki farklı ülkelerde artık kimsenin yaşamadığı bu hayalet kentlerin bazıları, turizm aktivitelerine ve ziyaretçilerine açılması ve geçici de olsa bir kullanıma kavuşturulmaya çalışılması dikkat çekicidir.

Bu bağlamda, hayalet kentlerin başında, başkent Buenos Aires'in güneybatısında yer alan bir Arjantin kasabası olan Epecuen gelmektedir (URL-2). Büyük bir gölün kıyısında kurulu olan kasabada, hayalet bir kente dönüşmeden önce, yaklaşık 5 bin kişi yaşamakta; sahip olduğu doğal güzelliklerinin etkisiyle yerli ve yabancı turistlerin uğrak yeri konumundaydı. Ancak, 1985 yılında, çok fazla yağmur yağması ile göl sularının seviyesinin aşırı derecede yükselmesiyle, kasaba sel baskına uğramış; hatta iç bölgelerde suyun baskısından oluşan çatlaklar nedeniyle, tüm şehir tamamen suların içine gömülmüş ve hayalet şehir haline gelmiştir (URL-3).

Şekil 3.1 Epecuen, Arjantin (URL-4)

Bir diğer, hayalet kent ise, Massachusetts'te nehrin kenarında kurulmuş olan Quabbin kasabasıdır. 1700'lerin başında oluşan yerleşim, 1938'e kadar yaklaşık 2700 nüfusa ulaşmıştır. Şehirdeki su sıkıntısını önlemek için, Quabbin rezervuarı oluşturulmuşsa da; bu rezervuar yağan yağmurlar nedeniyle taşkına uğrayarek, şehrin sel altında kalmasına yol açmıştır. Bu nedenle, 1938 yılında burada kalan son sakinleri de, dört küçük kasabadan oluşan Quabbin'i terk etmişler, geriye yalnızca doğal güzelliklerin tanımladığı bomboş bir kasaba kalmıştır (URL-5).

Şekil 3.2 Quabbin, Massachusetts (URL-6)

Taranto Körfezi'ne 40 km mesafedeki Craco (İtalya) kenti, tarım yapılabilir dik arazilerle çevrili ve vadilerin yoğun olduğu bir topografik yapıya sahipken; deprem, kuraklık ve heyelan gibi doğal afetler başta olmak üzere, savaşların da etkisiyle 1891 yılında 2000 kişi civarında olan kent nüfusu, 1963 yılında tamamen göç etmiş ve kent hayalet bir kasaba haline dönüşmüştür (URL-7).

Şekil 3.3 Craco, İtalya (URL-8)

Bu doğal afetlerin yanı sıra, bazı kentler ise, savaşların yol açtığı toplumsal ve fiziksel yıkımlar nedeniyle harabe haline dönmektedirler. Bu kentler, savaşlardan sonra yıkılmış ve tahrip olmuş binalardan, meydanlardan ve sosyal mekanlardan ibaret, insanlar için yaşamaya olanak vermeyen mekânlara dönüşmekte ve hayalet kent olarak adlandırılmaktadır. Bu kentlerden biri, 1000'den az sayıda kasabalının yaşadığı Fransa'nın Oradour kentidir. Nazi askerlerinin, kenti 1944 yılında işgal etmesiyle birlikte, yaşayan bütün halk meydanda toplatılıp kiliseye hapsedilmiş ve bütün kentin ateşe verilmesiyle de yanmıştır. Tahrip edilen kent, 1946 yılında anıt bölgesi ilan edilmiş ve o günden beri hiç dokunulmamamıştır (URL-9).

Şekil 3.4 Oradour, Fransa (URL-10)

Savaş nedeniyle, hayalet kente dönüşmüş bir başka kent olan Ağdam, işgal öncesi ekonomik alanda gelişmeye başlayan 150.000 kişilik nüfusuyla Azerbaycan Cumhuriyeti'nde idari bir bölgedir. 1930 yılında oluşturulan kent, 1993 yılında Ermeni askerlerinin işgali sonrasında sahip olduğu tüm gücü kaybetmiş, ve hayalet bir kent haline dönüşmüştür (URL-11).

Şekil 3.5 Ağdam, Azerbaycan (URL-12)

Ohio ve Mississipi nehirlerinin birleştiği yarımada üzerinde, 1857 yılında kurulan Cairo kasabası, İllinois'in (ABD) güneyindedir. Sadece 241 kişinin yaşadığı kent, 1860 yılında 2000, 1870 yılında 6200 nüfusa sahiptir. Nehir taşımacılığının sağladığı ekonomik gelişimin de etkisiyle, önemli bir merkez konumuna gelmiş ve 1920 yılında 15 bin kişilik nüfusa ulaşmıştır. Ancak, iklim değişikliklerinin etkisiyle, yine aynı nehirlerin yol açtığı su taşkınları nedeniyle, taşkınlara önlem olarak yapılmış olan köprüler ve istinat duvarlarının yetersiz kalması üzerine, kentlilerin bütün çabalarına rağmen dışarıya doğru göçleri engelleyememiştir. Yetersiz nüfus sorunundan ötürü büyük ticaret kuruluşları, işyerleri ve banka gibi kurumlar şehirdeki müşterilerini kaybederek kapanmak zorunda kalmışlardır. Son birkaç yılda, atıl durumdaki sanayi yapıları turizm işlevine dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Otel binası olarak tekrar düzenlenmiş büyük yapılara rağmen; çevrenin, pencere ve kapıları yıllar önce tuğlalar ile kapatılmış binaların ve yolların boş olması bu turizm yatırımlarını kazanca dönüştürememiştir (URL-13).

Şekil 3.6 Cairo Kasabası, İllinois (URL-14)

Son yıllarda, savaşın yol açtığı olumsuz etkiler nedeniyle, hayalet kent haline dönüşme sürecindeki kentlerden biri de Halep'tir. 7 yıl önce başlayan çatışmalar nedeniyle, kent yaşanamaz hale gelmiş ve kentliler yer değiştirmek zorunda kalmıştır.

Şekil 3.7 Suriye, Halep (URL-15)

Yerleşimlerin hayalet kentlere dönüşmesinde etkili olan başka bir etken ise, ekonomik fırsatların tükenmesidir. En çok ekonomik olanaklarıyla insanların ilgisini çeken yerler olan kentlerin nüfusu, daha iyi yaşam şartlarına ulaşma arzusuyla her zaman artış içerisinde olmakla birlikte; kentteki ekonomik imkanlar tükenmeye başladıkça da nüfus azalmaktadır. Günümüzde, dünyada birçok kent, iş imkanları ya da kentteki ekonomiyi sağlayan fırsatların azalması nedeniyle yavaş yavaş boşalmakta ve bu kentler, çoğu zaman çıkan madenlerin değer kaybetmesi, kurulan bir fabrikanın ekonomik durgunluklardan etkilenmesi gibi sebeplerden dolayı hayalet kente dönüşmektedir.

Böylesi, ekonomik imkanların azalmasıyla hayalet kent haline dönüşen yerleşimlerden biri, Japonya'nın Nagasaki eyaletine 15 km uzaklıktaki Hashima Adası'dır. Bu adanın yerleşime açılması, 1887 yılında ilk maden rezervinin kurulması ve işletilmesiyle olmuştur. 1916 yılında, adaya aynı zamanda ilk büyük betonarme olarak inşa edilen (URL-16) lojman yapısı, işçiler için konaklama imkânı sağlamakla birlikte, doğal afetlere karşı bir koruma görevi de üstlenmektedir. İş imkânları ile nüfus yoğunluğu artmaya başlasa da, kömüre talebin azalmasıyla işçiler işten çıkartılmaya başlamış ve 1974 yılında maden kapatılmıştır. Adadaki ekonomik fırsatlar tükendiğinden burada yaşamak zaten olanaksız hale gelmiştir. Şu an adaya seyahat etmek de yasaktır ve hayalet kent halini almıştır (URL-17, 2018).

Şekil 3.8 Hashima Adası, Japonya (URL-18)

Bir diğeri ise, Şili'nin Peru ve Bolivya sınırlarından birkaç yüz kilometre uzaklıktaki Atacama Çölü'nde kurulan Humberstone isimli eski bir maden kasabasıdır. 1875'te Güney Amerika'ya göç eden bir İngiliz kimya mühendisi olan James Humberstone'un adını taşıyan kasaba, yüzlerce madencinin yaşadığı bir endüstri kentidir. Kasabada, pazarlar, kiliseler, oteller, konutlar, kamplar tiyatrolar, barlar ve diğer rekreasyon alanları kurulmuş olsa da, (URL-19); ekonomik durgunluğun satışları önemli derecede azaltması, çıkan ürünü alan yerlerin yeni kaynaklar bulması gibi nedenlerle kentteki istihdam ve bağlantılı olarak da kentin nüfusu azalmıştır. Günümüzde, Birleşmiş Milletler Dünya Mirası Sit Alanı (URL-20) olan, hayalet kent Humberstone'da, yaklaşık yarım yüzyıldır kimse yaşamamaktadır.

Şekil 3.9 Humberstone, Şili (URL-21)

Nambiya'da bulunan, Kolmanskop, 18. yüzyıl başında değerli elmas ticareti ile kolay yoldan fazla para kazanmaya çalışan kişilerin hızlıca çölün ortasına yapılaşma gerçekleştirdikleri, kent görünümü elde edecek sayıda ev, kumarhane, hastane gibi çeşitli yapılar inşa ettikleri bir kenttir. 1920'li yıllarda zirveye ulaşan elmas talebi, 1945 yılından sonra durmuş; yeni ve zengin başkda elmas yataklarının keşfedilmesiyle de, hayalet bir kente dönüşmüştür. Çölün ortasında kumlar altında kalmış binalardan oluşan hayalet kent,günümüzde turistlerin ilgisini çektiği bir alan haline gelmiştir (URL-22).

Şekil 3.10 Kolmanskop, Afrika (URL-23)

Ekonomik kaynakların azalması dışında, kentleri, hayalet kent durumuna getiren bir diğer etken de, savaşlar ve siyasi nedenler sonucu oluşan anlaşmazlıklardır. Savaşların sona ermesiyle, devletlerarası süregelen anlaşmazlıklar nedniyle, dünya üzerinde önceden kurulmuş ve yaşanmış fakat şimdi hiçbir insanın girip yaşayamadığı terk edilmiş çok sayıda kent bulunmaktadır. Askeri güçler tarafından korunan bu kentlere, girilemektedir. Kurulmuş ticari mekânlar, konutlar, devlet daireleri olduğu gibi bırakılıp terkedilmiş ve zamanla harabeye dönmüşlerdir.

Böylesi, siyasi anlaşmazlıklardan dolayı terk edilen ve zamanla turistik faaliyetlerin ön plana geçtiği hayalet kentlerden biri, İtalya'nın Toscana bölgesinde bulunan Balestrino kasabasıdır. 1100 yılında San Pietro Prensi Benedictine tarafından kurulan kasabaya, sonrasında yaşanan siyasi nedenlerden dolayı giriş yasaklanmıştır. Terk edilmiş kasaba yüzyıllardır tarihi binalarıyla aynı şekilde ayakta durmaktadır (URL-24). Kasaba, günümüzde turistik bir bölge olarak ziyaretçilere açıktır.

Şekil 3.11 Balestrino Kasabası, İtalya (URL-25)

Bir diğeri ise, Mağusa ilçesinde bulunan, 1974 yılından önce mimari güzellikleri ve turizm imkânları ile Kıbrıs'ın ünlü tatil merkezi olan Kapalı Maraş'tır. Belirlenmiş Yeşil Hat üzerinde bulunmasından ötürü terk edilmiştir, uzun süre kullanılmayan binalar tahribatın da etkisiyle çürümeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler askerleri tarafından korunan kente giriş yapmak yasaklanmıştır (URL-26).

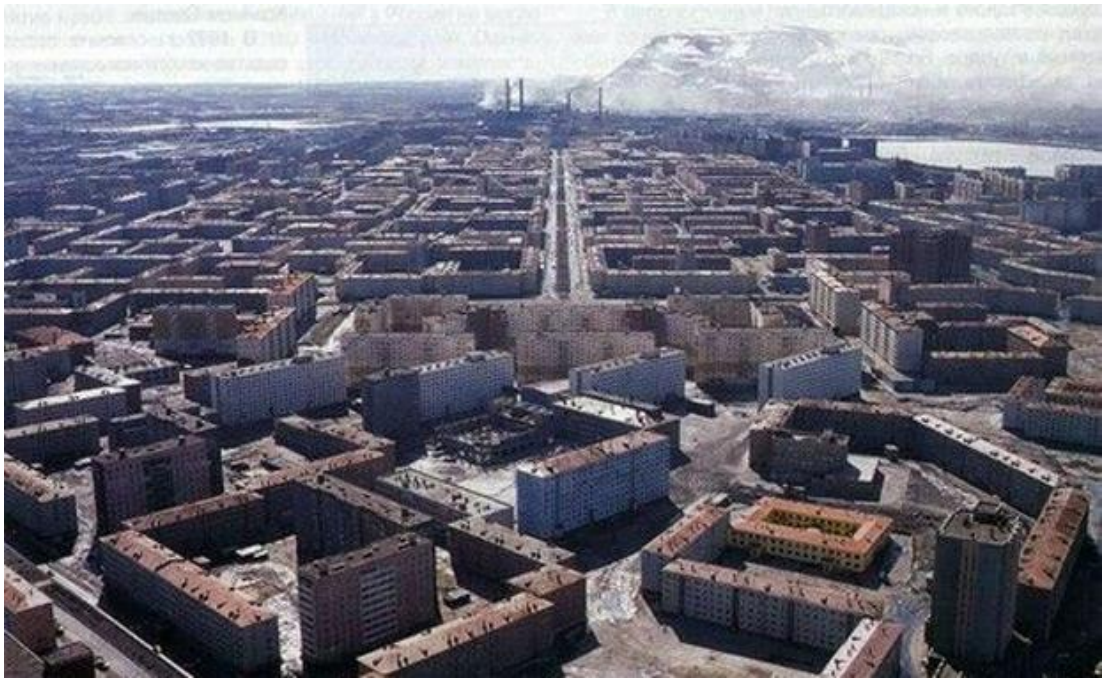
Şekil 3.12 Kapalı Maraş, Kıbrıs (URL-27)

Japonya'nın 2. Dünya Savaşı'nda işgal ettiği şehirlerden biri olan Kowloon, Hong Kong'a bağlı ancak İngiltere Krallığı'nın yönettiği bir yerleşim yeridir. İşgal sonrası mevcut savaş durumundan istifade eden "gecekonducular" olarak tanımlanan gruplar nedeniyle, büyük suçların işlendiği, çarpık kentleşmenin oluştuğu bir kente dönüşmüştür. Artan suç oranı ve kentteki güvensizlikten ötürü geriye kalan eski şehir sahiplerinin, yardım talebinde bulunmasından sonra ülkeler arasında bir anlaşma yapılmış ve sakinleri kenti terk etmişler, böylece hayalet bir kente dönüşmüştür (URL-28).

Şekil 3.13 Kowloon, Hong Kong (URL-29)

Bir başka örnek ise, Sovyetler Birliği'nin 25 Nisan 1930 tarihinde kurduğu Gulag toplama kamplarıdır. 1931 yılı öncesi sadece cezalandırma sistemlerinin olduğu kamplarda mahkumlardan yararlanma düşüncesi ile birlikte, bedava iş gücü elde etme isteğiyle, toplama kampları sanayileşme bölgelerinin çeperlerine yerleştirmeye başlamıştır. 1923 yılından itibaren, 40 yıl boyunca 500'den fazla çalışma kampı kurulmuş, ve kampların nüfusunun 510 binden 1 milyon 317 bine çıkmasıyla yeniden düzenleme yapıp kamplar genişletilmiştir. Toplama kampındaki insanlar beslenememekten, soğuktan, zor çalışma şartlarından dolayı zamanla ölmüşler ve şehirde kimse kalmamıştır. Her yer boşaltılmış ve hayalet kent görünümündedir (URL-30).

Şekil 3.14 Gulag Toplama Kampı (URL-31)

Bazı kentler ise, orada yaşayan insanların esrarengiz olaylar anlatması ve orada yaşayan herkesin bu haberlerden etkilenerek şehirden uzaklaşması ile terk edilerek, hayalet kent haline dönüşmüşlerdir.

Esrarengiz olaylar sonucu hayalet kente dönen Bodie, California'da (ABD) 1859 yılında bölgede altın madeni keşfedilmesi ile kurulmaya başlanan kasabadır. 1861'de Bunker Hill madeni çok az nüfusa sahip olmasına rağmen kurulmuş, şehir yavaş yavaş büyümüş ve 1978'e kadar maden üretimi ile iyi bir ekonomik düzeye ulaşmıştır. Fakat şehirdeki kanunsuzluk, madenlerdeki patlamalar nedeni ile 1882'den sonra kent çöküşe geçmiştir. 1915 yılında, kereste atölyeleri ve değirmenler kurularak, ekonomi farklı bir sektörde canlandırmaya çalışılmışsa da, gelişme sağlanamamıştır. 1932'de çıkan yangın çoğu binayı yaşanmaz hale getirmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra şehirde 3-4 kişi kalmıştı. Bu insanlar da birbirini öldürmeye başladı ve 1940 yılından beri Bodie bir hayalet kent haline geldi. Bugün hala ayakta duran neredeyse 200 yapıya sahiptir. Kasaba "tutuklanan çürüme" durumunda korunur, yani hiçbir şey tamir edilmediği gibi, çökmesine de izin vermez (URL-32).

Şekil 3.15 Bodie, Kaliforniya (URL-33)

Gizemli olaylar nedeniyle terkedilmiş olan bir diğer kasaba ise, İtalya'da bulunan Castelnuovo Sabbioni kasabasıdır. Halen, demir parmaklıklarla korunmaktadır (URL-34).

Şekil 3.16 Castelnuovo Sabbioni, İtalya (URL-35)

Angkor Wat, 12. yüzyıl başlarında Hindu tanrısı Vishnu'na ithafen Zengin Khmer Kralı 2. Suryavarman'ın emriyle Kamboçya'da inşa edilmiştir. 13. yüzyıl sonrası uzun yıllar boyunca süren Tayland saldırıları dolayısıyla, başkentin Phnom Pehn şehrine taşınmasıyla, terk edilen Angkor şehri dört yüzyıl boyunca çevresinde bulunan ormanlık

alanların büyümesiyle birlikte ağaçların içine gömülmüştür. 1858 yılında tekrar keşfedilen kentte, bakım çalışmaları belirli aralıklarda durma noktasına gelmiş olsa bile restorasyon çalışmaları yapılmakta olup, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmiştir. Yıllarca hayalet bir kent gibi terkedilmiş görünen bu yer, günümüzde turizme açılmış ve birçok kişi tarafından ziyaret edilmektedir (URL-36).

Şekil 3.17 Angkor Wat, Kamboçya (URL-37)

Bunların dışında, günümüzde nüfusu oldukça azalan ve gündelik yaşamın çok az sayıda kişi etrafında devam ettiği kentler de, hayalet kent olarak tanımlanmaktadır. Bu kentlerin içerisinde, nüfusu 1 kişi olan kentler bile vardır. Nebraska'daki Monowi kasabası, Amerika'da Wyoming eyaletine bağlı Buford kasabası, Yeni Zelanda'daki Cass kasabası, Utah'taki Bonanza kasabası, Fransa Alp'lerindeki Rochefourchat kasabası, Nebraska'daki Gross kasabası, böylesi hayalet kentlerden bazılarıdır. Türkiye'de de, Batman'daki Yolveren Köyü, Ağrı'daki Koçbaşı Köyü, Tunceli'deki Kozluca Köyü gibi nüsufu çok az ya da 1 olan yerleşimler, hayalet kentlere gösterilebilecek örneklerdendir.

Diğer taraftan, Çin'deki Ordos kenti, lüteratürdeki hayalet kent tanımının anlamsal sınırlarının genişlemesine yol açan bir örnek olmuştur. Çin'de mevcut talebin ve ihtiyacın çok üzerinde bir oranda inşa edilen yeni yerleşim bölgelerinin sayıca

fazlalığı, Çin'in hızlı kentleşmesi, bazı şehirlerdeki konut boşluk oranlarını arttırmaktadır. Konut boşluk oranının yüksek olduğu bu şehirler, hayalet kent olarak adlandırılmaktadır. Bu şehirlerde nüfus yoğunluğu çok düşüktür ve gece az ışık alan yerleşim bölgeleri çok karanlıktır. Bu nedenle hayalet şehir olarak anılırlar. Çin'in en büyük hayalet şehiri olma özelliğini taşıyan Ordos kenti, her türlü lükse, konfora ve yapıya sahip olmasına rağmen burada kimse yaşamamaktadır.

Şekil 3.18 Ordos, Çin (URL-38)

Hayalet kent tanımı, doğal ya da insan yapımı bir felaket ya da yalnızca ekonomik açıdan uygun olmadıkları için terkedilen yerleşimleri belirtmek için de kullanıldığı gibi; kavramın içeriği toplumlar ve kültürler arasında da değişkenlik gösterir. Bu bağlamda, Texas Ghost Towns of Texas'ın yazarı T. Lindsay Baker'ın, bir hayalet kasabasını "artık var olmamanın nedeni olan bir şehir" olarak tanımladığı ifadeleri (Baker, 2003), kavramın işaret ettiği geniş anlamsal sınırları göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Bazı yazarlar, görünür maddi kalıntıları olan herhangi bir yerleşimin hayalet bir şehir olarak adlandırılmaması gerektiğini savunurken; bazıları ise, bir hayalet şehrin binaların elle tutulan kalıntılarını içermesi gerektiğini ifade ederler (Brown, 1990, s. 15; Thomsen, 2012). Benzer biçimde, hayalet kent olarak tanımlanan yerleşimin tamamen terk edilmesinin gerekip gerekmediği veya küçük bir nüfus içerebileceği gibi durumlar ile ilgili olarak da, literatürde farklı görüşler mevcuttur (Brown, 1990, s. 15). Genel

olarak, hayalet kent kavramının, literatürde, bu tanımların hem herhangi birini hem de tümünü kapsayan, sınırları oldukça "esnek" bir anlamda kullanılagelmektedir (Hall, 2010, s. 7).

3.3. Yersizlik Duygusu ve Hayalet Kentsel Mekânlar

Küreselleşmenin dünyayı etkisi altına almasıyla birlikte tüketim faaliyetlerinin her geçen gün daha da artması, bu duruma bağlı olarak popüler kültürün kendini devamlı yenilemesi ve bireylerin hareketindeki hızlanma ile zaman, mekân ve anlam arasındaki ilişkiler de zayıflar. Bu durumun teknolojik gelişmelerle birleşmesiyle de, nesneler yerden bağımsız hale gelmeye başlar ve onlara her an her yerde olma olanağı sağlar. Böylelikle, bulundukları bölge ile sosyal, kültürel ve sosyal bağlantıları/bağlamları olmayan yok-yerler (Karasakaloğlu, 2011, s. 39-40), herhangi bir "bağlam"ı bulunmayan yok-mekânlar, bireyleri yer ile iletişimden uzaklaştırır, bulunduğu yeri unutturur ve yerden koparır.

Diğer taraftan, küreselleşen dünyada, mimarlık ve kent planlaması, bilgi ve insan hareketliliğinin artmasından etkilenerek değişiklikler göstermesinin yanı sıra, mekân ve zaman arasında da zorunlu görünen yeni bağlantılar üretir. Böylelikle, mekânın kullanımının önceden belirlenmiş olduğu ve referansını kendi iç dinamiklerinden alan ve yok-mekânları olanaklı kılan -günden güne arttıran- yeni bir mimari varlık kazanır.

Bu açıdan, yok-mekânlar, içinde yaşanmakta ve kullanılmakta olan, fakat aidiyet duygusundan yoksun, belirsiz bir yerde ve zamanda tasarlanan bir bütünlük gösteren yerler olarak belirir. Bu mekânlar sürekli değişkenlik gösterdikleri için, bu mekânlara dair belirli bir kimlik ya da tanım oluşturmak kolay değildir. Ancak, yine de, yok-mekânlara ait iki temel özellikten bahsedilebilir. İlk olarak bu yerlerin kullanım amaçları belirlidir, ikinci olarak ise yok-yerler çoğu kez belirli kullanım talimatları sayesinde anlaşılabilirler. Yok-mekân, tasarımcı için diğer mekân planlamalarına göre daha az esneklik sunar. Bunun nedeni ise, mekânların ve yapının işlevsel içeriklerinin mekanik olmasıdır. Yok-mekân kavramının içerisinde, kullanıcı için talimatlar gerektiği gibi, aynı şekilde tasarımcıların da belli talimatları bulunmaktadır.

Kent mekânları, kentlilerin, şehirdeki yabancıların, turistlerin, farklı toplulukların, kentin orjinalliğini ve eşsizliğini yansıtmak isteyenlerin kendi yaşam alanlarını inşa

edebilecekleri, kimliklerini yeniden üretebilecekleri yerler olarak anılmaktadır. Birçok kentte, farklı türlerden ayrıcalıklı, sıradan, özellikli ve belirli mekânlar yer almaktayken; kentlerin küreselleşmeden etkilenmesinden dolayı kent mekânları da küresel kültür ile olan ilişkileriyle süratli bir başkalaşım içine girerler. Günümüzde kentler, yaşadığımız dönemin ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak sabit, kalıcı ve istikrarlı kimliklerini kaybetmeye başlarlar. Kentler, karşılaştıkları -belki de, kaçınılmaz biçimde içerisinde bulundukları demek daha doğru olacaktır- mekânlar ve yerlerin devamlı farklılaşan kullanıcılarıyla, yeni gündelik yaşamla ve yeni kimlikler ile birlikte ve bu durumun bir sonucu olarak yoğun bir değişim evresine girerler. Böylelikle, değişen gündelik yaşamda mekânlar, bilinen mekân kavramından farklı şekilde tanımlanan bir hal alır ve "yok-mekân", "yer olmayan", "hiçbir yer", "yersizlik" gibi yeni kavramlarla ifade edilmeye başlanırlar. Yeni anlamlar kazanan bu mekânlar ise, bilinen mekânın yok oluşunun, yaşam biçimlerinin, dünya görüşlerinin, kimlik oluşumlarının ve aidiyet duygusunun kaybolduğu ve azaldığı yerler haline gelirler (Aytaç, 2017, s. 3).

Diğer taraftan, teknoloji alanındaki gelişmeler, hızlı bir şekilde büyümekte olan kentlerdeki zaman ve mekân ilişkilerinde değişikliklere neden olmuş ve bunun sonucunda büyük kentler daha da büyüyerek ve etki alanlarını genişleterek metropol kentlere dönüşmüşlerdir. Alanında uzman olan kurumlardan ve kuruluşlardan oluşan metropol kentlerdeki toplumsal yapı, modern teknolojik iletişim ve ulaşım ağı ile bağlantılar kurulan ilişki ağları ile ilerleme gösterir (Hatt & Reiss, 2002, s. 33). Bu durum ise, metropol kentlerdeki gündelik hayatın parçalı yapısı, kentlerin kozmopolit oluşu ve farklı kimlikler barındırmasıyla sonuçlanır. Bu sayede kentler geleneksel formlarını kaybederek, bir araya gelen farklı parçalardan oluşan yeni bir kent biçimi ortaya çıkar (Aytaç, 2017, s. 9).

Günümüz metropol kentlerinin, birbiriyle bağımlı olmayan, ayrışmış yapısı gündelik yaşamda da kendini gösterir. Bu bağlamda kent mekânları, parçalı ve aidiyet duygusu olmayan yeni bir biçimlenme içine girerler. Kentte oluşan yeni mekânlar da, kendi içinde merkezsizleşen, kimliksiz, yerel ilişkilerden yoksun ve aidiyet bağları kopmuş bir hale dönüşür. Metropol kentlerin mekânları, fiziksel yakınlık içinde olmayan ilişki durumlarına ve sosyal uzaklıkların oluştuğu yerler haline gelir (Jameson, 1994). Mazzoleni, bu doğrultuda, günümüzün metropol haline gelen kentlerini şöyle tanımlar: *"Metropoller artık "mekanlar" değildir, çünkü boyutları, içinde yaşayanların algılama*

araçlarını aşmıştır. En geniş duyum aracı olan görme, paramparça olmuştur. Kenti boyutsal olarak bir anlamda tanımlayan görsel alandır; metropolde artık bir panaroma yoktur, çünkü varlığı (bedeni) ufkun ötesine doğru taşar. Bu değişim sadece algılama davranışlarını değil, mekanı sahiplenme ve simgeleştirme üsluplarını da derinlemesine ilgilendirir ve içerir." (Mazzoleni, 1996, s. 103).

Kentin kimliği ve kültürü, en belirgin biçimde politik, sosyal ve kültürel unsurlar taşıyan ve bu sayede sürekli biçimde değişen kent mekânlarında kendini gösterdiği için (Aytaç, 2017, s. 20); küresel etkiler kent mekânlarını ve mekânsal yapılarını derinden etkiler. Küresel kentler, bu yeni mekânsal oluşumlarından dolayı parçalı, atomik ve bölünmüş bir yapı sergilerler. Bu durum da, kentlerin mekânsal formlarında keskin bir parçalanma yaşanmasına yol açar. Kent mekânları, kente yeni etkileşim alanları, yeni aidiyetler ve farklı hizmetler sunan birbirinden ayrışmış yeni alanlar oluşturur.

Bu etki ise, kendini en çok metropol kentler üzerinde görünür kılar ve kentlerin mekânsal yapısı, sosyal, kültürel, ekonomik vb. tüm toplumsal etmenlerin belirlediği birbirinden kopmuş olan farklı "dünyalar"a ayrışır. Dahası, mekânsal yapıdaki bu farklılıklar zaman içerisinde daha da belirgin hale gelerek, kentsel yapıda kutuplaşmalara dönüşür ve kentsel mekânların parçalanmasına neden olur. Bu parçalanma sürecinde ilginç olan, metropol kentlerin bir anlamda kendi aralarında birbirine benzeme yarışına girmeleridir.

Metropol kentlerin merkezlerinde oluşan bu yeni parçalı yapı, bir yandan da karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu gündelik yaşam ve yaşam biçimlerinin de değişmesi anlamına geldiği gibi; yeni ekonomik ve sosyal birimler oluşmasına da yol açar. Böylelikle, metropol alanlar, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap verebilmek adına, yeni mekân biçimlenişleri yaratırlar ve kent içerisindeki çeşitli yeni mekânların varlık kazanmasına neden olurlar. Bu noktadan hareketle, kente dair mekânsal planlamalar da bütüncül olmaktan çıkıp, en iyi niteliklere sahip mekânları yaratabilmek amacı ile kentsel fonksiyonlarına göre ayrışmış, parçalanmış mekân tasarımlarına dönüşür. Yeni alt bölgelerin oluştuğu, yüksek yapılaşmanın yaygın olduğu ve çok merkezli bir görünüme sahip olan bu yeni kent modeli ise, tarihsel ve kültürel birikimleri, çevresel değerleri ayrışmış olan parçalı kent tasarımları ile metropol kentlerde, eski anlamların tamamen

yitirilerek, metropole özgü yeni anlamlar üretilmesini zorunlu kılar (Hacısalihoğlu, 2001, s. 88).

Kentlerin sınırlarını zorlayarak, kent çeperlerindeki alanları da başkalaştırmaları ile metropoliten alanların sınırlarında meydana gelen değişimler, yeni mekânsal ve yapılaşma biçimlerinin oluşması ile açık biçimde görülmeye başlar. Özellikle, büyük kentlerde, kent merkezinin yeni çağın ve yeni gündelik kent yaşamının artan ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmeleriyle, kent dışı ve kent çeperinde yeni yapılaşmalar (uydu kent) ile ikincil merkezler oluşmaya başlar. Kent merkezindeki yoğunluğu ve yükü çevreye yayarak merkezdeki yoğunluğu azaltmak amacıyla ortaya çıkan (Erkan, 2010), kent çeperlerindeki bu yapılaşmaların giderek artmalarıyla da birlikte, kent merkezi ile çeper olarak tanımlanan bölgeler arasında ortaya çıkan yeni yerleşimler ile birleşir; ve gündelik rutini tanımlayan net sınırlar ortadan kalkar (Lang, 2003, s. 28-29). Nüfus, ekonomik, sosyal ve yönetim açısından belli bir büyüklüğe ulaşmış olan bu metropol kentlerin, çevrelerinde oluşan uydu kentleri de kapsayacak biçimde oluşturdukları bu metropolitan alan (megapolis), bulunduğu daha geniş ölçekli bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel yönden odak noktasını tanımlar. Metropol kentin çevresinde yeni yerleşim alanı olarak oluşan ve artık eski kent ile bir bütün haline gelen kent parçaları olan bu uydu kentler ise, her ne kadar kentten ayrı bir topluluk oluşturmaktalarsa da, ancak kent merkezine bağımlı olarak varlıklarını sürdürebilirler.

Bu yeni yapılaşmanın bir sonucu da, üretim faaliyetlerinin kent merkezinden uzaklaşması ve kent merkezlerinin üretim hareketliliğini kaybetmesi olur. Böylece üretken olan "eski" merkez, yerini tüketim ve hizmet odaklı faaliyetlerin yoğun olduğu alanlara bırakır. Yönetim kuruluşlarının, ticaret alanların ve mali işlerle ilgili kurumların kent merkezinde yoğunlaşmasıyla birlikte, kentin merkezinde artan fiyatlar kent merkezinin çekiciliğini yitirmesine neden olur; ve metropol yerleşimlerinde, uydu kentler ve banliyölere olan ilgi günden güne arttar. Bunun sonucu ise, kentin bir tüketim mekânına dönüşmesinin yanı sıra, kentin kendisinin de bir tüketim mekanizması durumuna gelmesi olur (Doğan, 2002, s. 75-79).

Böyle bir süreçte, kent çeperinde oluşan uydu kentlerin ve mekânsal ayrışmaların oluşturduğu metropol kentlere verilebilecek ilk örnekler, başta New York, Londra ve Tokyo'dur. Bu açıdan, New York, Los Angeles, Londra, Tokyo, Hong Kong, Singapur

gibi metropoller, uluslararası ekonomik piyasalarda aktif olan şirketler için küresel hizmetler sunan ve bu şirketlere düşük fiyatlı işgücü ile destek olan üretimin yoğun şekilde arttığı kentler olarak ön plana çıkarlar (Çınar, 2004, s. 78). Metropol kentlerde, ekonomik sektörler sanayi, ticaret ve hizmet alanlarında yoğunlaştığı gibi; çevre, finans, sağlık, ulaşım, haberleşme vb. alanlar gelişme göstermekte ve bu sayede kentin uluslararası nitelikleri artmaktadır. Ekonomik olarak kentlerin dünya ile iletişimi arttıkça, dünyanın sosyal ve siyasal sistemi ile bütünleşmesi de artar. Bu etkileşim arttıkça da kentteki şirketlerin ölçeği büyümekte, havalimanı ve liman gibi tesis yapılarının sayısı ve kapasitesi de artmaktadır (Okyay, 2016, s. 54).

Böylesi nitelikleri ile, dünya kentleri olarak tanımlanan bu kentlerdeki mekânların, yeni kentsel fonksiyonlara göre özelleştirilerek biçimlendirilmesi ise, kent mekânlarındaki ortak kullanımların ortadan kalkması, bireysel faydalanma ve sahip olma hakkının artmasıyla birlikte, mekânların parçalanma etkisinin artmasına ve ayrışmanın daha belirleyici olmasına yol açar (Doğan, 2002, s. 78). Kentsel işlevlerin gelişip parçalanmasına ek olarak, bu işlevlerin kentsel dağılımındaki farklılaşmalar da dikkat çekicidir. Örneğin, işyeri ile konut alanları birbirinden ayrıştığı gibi, yerel hizmetlerin de ölçeği büyüdüğünden dolayı birden fazla yerel yönetim birimleri oluşmaya başlar. Ticaret, sanayi, teknoloji vb. gibi benzer işleve sahip birimlerin kentin aynı bölgesinde toplanması ile "yoğunlaşma", özel veya kamu kesimindeki yönetim ve denetim birimlerinin kentin ana merkezinde toplanması ile "merkezileşme", ticari faaliyetlerin kentin merkezi bölgesinden uzaklaşarak çevre bölgelerde yeni iş bölgeleri oluşturması ile "merkezden uzaklaşma", kentteki işlevlerin yer değiştirmesine paralel olarak yüksek gelir gruplarınca terk edilen konutlara daha düşük gelir grubunun yerleşmesi ile de "istila ve ardıllık" olarak adlandırılan süreçler yaşanabilmektedir (Tuzcuoğlu, 2003, s. 82).

Metropol kentlerde, mekanların tasarımları ve yeniden düzenlenmeleri ile mekânlardaki ayrışmalar, aynı zamanda kent içerisindeki gündelik hayatın da parçalı hale gelmesine neden olur. Dahası, kent içinde parçalanan mekânlar tekrar düzenlenirken, kent tamamen parçalı bir yapıya dönüşür ve böylece mekânın parçalanması ile kentte yaşayanlar da birbirinden uzaklaşır. Bireylerin yaşam mekânlarının birbirinden ayrılması, sosyal gruplar arasındaki farklılıkların artmasına ve ilişkilerin azalmasına sebep olur. Bu parçalı kentte, bireyler kamusal alanlarda daha az zaman, duvarların içinde bulunan kendi

özel yaşamlarında ise daha fazla zaman geçirmeye başlarlar. Bir diğer ifadeyle, kendini evinde gibi hissettiği güven ve aidiyet duygusu belirleyici olur. Böylece özel zevklere göre şekillenen mekânlar içerisinde ayrı bir yaşam devam eder, kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri mekânlar arasındaki farkların artması ve bu mekânların arasındaki duvarların yükselmesiyle de mekânsal parçalanmalar daha da artar. Bu mekânsal bölünmeler ise, toplumsal bölünmelerin oluşmasına neden olur (Diken, 1997, s. 72).

Günümüz kentlerinde özellikle farklı toplumsal gruplar arasındaki mekânsal ayrışmanın ana nedenlerinden birisi de, küreselleşmenin etkisiyle metropol kentlere olan göçün ve bu süreçte kentteki bilinmeyenlik olgusunun giderek artmasıdır. Bu durumda kentlerin toplumsal yapısı heterojenleşerek daha da parçalı hale dönüşmekle birlikte (Sassen, 2000, s. 142), söz konusu güven duygusunun daha da yitirilmesine neden olmaktadır. Böylesi bir gündelik rutine sahip olan metropol bireyleri ise, gündelik hayatlarını farklı kimliklerden yoksun bir ortamda, bu kimlikler bulunsa da nötrleşeceği sosyo-kültürel mekânlarda, kendisine benzeyenlerle birlikte sürdürürler. Bu yeni metropol yaşamının kendilerine uygun homojen yaşam ortamlarında yaşamayı tercih eden bireyleri, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda kendilerine benzeyen diğer bireylerle birlikte olduğunda, kendini daha güvende hisseder. Böylelikle, bireyler yaşadıkları yerlerle anlam verir ve bu ortamda kimliklerini belirlerler. Bu noktada ise, küreselleşen dünyada bireylerin değişen dünya duyularıyla geliştiği yerler olan yok-mekânlar önemli hale gelir. Bireylerin farklılığın aranması, tüketim alışkanlıkları, moda, fikir, hayal gücü, görünürde geçicilik gibi beklentilerinin oluştuğu ve daha sonra tüketildiği alanlar olan yok-mekânların anlamlarını da, metropoldeki bireylerin beklentilerine uygun ürünleri, görüntüleri, zamanları ve yaşamları tanımlar. Bu bağlamda, yok-mekânların, bireyin kimliğiyle bir ilişki kurmak zorunda kalmadan yaşadıkları döneme ait alışkanlıklarını sunarak kimliksiz bir aidiyet duygusu yaşattığı iddia edilebilir. Birey aynı markalarla, aynı imgelerle, aynı temsil yöntemleri ile yabancı olarak bulunduğu bir yerde karşılaşsa bile, onu kendi evinde gibi hissettirir. Bu durum bireyin yersizleşme duygusunu hissetmesine neden olur (Özaydın Çat, 2015, s. 61).

Yersizliği oluşturan sebeplerin başında sosyal ve fiziksel yapıdaki değişimler, yaşadığımız çevre, ekonomik ve siyasi durumlar, teknolojik ve bilimsel alandaki evrimler gelir. Günümüz toplumlarının yaşayışlarında, geleneksel anlayışların temelinde bulunan

bir takım bir araya getirici tutumların önemini kaybettiği ve hızla değişen değerler karşısında yenileri ile yer değiştirdiği söylenebildiği gibi, küresel pratikler sonucunda kentlerde içten dışa doğru olan bir oluşumdan çok, dıştan içe bir etkiden de söz edilebilir (Kaymaz Koca, 2005, s. 37). Bu etkilerin yeniden biçimlendirdiği, sosyo-kültürel hayat ise, alışveriş ve yaşam, turizm ile tüketim, eğlence ve spor gibi farklı mekân ve zamana ait olan ihtiyaçların, artık tek bir mekânda planlanarak yeniden organize edilmesini zorunlu hale getirir. Yemek, alışveriş, spor gibi artık metropoldeki bireylerin "temel" ihtiyaçları niteliği kazanan faaliyetler, günümüzde ayrı fonksiyonlara sahip mekânlar yerine, aynı yerde tüm gereksinimlerin karşılandığı işlevlere sahip yapılar ile çözümlenmektedir. Birbirinden çok farklı işlevleri barındıran bu bina kütleleri ile de metropol kentin parçalanmış yapısı, tek bir binada yeni bir oluşum kazanmakta ve ayrışmış yapıya bir "bütünlük" getirmektedir (Ritzer, 2000). Bu oluşan yeni kompleks binalar ise, aidiyet duygusundan yoksun yok-yerlerdir.

"Yeni kent, merkezini yitirmiş, geniş çevre yollarıyla bölgeler arası hareketliliğin mekanı olmuştur. Fakat bu hareketliliğe rağmen, kentte birbirinden kopuk, birbirine yabancı alanlar artmaktadır. Bu yabancılaşma sonucunda insanlar kendi içlerine kapalı yeni cemaat türleri oluşturmuşlardır. Yaşanan toplumsal parçalanma, kentte güven ve emniyeti yok etmektedir. Kentin sokaklarında, metrolarında her an, her şeyle karşılaşabilirsiniz. Sokaklar artık garantisiz, sosyal güvenceden yoksun insanların mekanıdırlar." (Su, 1995, s. 47). Küresel kentlerde, bireyler gündelik yaşamlarında zamanın büyük bölümünü ev, işyeri gibi özel alanlarda geçirirler; ve bunun sonucunda da farklı bireylerin yüzyüze görüşebildiği, karşılaştığı, etkileşime girdiği metropol kentlerin kentsel ortak alanları ıssızlaşmaya başlar (Baumann, 1999, s. 29).

Kentin merkezindeki etkileşim alanları, ekonomik büyümeyle birlikte, yerlerini iş alanlarına bırakır; ve kentin çeperinde yeni yerleşim alanları kurulması ve gelişmesiyle de iş alanları, sanayi ve konut alanları gibi kentsel işlevler, birbirinden ayrı yerlerde ama kendi içinde bir arada, ortak merkezde toplanmaya başlarlar (Hayır, 2009, s. 37). Bu durum kentteki fonksiyonların ayrışmasına ve kentsel mekânın kullanım biçimlerinin ve zamanlarının farklılaşmasını beraberinde getirir. Bunun sonucunda da, metropol kentlerdeki gündelik yaşam içerisinde, yalnızca belirli zamanlarda kullanıma sahip olan, dieğr zamanlarda ise ıssızlaşan "hayalet kentsel mekânlar" ortaya çıkar.

Hayalet kentsel mekânlar, daha çok metropol kentlerdeki yersizleşme duygusunun ve durumunun etkin olduğu, ticari alanlar, merkezi iş alanları, toplu konut alanları ve kentsel dönüşüm alanları gibi, kentsel mekânadaki fonksiyonel ayrışmalarla bağlantılı olarak ortaya çıkarlar. Diğer taraftan, metropol kentlerin çok parçalı yapısından kaynaklanan bu hayalet kentsel mekânların oluşmasında, modern kent planlaması prensiplerinin de zaman ve sürece göre değişen etkisi yadsınamaz. Metropol kentlerin bu çok merkezli yapısıyla bağlantılı olarak, bireyler gün içerisinde çok sayıda yer değiştirme hareketi yapmak zorunda kalırlar. Bu durumsa, gündelik hayat içerisinde birçok mekânın, mekânın sahip olduğu fonksiyonuna bağlı olarak, belirli zaman aralıklarında ise yoğun kullanımlarını, belirli zaman aralıklarında terk edilmelerini beraberinde getirir. Bu devingenlik ise metropol yaşamında kısa süreli deneyimlenen bu yerlere karşı aidiyet duygusunun geliştirilmemesine neden olduğu gibi, deneyimlenen zaman dışında kalan sürelerde de "hayalet" niteliği kazanmalarına neden olur.

BÖLÜM 4. İSTANBUL'DA HAYALET KENTSEL MEKÂNLAR

Kültürel anlamda, tarih boyunca, içinde bulunduğu coğrafyanın düğüm noktası olan İstanbul, modern kentleşmenin yaşandığı, metropol hayatının geliştiği, yüksek kent enerjisini barındıran, bu enerjinin sanata ve kültürel faaliyetlere bir şehirdir. Günümüzde, 15 milyonu aşan nüfusuyla Türkiye'deki bütün kentlerin odağında yer alan, yabancı sermayenin ilgisini çeken, dünya ile her alanda etkileşim halindeki İstanbul, Türkiye'deki tek metropol şehir olarak kabul edilir.

20. yüzyıl ortalarında, kentlerin yeni ekonomik düzen içerisinde yer almak istemesiyle başlayan desantralizasyon süreci, İstanbul'da da konut, sanayi ve ticaret gibi diğer alanlarının da dönüşümünü zorunlu hale getirmiştir. Kent planlaması, kente yapılan yoğun göç, kentteki yatırımlar gibi faktörlerin etkili olduğu bu süreç (Erden, 2009, s. 5), İstanbul Merkezi İş Alanı'nda görülmeye başlanan değişimlerle birlikte ortaya çıkmıştır. 1950'lerde küçük ve orta ölçekli sanayi alanlarının, kent merkezindeki sanayi tesislerinin kentin dışına doğru taşınmasıyla başlayan bu merkezsizleşme, sonraki yıllarda da artarak devam etmiş ve hemen hemen her sektörün de sanayi alanındaki yoğunluğunu artırmıştır (Tümertekin, İstanbul İnsan ve Mekan, 1997, s. 45). Bu artış, ülke sanayisi içerisinde önemli bir konuma gelen İstanbul'un demografik yapısında da bir takım değişimleri de beraberinde getirmiştir.

Söz konusu değişimi belirleyen, nüfus artışıyla birlikte, kent merkezinde nüfus yoğunluğu fazla olan yerleşim bölgelerinin oluşmasının yanı sıra, esas artış kentin çeperlerinde meydana gelmiştir (Tümertekin, İstanbul'da Nüfus Dağılışı, 1979, s. 12). Böylece, kentteki merkezi bölgelerin konut bölgeleri olmalarının dışında yeni işlevler kazanması, konutların ikamet dışı fonksiyonlarının oluşması ve MİA'da ticari hareketlerinin gelişmesi sonucu, zaman içerisinde kentin merkezi bölgelerinden çeperlere doğru bir nüfus hareketliliği olmuştur. Bu durum, toplumsal ölçekte geleneksel ev ve aile yapısı içerisinde ikamet eden birey sayısının azalmasını açıklarken, aynı zamanda da kentsel ölçekte İstanbul'un çok merkezli yapısının da nedenlerini ortaya koymaktadır. Bu süreçte, İstanbul, küresel ekonomik sermayenin giderek artan bir oranda yatırım yaptığı, bu yatırımlardan yüksek oranda faydalanarak gelir durumu giderek artan ve aynı zamanda bu yatırımlardan düşük oranda veya hiç faydalanamayan çeşitli toplumsal yapıları barındıran bir niteliğe sahip olmuştur. Günümüzde, küreselleşmenin ve metropol bir kent

olmanın sonucu olarak, bu farklı kesimlerin hepsini içermekteyse de, kültürel ve yaşam tarzı farklılıklarının giderek artmasıyla, bu farklılıkların tanımladığı kentsel mekânlar ve yaşam alanları da giderek birbirinden ayrışmaya başlamıştır (Geniş, 2011, s. 52).

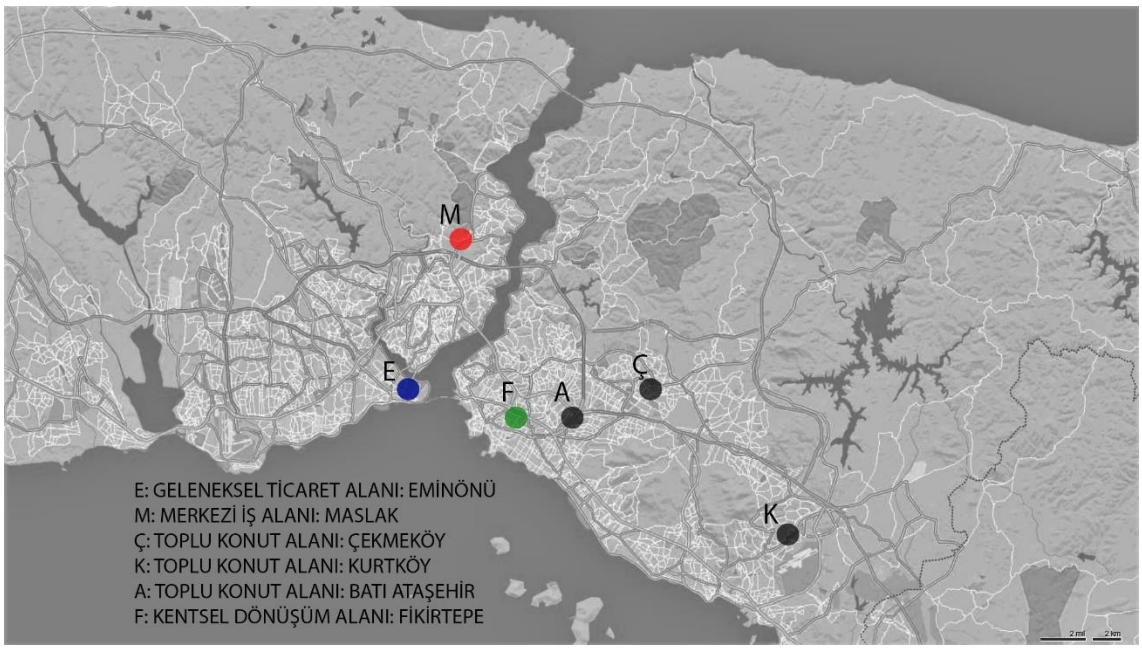
Halbu ki, söz konusu yoğun sanayileşme sürecinden önce, İstanbul, 1950 yılında, bir milyonluk nüfusuyla Eminönü ve Beyoğlu'na odaklanmış olan tek merkezli bir yapıya sahipti. Nüfus artışıyla birlikte, yeni yerleşim alanalrının ortaya çıkması ve küçük ölçekli yerleşimlerin gelişmesi sonucunda, Boğaz Köprüsü'nün ve bağlantı yollarının tamamlanmasıyla birlikte, yeni merkezler oluşmaya başlamıştır. Öncelikle, Beşiktaş-Şişli bölgeleri hızlı bir gelişme göstermiş ve yeni bir MİA haline gelmiş; sonrasında ise gelişim yönü kentin kuzeyine doğru devam ederek, Maslak bölgesi yeni bir MİA fonksiyonu kazanmıştır. Anadolu yakasında ise, Kadıköy bölgesi bu gelişime eklenmiş ve bir çekim merkezi haline gelmiştir. 1990 yılında, otoyolun açılmasıyla birlikte, kent kuzeye doğru gelişimine devam etmiş ve çok merkezli yapısı daha da çoğullaşarak devam etmiştir (Dökmeci & Berköz, 2000, s. 46).

Bilindiği üzere, kentlerin kıyısında yerleşimlerin oluşması ve metropole bağlı uydu kentler ile metropoliten alanların oluşmasıyla birlikte kentin merkezinde belirli işlevlere sahip özelleşen alanların ortaya çıkmasıyla kent merkezi heterojen bir yapıya bürünmekte ve kentin içinde yeni alt merkezler oluşmaktadır. Şehrin içinde kapalı yapı adalarının oluşması, sadece tek bir amaca yönelik açık ya da kapalı merkezlerin artması, iş merkezi gibi alanların kentin diğer alanlarından soyutlanması gibi yapılaşmalar, banliyöleşmenin de ötesinde kentin yapısındaki ayrışmayı ve mekanlarda oluşan fiziksel parçalanmaları daha belirgin hale getirmektedir. Dolayısıyla, İstanbul'un da bu gelişim sürecinde, kentte oluşan süratli büyüme ve kent dokusunun heterojen yapıya bürünmeye başlaması ile, kaçınılmaz olarak kentte çeşitli ayrışma ve parçalanmalar meydana gelmiştir.

İstanbul kurulduğu günden bugünlere kadar rakipsiz bir şekilde büyümeye devam eden bir kenttir. Her ne olursa olsun aynı coğrafyayı paylaşan diğer kentlerle, ekonomi ve politika açısından -ve aynı zamanda anlamsal açıdan- aynı ağırlıkta dikkate alınmamıştır. Kentsel tesisler, hizmetlere ve mimariye ek olarak, kentlilik bilinci ve kentsel kültür bağlamında normları en üst düzeyde tanımlanmış yerlerdir (Tanyeli, 2004). Bu bağlamda, İstanbul üzerinden de gözlemlendiği üzere, metropolün bir siyasal merkez,

mesela başkent olması zorunlu değildir (New York Başkent değildir, ama bir metropoldür). Çoğunlukla ekonomik ve demografik özellikleri, metropol kenti tanımlar. Her metropolün olduğu gibi İstanbul da, metropolleşme sürecini, kendine özgü dinamikleri ile yaşamaktadır.

İstanbul'un kentleşme süreci içinde konut alanlarının değişimi, yeni alt merkezlerin oluşması ve yeni kapalı bölgelerin ortaya çıkması, küresel kente biçim vermektedir Kentteki dokuların oluşumu ve değişiminin ilk aşaması, kırsaldan kente yapılan göçler ile eski kent merkezinin çevresinde oluşan gecekondulaşmadır. Zaman içinde orta sınıf konut alanlarının farklı yapılara dönüştüğü yeni bir ara dönem yaşanmaktadır. En nihayetinde, küreselleşmenin İstanbul'u ayrıştırması ve parçalaması ile devam eden ve günümüze kadar etkisi süren bir dönem ortaya çıkmıştır (Keyder, 2000). Kentteki bu parçalanma ve çok merkezli yapıdan kaynaklanan ayrışmalar, gündelik kent yaşamında da kendini göstermektedir. Bireylerin kente geliş tarihi, edindiği mal varlığı, çalıştığı iş kolu gibi etmenler, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıdaki farklılıkların oluşmasına rol oynar. Metropollerde ise, bu farklılıkların gözlenmesi kentin çeperinde oluşan uydu kentler, kentsel dönüşümden kaynaklanan yeni mekânsal örüntüler, merkezi iş alanlarının kentin belli bir bölgesinde yer alması, geleneksel ticaret alanlarındaki yoğunluğun değişimi gibi farklı biçimlerde ve fiziksellliklerde gerçekleşir.

Şekil 4.19 Çalışma Alanları

Gündelik metropol hayatının getirdiği yer değiştirme, kentteki hareket ve hız, aynı zamanda metropol kentlerin zaman zaman hayalet kimliğine bürünmelerine de yol açar. Özellikle çalışma saatlerinin belirlediği gündelik rutin içerisinde, bu saatler dışında kalan zaman aralığında, daha çok konut yerleşimlerinin belirlediği bölgeler insansızlaşırken; çalışma saatlerinin sona ermesiyle birlikte de merkezi iş alanlarının tanımladığı bölgeler ıssızlaşır. Benzer bir durumun, alışveriş faaliyetlerine hizmet eden bölgeler için de geçerli olduğu söylenebilir. Mağazaların kapanması ve ticari faaliyetlerin sona ermesiyle birlikte; bu alanlarda "yaşamsal" faaliyetler sona ermiş görünür. Günümüz metropol, kentlerinin sahip oldukları devingenlikle bağlantılı olarak içerisinde bulundukları değişim sürecinin yol açtığı bir diğer güncel durum ise, kentsel dönüşümdür. Kentsel dönüşüm, o yerin sakinleri tarafından terk edilerek, yeni bir yapılaşma dönemine girmesine işaret etmekteyse de, söz konusu dönüşümün bir sürece yayılması, o süreçte bölgenin insansızlaşması anlamına da gelir.

Bu kriterler çerçevesinde, İstanbul bağlamında ise, geleneksel ticaret alanını tanımlayan Eminönü bölgesi, merkezi iş alanını tanımlayan Maslak bölgesi, kentsel dönüşüm alanı olarak Fikirtepe, bir uydu kent niteliğinde biçimlenmiş olmalarına rağmen artık kente doğrudan eklemleniş olan Batı Ataşehir, Çekmeköy ve Kurtköy gibi toplu konut yerleşim alanları ele alınmıştır.

4.1. Geleneksel Ticaret Alanları: Eminönü

Tarihi Yarımada, İstanbul'da kentin ilk yerleşim alanı tanımlamakla birlikte, aynı zamanda bu özelliğinden dolayı da geleneksel ticaret merkezinin de yer aldığı bir bölgedir. Eminönü'nden Beyazıt'a kadar uzanan alan, farklı dönemlerde etkin bir ticaret faaliyetine sahen olmuş ve bu rolü de günümüze kadar devam ettirmiştir. Bölgede kendine özgü bir ticaret kültürü oluşmuş, depolar ve perakende satış bir arada yapılmaktadır.

Haliç kıyılarından, Beyazıt'a kadar geniş bir alana yayılmış olan hasırcılar, sepetçiler, bakırcılar, yorgancılar ve baharatçılar gibi farklı türlerdeki geleneksel ticaret faaliyetleri, faaliyet alanlarına göre ayrılmış birçok alt merkezde sürdürülmektedir. Tahtakale, Mercan, Küçükpazar, Eminönü Meydanı, Hanlar Bölgesi bu alt merkezlerin başlıcaları arasındadır (Çörek Öztaş & Akı, 2014, s. 30).

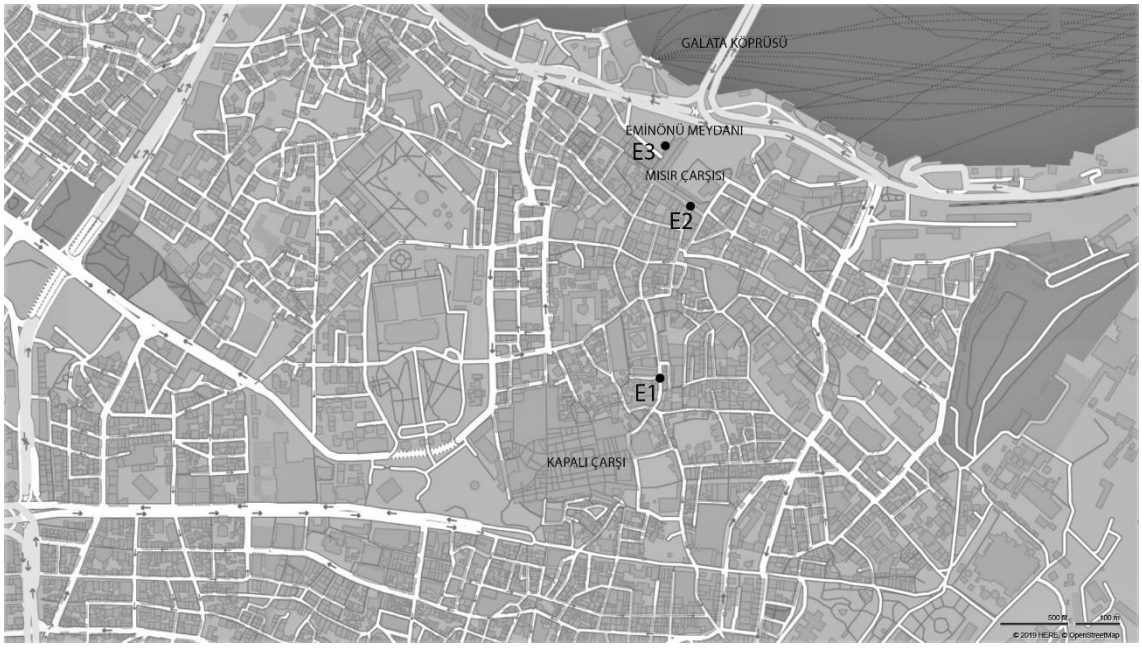

Şekil 4.20 Çalışma Alanı: Eminönü

Bunların yanı sıra, bölge, turizm açısından çok fazla ilgi gören bir alan olmasıyla da dikkati çekmektedir. Turistlerin bu bölgede bulunan tarihi mekanları ziyaret etmesiyle, ticaret daha da canlı ve çeşitli hale gelmektedir. Günümüzde, İstanbul'un kültürüne ve tarihine referans veren çeşitli ürünler, geleneksel Türk motiflerini anlatan farklı hediyelik eşyaların satışı, bölgedeki ticari etkinliğin daha da artmasına neden olmaktadır.

Küreselleşme sonrasında İstanbul'un çok merkezli bir yapıya dönüşmesi, konut alanları ve sosyal alanlar gibi mekânsal parçalanmanın yaşanması ve mekânların kullanım fonksiyonlarının ayrışması ile Tarihi Yarımada da, günümüzde sadece bir ticaret alanı haline dönüşmüştür. Gündelik yaşam rutini içerisinde, insanlar bölgeye yalnızca alışveriş amacıyla gelmekte, diğer kentsel fonksiyonlar ise kentin parçalanmış yapısındaki diğer alanları kullanmaktadır. Bu durum da, bölgede, gün içerisinde belirli bir zaman aralığına işaret eden yalnızca alışveriş ve ticari faaliyetlerine dayalı bir kullanımına neden olmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu aktiviteler sona erdiğinde, bölge bir anlamda terk edilmekte; yalnızca binalardan ve sokaklardan meydana gelen bir hayalet kent niteliğine bürünmektedir.

Bu bağlamda, bölgede gözleme dayanan bir alan çalışması gerçekleştirilmiş; insan ve kullanımın yoğunluğunun değişimi irdelenmiştir. Belirli referans noktalarında, yapılan incelemeler, ticari mekânların açık ve aktif olduğu saatlerde insan yoğunluğunun arttığını, ancak ticari faaliyetlerin etkin olduğu saat aralıkları sona erdiğinde, bölgenin ıssızlaştığını ortaya koymaktadır.

Şekil 4.21 Gözlem Noktaları: Eminönü (E1: Mahmutpaşa Yokuşu, E2: Çiçek Pazarı Sokağı, E3:Tahmis Sokağı)

E1 Noktası Gündüz E1 Noktası Gece

Şekil 4.22 E1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 07.04.2019)

Mısır Çarşısı ve Kapalı Çarşı'yı da birbirine bağlayan bir geçiş sokağı özelliği olması nedeniyle Mahmutpaşa Yokuşu üzerinde yer alan E1 noktasının, bölgenin en aktif ticaret aksını tanımladığı görülmüştür. Diğer taraftan, bu sokak üzerinde yer alan satış yerlerinin faaliyetlerine başladıkları sabah 09.00 ile akşam 18.00 saatleri arasındaki sürede, insan yoğunluğunun ve hareketliliğin en üst seviyelerde olduğu tespit edilmiştir. Ancak, söz konusu satış birimlerinin kapanmasıyla birlikte, akşamları bölge, insansızlaşarak, ıssız ve güvensiz bir duruma gelmektedir. Dolayısıyla, gündüz saatlerinde, sahip olduğu kentsel işleve bağlı olarak yaşayan bu alan, gece saatlerinde ise, terk edilmiş bir hayalet kentsel mekân haline dönüşmektedir.

E2 Noktası Gündüz E2 Noktası Gece

Şekil 4.23 E2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 07.04.2019)

E2 Noktası Gündüz E2 Noktası Gece

Şekil 4.24 E2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 07.04.2019)

Eminönü bölgesindeki en önemli alışveriş odaklarından biri olan Mısır Çarşısı'nın hemen arkasında yer alan E2 noktası ise, hem Mısır Çarşısı'nın etkinliği hem de Eminönü Meydanı'ndan Kapalıçarşı'ya doğru uzanan aks üzerinde bulunması nedeniyle, en canlı ve aktif ticari faaliyelere sahip alanlardan biridir. Sokağın her iki yanında çeşitli ticaret mekânlarının yanı sıra, sokak üzerinde kurulan satış tezgâhlarının da fazlalığı, buradaki ticari faaliyetleri olduğu kadar, kalabalıkların da etkinliğini arttıran bir mekân olmasını bereberinde getirmiştir. Yapılan alan incelemesi ve gözlemlerle, bölgenin sahip olduğu bu etkinlik yoğunluğun, geleneksel bir ticaret alanı karakteri taşıyan satış birimlerinin etkinliğine bağlı olarak biçimlendiği saptanmıştır. Bu bağlamda, bölgenin canlı niteliği, satış birimlerinin faaliyete geçtikleri sabah saat 09:00'dan akşam saatlerine kadar devam etmektedir. Akşam saatlerinde ise, ticaret mekânlarının kapanması ile birlikte, ıssız ve güvensiz bir yapıya bürünmektedir. Dolayısıyla, söz konusu bölgenin bir hayalet kentsel mekân olduğu söylenebilir.

E3 Noktası Gündüz E3 Noktası Gece

Şekil 4.25 E3 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 07.04.2019)

Mısır Çarşısı'nın batı duvarında bulunan ve Eminönü Meydanı'na bakan ticari yapıların olduğu alanı belirten E3 noktası ise, bir anlamda geleneksel ticaret bölgesinin giriş aksını tanımladığı için, gündüz saatlerinde oldukça yoğun bir ticari faaliyete sahiptir. Özellikle, söz konusu alanın, vapur iskeleleri ve tramvay durağı ile olan yakın bağlantısı da, bölgedeki insan yoğunluğunun artmasına neden olmaktadır. Gündüz saatlerinde, insan yoğunluğundan dolayı sokak aksı ve etrafındaki yapıların algılanması bile olanaklı değilken, söz konusu ulaşım hizmetlerinin sonra erdiği ve satış birimlerinin kapandığı akşam saatlerinde ise, bölgede transit kullanım dışında hareketlilik gözlenmemektedir.

Bu doğrultuda, metropol kent İstanbul içinde aktif bir ticaret alanı işlevine sahip olan, bölge, geleneksel ticaretin günümüzde de devam ettiği en önemli kentsel odaklardan biridir. Bölgenin sadece ticari alanda hizmet vermesi de, bu alanları alışveriş faaliyetleri saatleri içinde oldukça aktif ve kalabalık kılarken, ticaret faaliyetlerinin bittiği ve bu mekânların kapandığı saatten sonra ise, sokaklarda bir terk edilmişlik duygusunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bölgenin, ticaret dışında başka bir fonksiyona hizmet etmemesi, metropol kentlerde kentsel ve işlevsel ayrışmalarla ilintilidir. Ancak bu durum da, bölgenin aktivitelerinin başka fonsksiyonlarla desteklenmemesi nedeniyle, ticari faaliyetlerin sona erdiği zamansal aralıklarda insansızlaşması ve bir anlamda hayalet niteliğine sahip olmasına neden olmaktadır.

4.2. Merkezi İş Alanı: Maslak

Şekil 4.26 Çalışma Alanı: Maslak

Genellikle kentin çeperinden geçen otoyollar üzerinde oluşan merkezi iş alanları; İstanbul ekonomisinde hizmet sektörünün öne çıkmasıyla birlikte, özellikle 1980 yılından sonra daha çok artış göstermiş ve kent merkezindeki iş alanları bu yeni bölgelerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde Merkezi İş Alanı şöyle tanımlanır: *''Yönetimle ilgili idari tesis alanları, iş hanı, çarşı, çok katlı mağaza, banka gibi ticaret ve finans tesis alanları, turizm tesis alanları, sosyal kültürel tesis alanları,*

ibadet yerleri, park ve benzeri yeşil alanlar, spor alanları kamuya ve özel sektöre ait eğitim ve sağlık tesis alanları, kamuya ve özel sektöre ait teknik altyapı tesis alanları ile bu alanlara hizmet verecek benzeri alanlar ve plan kararı ile rezidans alanı ayrılır".

Özellikle büyük kentlerde ve metropol kentlerde yer alan merkezi iş alanlarında, birbibirine benzer hizmet fonksiyonlarındaki yapılar, aynı bölge içinde yoğunlaşırlar. Metropol kentlerin gündelik rutini, çalışma ortamına odaklıdır; çalışma alanları da ticaret ve alışveriş için en gözde kentsel mekânlardan biridir. İstanbul'da da, merkezi iş alanı, Şişli-Mecidiyeköy-Maslak güzergâhı boyunca inşa edilmiş olan modern görünümlü ofislerle tanımlanır. Büyük ve küresel şirketlerin bir arada oldukları bu bölgeyi seçmelerindeki ana sebep, bölgenin gelişime açık olması, eski merkezlere ulaşımın rahat olması ve yeterli alanın bulunmasıdır. Bu bölgenin sınırı, kentin kuzey ormanlarıyla şekillenmiştir. Bu alan, eski sanayi kuruluşlarının yapılan imar çalışmaları sonucu bölgeyi terk etmek zorunda kalmasıyla, yeni yapılaşmaya olanak sağlayan izinler ile birçok şirketin merkezini buraya taşımasıyla ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda, Maslak bölgesi, İstanbul'un en büyük ve etkin merkezi iş alanı olarak, ofis ve iş merkezlerinin yoğunlukta bulunmasının yanı sıra, bölgedeki etkinliğin de iş yaşamı ile tanımlanasına bağlı olarak çalışma saatleri ile dışındaki değişimin gözlenmesi adına ele alınmıştır.

Şekil 4.27 Gözlem Noktaları: Maslak (M1: Eski Büyükdere Caddesi; M2: Sümer Sokağı; M3: Ahi Evran Caddesi)

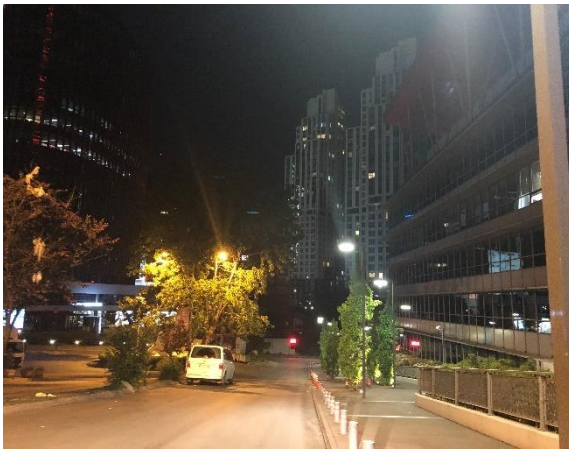

M1 Noktası Gündüz M1 Noktası Gece

Şekil 4.28 M1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 26.04.2019)

Bireylerin genellikle çalışmak için geldikleri bu alanda, yalnızca tekil bir amaca yönelik kullanım söz konusudur. Kentsel fonksiyonların ayırşmasından kaynaklanan bu durum, alanın mesai saatleri içinde ve mesai saatleri dışındaki kullanımında insan yoğunluğunda farklılıklar ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle, mesai saaatlerini sona ermesiyle birlikte, insan ölçeğini aşan boyutlarıyla büyük gökdelenlerin ışıkları kapandıktan sonra, alan yalnızca içinde yaşama dair herhangi bir referans içermeyen binalardan meydana geldiği hissi yaratmaktadır. Dolayısıyla, bölgenin, akşam saatlerinde, çalışma hayatının sona ermesiyle birlikte, metropol kent içinde bulunan ve merkez ofislerin bir arada bulunduğu, bir hayalet kentsel mekâna dönüştüğü söylenebilir.

Diğer taraftan, bu bölgenin, iş hayatı ile olan ilişkisi, gündüz saatlerinde geleneksel ticaret bölgesi olan Eminönü ile de farklılıkları olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda, aslında gün boyunca sürekli hareket halinde olan bu bölgede, sokakta kalabalık halde insan görmek çok da mümkün değildir. Söz konusu harekete yol açan, araç trafiği yoğunluğu da, mesai başlangıç ve bitiş saatlerine bağlı olarak günün belirli saatlerinde artış göstermektedir.

M2 Noktası Gündüz M2 Noktası Gece

Şekil 4.29 M2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 26.04.2019)

Bölgede yapılan gözlemler sonucunda, insan yoğunluğunun gündelik yaşam içinde ciddi oranda bir değişim gösterdiği tespit edilmiştir. Sabah saatlerinde insanlar işe giderken oluşan yoğunluk, mesai saatleri sırasında biraz daha azalmakta ve öğle arası olduğunda insan yoğunluğu tekrar artış göstermektedir. Akşam mesai saati bitip çalışan insanlar bölgeden ayrıldığında ise, bölge yalnızca iş merkezi olan yüksek binalardan ibaret hale gelmektedir.

M3 Noktası Gündüz M3 Noktası Gece

Şekil 4.30 M3 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 26.04.2019)

Merkezi iş alanlarının, diğer gözlem alanlarından farkı sadece ofis olarak kullanılan ve metropol kent içinde genellikle büyük şirketlerin bulunduğu bir çalışma mekânı olmasıdır. Bu bölgenin kent içindeki kullanım durumu sadece çalışma saatlerinde

gözlemlenmektedir. Bu alan mesai saatleri içinde çok fazla aktif kullanıma sahipken, çalışma saatleri dışında, tamamen ıssız ve güvensiz bir hayalet kentsel mekân olduğu söylenebilir.

4.3. Toplu Konut Alanları: Çekmeköy, Kurtköy, Batı Ataşehir

Toplu konut alanları, yüksek binaların çoğunlukla bulunduğu ve daha çok kapalı site olarak yapılmış olan yaşam alanlarını barındıran bölgelerdir. Bu bölgelerde, kapalı siteler kendi içine dönük bir yaşam biçimi sunarak; burada yaşayan bireylerin çevre ile olan bağlantısını azalttıkları gibi; aynı zamanda caddeler ve sokaklar da daha az kullanılırlar.

Diğer taraftan, yine özellikle son yıllarda modern kent ve özellikle metropol kent yaşamının beraberinde getirdiği karmaşa, çoğulluk ve farklılıkların bir arada bulunma durumu, insanların kent merkezinden kaçmasına ve kentin çeperleri sayılacak yerlerde yaşama isteklerine neden olmuştur. Böylece kentin çeperinde oluşan uydu kentlerde, çok sayıda kapalı siteler (gated communities) ortaya çıkmıştır. Böylesi yerleşim alanlarında, tüm sosyal yaşam ve toplumsallaşam örüntüleri, sitenin tanımladığı sınırların ve duvarların arkasında gerçekleşmektedir. Duvarların dışında kalan ve gerçek kentsel mekânı oluşturan alanlar ise, aktif biçimde kullanılmazlar. Dolayısıyla da, bu alanlar, yalnızca boş ve geniş caddelerden, yüksek konut bloklarından ve sitelerden oluşan, ancak kentsel mekânlarda insanların görünür olmadığı bir nitelik kazanırlar. Bu durum da, söz konusu, büyük ölçekli yeni konut alanlarının hayalet kentsel mekânlara dönüşmelerine neden olur.

Gelişen yeni konut anlayışı ile birlikte, günümüzde giderek yaygınlaşan kapalı site olgusu, var olan konut çeşitliliklerini değişikliğe uğratmış olmasına rağmen, konut tiplerinin çoğu insanın güvenlik temelli yaşam alanı oluşturma isteğinden kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Fakat kentsel yapıların bir bileşeni olarak konut üzerine yapılan teorik ve gözleme dayalı çalışmalar, konutun yalnızca barınma ve güvenlik ihtiyacı göz önünde bulundurularak seçilmesinin yanında, insanın ekonomik temelli toplumsal statü belirleme kaygısına da odaklandığını da göstermektedir. Konutlar, insanlar için yalnızca barınma ihtiyacının karşılanması maksatlı oluşan kentsel bir olgu değil, aynı zamanda insanların

toplumsal ve ekonomik statülerini belirleyen, bireyin toplumsal kimliğinin oluşmasında önemli rol oynayan bir araç olarak ortaya çıkmaktadır (Akyol Altun, 2008).

Kapalı siteler, genel olarak ekonomik gelir düzeyi yüksek olan insanların dışarıya kapalı ve dışarıdan gelebilecek olumsuz etkenlere karşı yalıtılmış, özel ve üst düzey güvenlik önlemleri ile kuşatılmış, belirli sosyal aktivite imkanları sunan ve önceden belirlenen bir tema etrafında oluşturulan yasam alanları olarak tanımlanmaktadır (Firidin Özgür, 2006). Kentte bulunan bu yeni konut tipi kendine ait izole bir yaşama alanı sunarken, yanında bulunun başka sitelerle ve hatta kentin diğer bütünüyle iletişime geçmeyen bir durumdadır. Bu yapılar, yaşam hareketliliği olarak daha donuk ve parçalı bir görünüm sunmaktadır.

Kapalı sitelerde belirli bir süre yaşayan insanların; güvenlik ve kendilerine özgü yaşama rahatlıklarından kaynaklı olarak kent yaşamı konusunda şüphecilik yaşadıkları, çocukları için endişe geliştirdikleri, ekonomik gelir düzeyi daha alt seviyelerde olan insanlara karşı ötekileştirme algısı içerisinde oldukları ve empatik yaklaşım problemi yaşadıkları ifade edilmektedir. Oluşan bu kapalı kent yaşamından kaynaklı psikolojik fobi durumu insanları kent merkezlerinden neredeyse tamamen uzaklaştırarak kendi güvenli dünya algılarıyla birlikte kapalı kentlerde oluşan yapay dünyalarına hapsolmalarına sebep olmaktadır. Kapalı siteler, kentten yalıtılmış, içe dönük, aynı kültürel havayı soluyan, aynı değerleri kucaklayan ve sosyo-ekonomik olarak çok benzeyen homojen bir topluluk oluşturur. Bu noktada, sosyal çeşitlilikten yoksun, fiziksel alan açısından, oldukça benzer ve tekrarlanan ortamlar üretilmektedir.

Kapalı alanlar, özellikle büyük metropollerde nüfus yoğunluğunun artması, yüz yüze ilişkilerin azalması, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması, ekonomik yapıdaki bozulma ve göçün dengesizliği ile sosyal yapıdaki bozulma bireylerde sınırlı bir fiziksel alan kurma arzusunu artırmaktadır. Kendini daha güvensiz, konutunun yaşam çevresini ise deforme olmuş, kimliksiz hissetmeye başlamaktadır. Bu durumda yeni sosyal ilişkiler geliştirebileceği yeni bir yaşam çevresi, kimliğini tanımlamak ve aidiyetini kurmak için cazip görünmekte; bunun kendine benzer gelir grubu ve sosyal sınıflara ait kişilerden oluşması da daha kontrol edilebilir ve güvenilir olarak algılanmaktadır.

Toplu konutlar ve kapalı siteler, metropol kentlerin çok merkezli bir yapıya dönüşmesinin de etkisiyle, daha çok kentin çeperlerinde merkeze uzak ve uydu kent

olarak anılan bölgelerde varlık kazanmışlardır. Burada yaşayan bireyler, kent içinde belirli zaman aralıklarında çeşitli yer değiştirme eylemi içindedirler. İşe gitmek, alışveriş yapmak, eğlence mekânlarına gitmek gibi farklı aktiviteleri gerçekleştirmek adına bulundukları alandan başka alana geçiş yapmaları gerekmektedir.

İstanbul'da, kapalı siteler kentin merkezinden uzak, kent çeperinde oluşum göstermekte ve insanların kullanım açısından tercih ettiği yerler haline gelmektedir. Gündelik hayat içinde kent çeperinde yaşayan bir birey, barınma dışındaki tüm aktiviteleri için farklı kentsel mekânlara gitmektedir. Metropol kentlerdeki hız ve mobilite, insanları kent çeperinde yaşaması için daha cazip duruma getirmektedir.

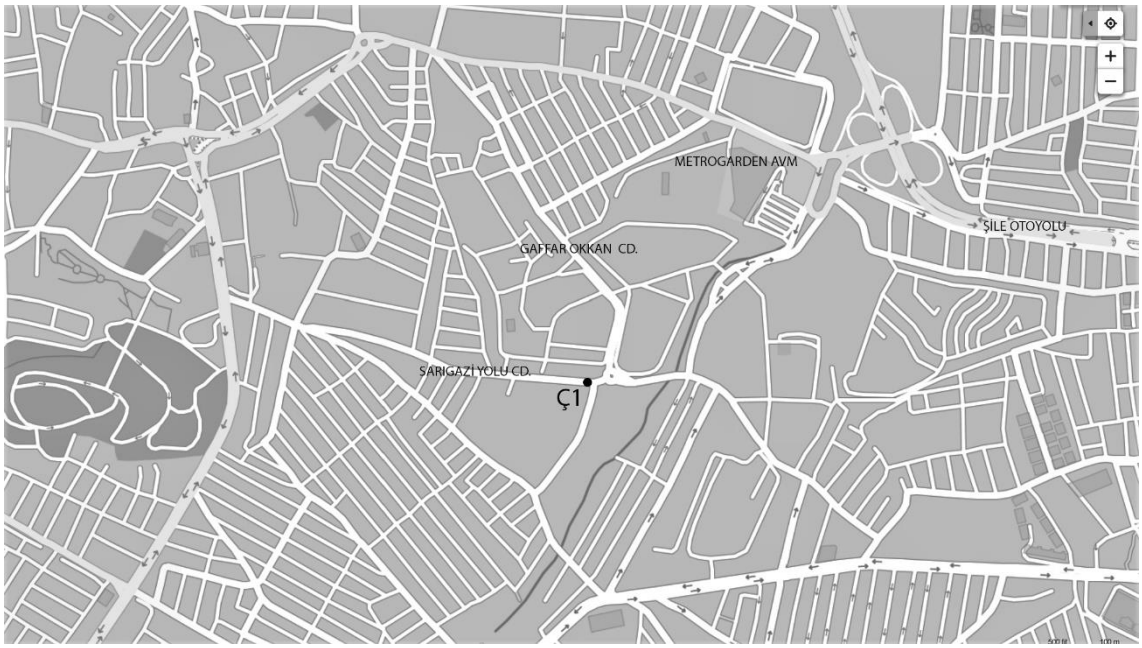
Bu bağlamda, İstanbul'da kapalı sitelerin çoğunlukla bulunduğu yerler olan Çekmeköy, Kurtköy ve Batı Ataşehir gibi bölgelerin, bu sitelerde yaşayan bireylerin gündelik hayat içinde yaşam alanlarındaki hareketlerinden kaynaklanan ve gündelik rutinlerine bağlı olarak kullanımlarının yanı sıra; sitelerin sahip oldukları katı sınırları nedeniyle kentsel mekânın canlılığını yitirmesi nedeniyle, hayalet kentsel mekân niteliği kazandıkları görülmektedir.

Şekil 4.31 Çalışma Alanı: Çekmeköy

Çekmeköy, Ümraniye ilçesine bağlıyken, nufüsun artmasıyla 2008 yılında ilçe statüsüne geçmiştir. Beykoz, Şile, Ümraniye ve Sancaktepe komşu ilçeleridr. Özellikle

Ümraniye ve Ataşehir'deki iş merkezlerine yakınlığı dolayısıyla, tercih edilen bir bölge haline gelmiştir. Zaman içerisinde de, Anadolu yakasında devam eden konut ihtiyacı, kuzey ormanlarına komşu olması ve düzenli yapılaşması dolayısıylada önemli konut alanlarından biri olmuştur. Son yıllarda metronun kullanıma açılmasıyla ulaşım yönünden büyük bir avantaj sağlamış ve böylece sadece yakın iş merkezlerinde çalışanların dışında metro hattı üzerindeki görece daha uzak bölgelerdeki iş merkezlerinde çalışanlar için de tercih edilir olmuştur.

Şekil 4.32 Gözlem Noktası: Çekmeköy (Ç1: Sarıgazi Yolu Caddesi)

Ç1 Noktası Gündüz

Ç1 Noktası Gece

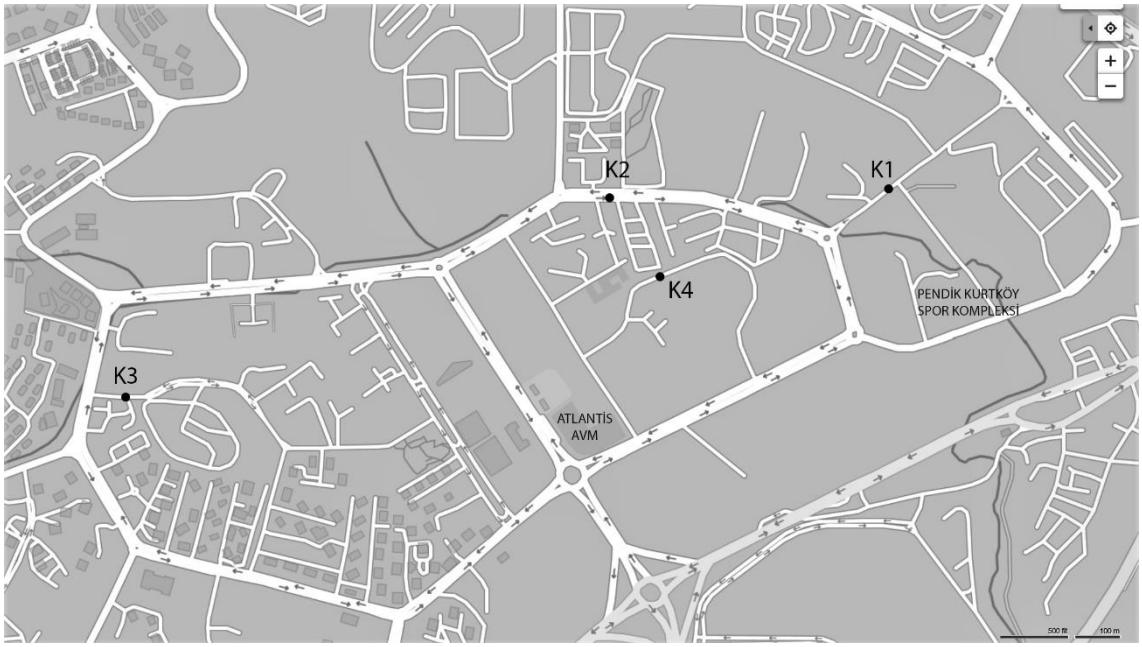
Şekil 4.33 Ç1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.01.2019)

Çekmeköy, kapalı sitelerin yoğun olduğu metropol kentin içinde ayrışmış halde bulunan bir bölge niteliğindedir. Kapalı sitelerin varlığı, doğal olarak da, cadde ve sokakları ıssızlaştırmakta ve site dışında kalan alanlar güvensiz bir kentsel mekân hissi yaratmaktadır. Bölgede yapılan gözlemler, kapalı siteler dışında kalan alanlarda daha çok araç yoğunluğu olduğunu; sitelerin tanımladığı konut alanları dışında kalan yerlerin ise ıssızlaştığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kamusal alanların insansızlaşması, kentin çeperinde bulunan kapalı site oluşumunun çok fazla olduğu ve artmaya devam ettiği bu bölgenin, hayalet kentsel mekân olarak tanımlanmasına neden olmaktadır.

Şekil 4.34 Çalışma Alanı: Kurtköy

Kurtköy, ulaşım aksları açısından oldukça gelişmiş olanaklara sahip, kentin çeperinde oluşan ve uydu kent olarak anılan bir bölgedir. Ulaşım yollarının kesişim noktası olan bölgede, İstanbul'un en etkin havalimanı olan Sabiha Gökçen Havalimanı bulunmaktadır. Yoğun yolcu trafiği ve bu yolcuların şehrin diğer noktalarına ulaşımını sağlamak için yapılmış ve yapımı devam eden bağlantı yolları, yapımı eden metro hattı, TEM ve E-5 çevreyoluna yakın olması Kurtköy'ün ön plana çıkarmaktadır. Diğer taraftan, en büyük sanayi bölgelerinden biri olan Gebze'ye ve Tuzla Tersaneler bölgesine olan yakınlığı da, bu bölgede konut alanlarının varlık kazanmasında oldukça etkili olmuştur.

Şekil 4.35 Gözlem Noktası: Kurtköy (K1:Petek Sokak, K2: Cumhuriyet Bulvarı, K3: Menekşe Sokak, K4:Leylak Sokak)

K1 Noktası Gündüz K1 Noktası Gece

Şekil 4.36 K1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)

K1 Noktası Gündüz K1 Noktası Gece

Şekil 4.37 K1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)

K2 Noktası Gündüz K2 Noktası Gece

Şekil 4.38 K2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)

K3 Noktası Gündüz K3 Noktası Gece

Şekil 4.39 K3 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)

K4 Noktası Gündüz K4 Noktası Gece

Şekil 4.40 K4 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 26.01.2019)

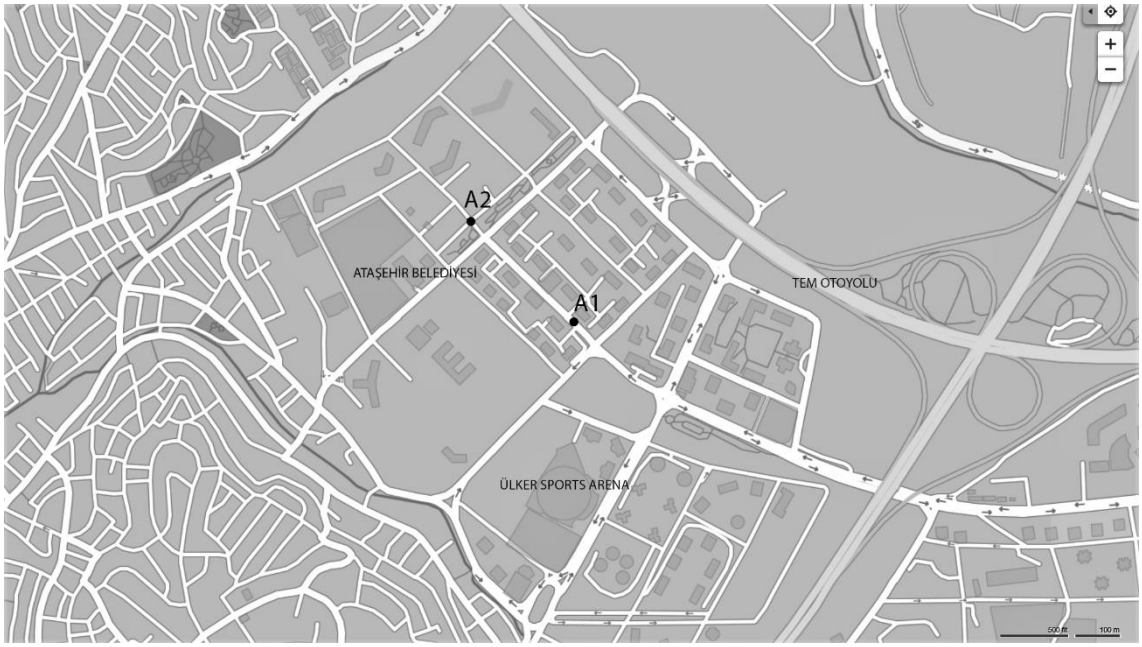
Bölgede çok sayıda toplu konut yerleşimi bulunmakla birlikte; bu toplu konutlar kendi içinde kendi kendine yeten yaşam alanları olan kapalı siteler biçimindedir. Bölgede yapılan gözlemler sonucunda, caddelerde ve sokaklar gibi kamusal alanlarda insan yoğunluğunun çok az/yok denecek kadar az olduğu gözlemlenmiştir. Gündüz saatlerinde yapılan gözlemlerde, kapalı siteler dışında kalan cadde ve sokaklarda canlı ve aktif bir hayat olmadığı görülmüştür. Yalnızca, araçların hareket halinde olduğu hayalet bir kent görünümündedir. Bölgedeki gündelik yaşam, kapalı sitelerin duvarları ardında devam ettirildiğinden, kentsel mekân ıssız ve terk edilmiş gibidir. Akşam saatlerinde yapılan gözlemlerde de, söz konusu hareketlilik ve canlılık değişmediği tespit edilmiştir.

Kapalı sitede yaşayan bireyler, metropol kent içinde oluşan parçalı yapının gerektirdiği koşullar sebebiyle günlük hayat içinde gündüz mesai saatlerini çoğunlukla farklı semtlerde geçirmektedir. Kurtköy kentin çeperinde oluşmuş sadece konutlardan oluşan bir alan özelliğinde olduğundan, buradaki bireyler sadece akşam saatlerinde yani mesai saatleri dışındaki zamanlarda evlerinde vakit geçirmektedirler. Bu alanlarda yaşayan bireylerin gün içindeki yer değiştirmeleri sonucunda, Kurtköy de metropol kent içindeki hayalet kentsel mekânlardan birini tanımlamaktadır.

Şekil 4.41 Çalışma Alanı: Batı Ataşehir

Batı Ataşehir, kent içerisindeki, yeni bir yerleşim alanı olarak değerlendirilmektedir. Bölge, daha eskiden düşük yoğunluklu bir yapıya sahipken; TEM ve E-5 çevreyollarına ve Boğaz Köprüsü'ne yakınlığı nedeniyle, bölgenin yeni bir kent kimliği kazandırılmak için seçilmesine önemli rol oynamıştır. Anadolu yakasındaki nüfus yoğunluğunun sahil ve E-5 arasında yoğunlaşmış olması ve burada büyük parselli alanların olmaması, özellikle 1999 depremi sonrasında Ataşehir'de bir anlamda yeni bir kent kurulmasına neden olmuştur. Günümüzde, bölge üst gelir grubuna yönelik prestijli projelerle birlikte bir merkez görünümünü almıştır.

Şekil 4.42 Gözlem Noktası: Batı Ataşehir (A1: Ardıç Sokak, A2: Ardıç Sokak)

A1 Noktası Gündüz A1 Noktası Gece

Şekil 4.43 A1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 17.01.2019)

Batı Ataşehir'de, özellikle son yıllarda yapılan toplu konut ve kapalı sitelerde büyük bir artış gözlemlenmektedir. Bu sitelerin duvarları içerinde oldukça aktif bir yaşam devam ederken; sokaklarda, meydanlarda ve caddelerde ise insan sayısının azlığı göze çarpmaktadır. Bu bölgede yaşamakta olan insanlar, genellikle tüm zamanlarını ya evlerinde ya da kapalı site içindeki sosyal alanlarda geçirdiklerinden dolayı, sitenin dışında kalan kente ait alanlar bir anlamda hayalet kente dönüşmektedir.

A2 Noktası Gündüz A2 Noktası Gece

Şekil 4.44 A2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 17.01.2019)

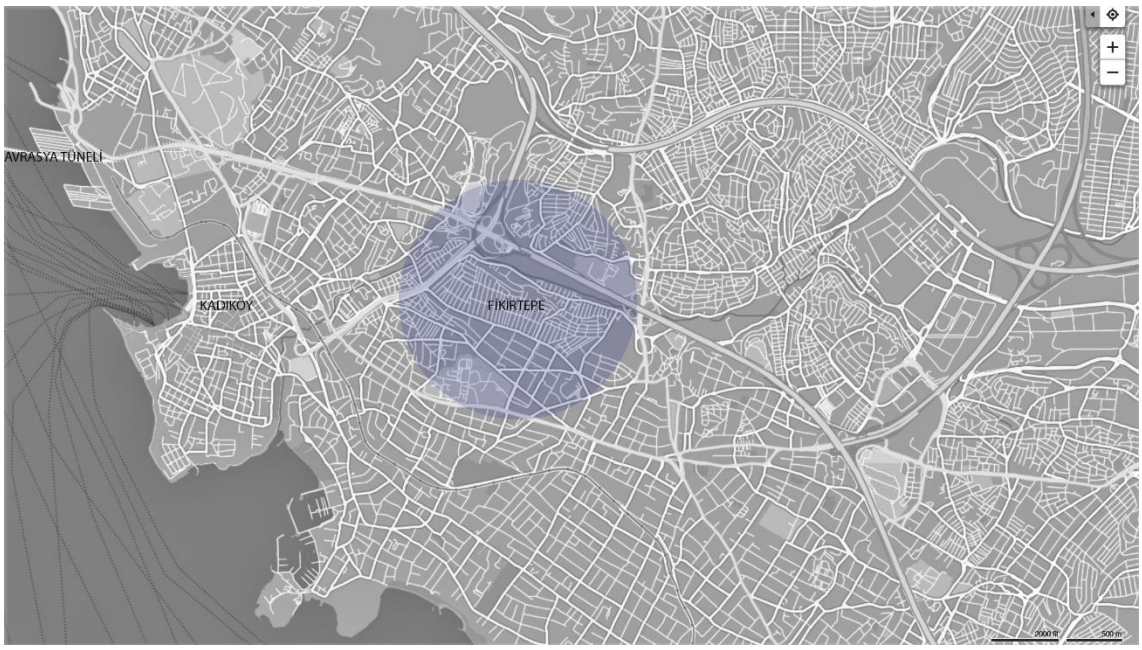
Kapalı sitelerdeki ikamet edenlerin, kapalı topluluklar olarak tamamen site içerisinde yaşamaları ve kentte görünür olmamaları, sokakta insanların görünür olmadığı, yalnızca binalardan, kapalı sitelerden meydana gelen kentin bir bölümü olan bu bölgenin ıssızlaşarak hayalet bir kente dönüşmesine neden olmuştur. Çünkü kenti, toplumsallık örüntüleri ve toplumsal kent yaşantısı oluşturmaktadır, yani kentte insanların meydana getirdiği bir yaşantı söz konudur. İnsanların duvarların arkasında gizlendiği durumlarda, kent de hayalet haline gelmektedir.

Bu bağlamda, toplu konutların ve kapalı sitelerin bulunduğu bu bölgelerin, diğer gözlem alanlarından farklı olarak neredeyse sürekli biçimde bir hayalet kentsel mekân oldukları söylenebilir. Metropol kentteki parçalanmadan kaynaklanan bu farklılık, merkezden uzaklaşarak kentin çeperlerinde oluşan yeni yaşam alanlarından kaynaklanmaktadır. Bu yeni yaşam alanları metropol kent içinde bulunmasına karşın kentsel mekan olarak değerlendirildiğinde ıssız, güvensiz ve canlılıktan yoksun sokaklardan, caddelerden meydana gelmektedir.

4.4. Kentsel Dönüşüm Alanı: Fikirtepe

Kentsel dönüşüm, afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasviye ve yenilemelere dair usul ve esasları içermektedir. Kentsel dönüşüm alanı, risk altındaki yapılardan oluşan bir bölgerin ya da kentin doğal sürecinde gelişmiş, plansız ve sosyo-kültürel mekanlardan

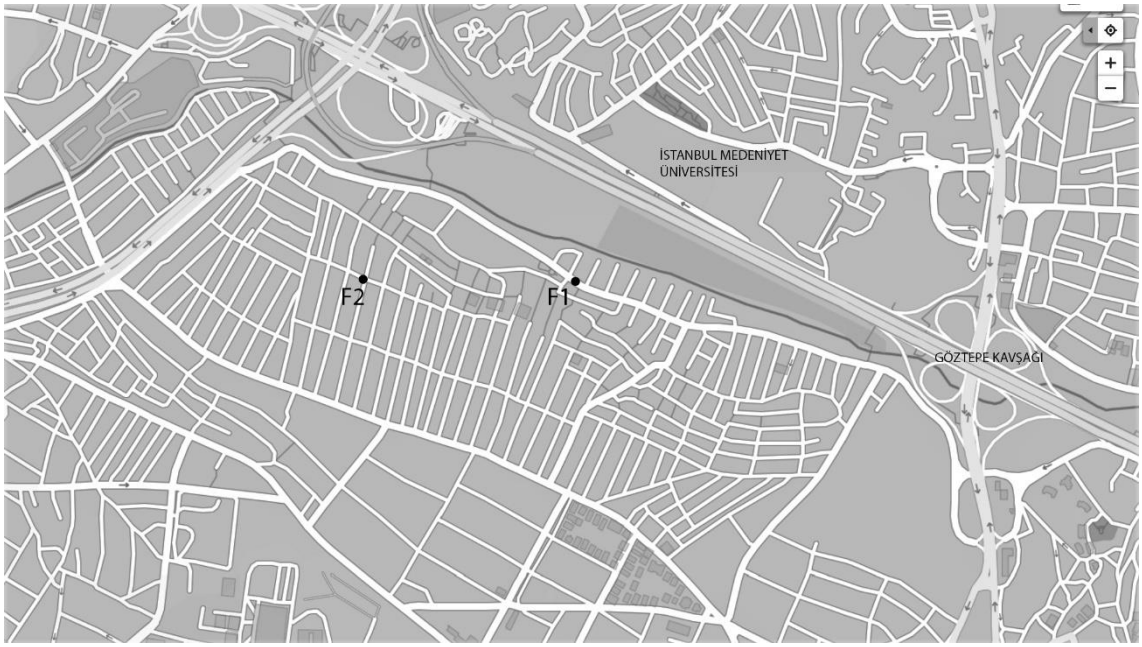
eksik, kurgusuz biçimde yapılaşmış bölgelerin, yeniden inşaa edilerek kente daha yararlı olacak şekilde kullanılması için belirlenen yerlerdir.

Şekil 4.45 Çalışma Alanı: Fikirtepe

İstanbul'da, son yıllarda gerek küreselleşme gerek bir metropol kent olma adına, birçok kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmektedir. Bu bölgelerden biri olarak, Anadolu yakasında yer alan Fikirtepe, Kadıköy ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Kurbağalı Dere'nin Göztepe'ye bakan küçük tepenin sırtlarında yer alır. Güneyinde Bağdat Caddesi, kuzeyde D-100 karayolu, batıda E-80 çevreyolu bağlantısı bulunmaktadır. Kartal-Kadıköy Metro hattıylada ulaşılabilen Fikirtepe, kentin sadece birkaç merkezden oluştuğu dönemde şehrin dışı olarak kabul edilen bir bölge iken İstanbul'un hızla büyümesi ile yeni kentin içinde sıkışarak bağımsız bir merkez haline gelmiştir.

Fikirtepe'nin, konumu itibariyle Anadolu yakasının nüfus ve iş yoğunluğu en fazla olan Kadıköy'e komşu oluşu, burayı 1950'li yıllardan itibaren gecekondu alanı olmasına sebep olmuştur. Fikirtepe özellikle son dönemlerde kentsel dönüşüm bölgesi olarak en önemli alan konumunu almıştır. Günümüzde, aktif bir kentsel dönüşüm alanı olan Fikirtepe'de kentsel dönüşüm süreci halen devam etmektedir ve bir yandan terk edilmiş binaları, bir yandan yıkıntıları, bir yandan ise yani inşaatları birarada bulundurmaktadır.

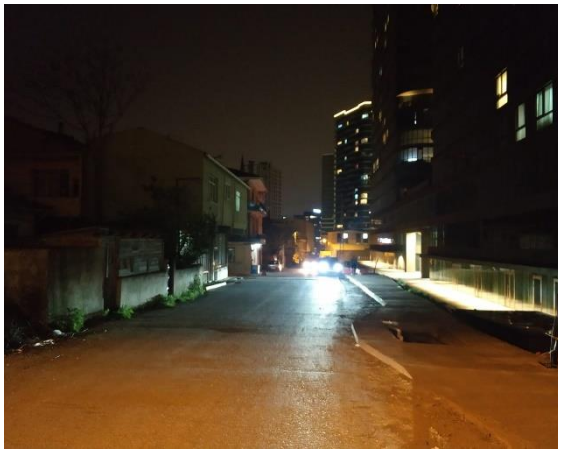
Şekil 4.46 Çalışma Alanı: Fikirtepe (F1: Yumurtacı Abdi Bey Cad.; F2: Uçar Sokak)

F1 Noktası Gündüz F1 Noktası Gece

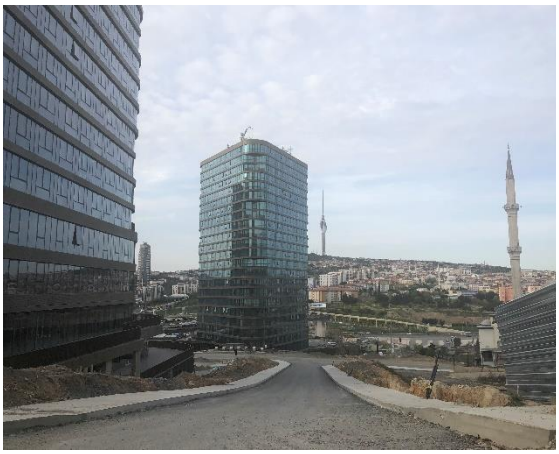
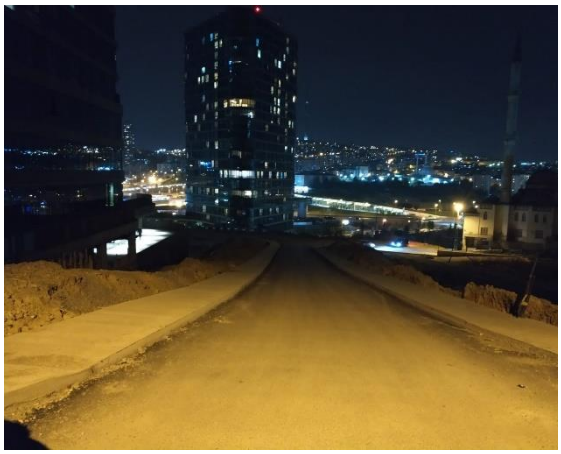
Şekil 4.47 F1 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)

Bölgedeki, yıkılan binaların ve halen süregelen inşa sürecindeki binalar, tıpkı dünyadaki diğer hayalet kentlere benzer bir görünüm ortaya koymaktadır. Binaların tamamen boşaltılmış ve terkedilmiş olmaları, bu bölgedeki gündelik kent yaşamının canlılığının da ortadan kalkmasını beraberinde getirmiştir. 2012 yılından itibaren devam etmekte olan kentsel dönüşüm süreci tamamen sonlandığında, kentin bu yeni mekânı farklı bir form kazanacaktır. Aslında, bölgenin hayalet kentsel mekân olması bu değişim sürecini kapsamaktadır.

F2 Noktası Gündüz F2 Noktası Gece

Şekil 4.48 F2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)

F2 Noktası Gündüz F2 Noktası Gece

Şekil 4.49 F2 Noktasına Dair Tespitler (Kişisel Arşiv, 23.04.2019)

Bu bağlamda, metropol kentlerde ortaya çıkan mekânsal ve işlevsel ayrışmalar, kentin çeşitli bölgelerinin kullanım biçimlerine ve yoğunluklarına bağlı olarak, gün içerisinde ıssızlaşmalarına ve bir anlamda terk edilmelerine yol açmaktadır. Metropol yaşamının barındırdığı mobilite kavramı ile bağlantı bir yer değiştirme olan bu terk edilme durumu, kentsel mekânlardaki canlı ve aktif yaşantının da, çeşitli parametrelerle ilintili olarak belirli saat aralıklarında kesintiye uğramasına ve böylelikle, bu yerlerin birbirinden farklı niteliklerdeki çeşitli hayalet kentsel mekânlara dönüşmesine neden olmaktadır.

BÖLÜM 5. SONUÇ

Kentler, ilgi odağı olarak, aldığı göçlerle büyüyüp daha geniş alana yayılarak her kesimden insana yaşam alanı sağlayan mekânlar oluşturmaktadır. Bu mekânsal oluşum, bir yandan kentlerin çeperlerine doğru yayılarak yeni yerleşim alanlarının belirmesi ile yeni bölgelerin varlık kazanması biçiminde gerçekleşir. Bu bölgelerin gelişimiyle birlikte ise, bir bölgeden diğer bölgeye geçiş alanları da kente dahil olurlar ve kentin yaşam alanları gittikçe daha da genişleyerek büyük ölçekli kentler ortaya çıkmaya başlar.

Diğer taraftan, sanayi, ekonomi, iletişim ve ulaşım olanaklarındaki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan küreselleşme olgusu ise, kentlerin mevcut yapılarını ve süregelen kentsel yaşam pratiklerini radikal biçimde dönüştürür. Küreselleşmenin dünya üzerindeki kaçınılmaz yayılımından en çok etkilenen ise, metropol kentler olur. Daha doğrusu, etkinlik alanları, fiziksel ve coğrafi sınırlarının çok daha ötesine geçerek dünya ölçeğine genişleyen metropol kentler ile küreselleşme pratikleri, bu olguların karşılıklı biçimde birbirlerine varlık kazandırır. Böylelikle, yeni bir çekim merkezi haline gelen metropol kentler, dünya ölçeğinde yeni işlevler üstlenmeye başlarlar. Başta ekonomi, sanayi, hizmet sektörleri olmak üzere ortaya çıkan bu yeni işlevlerle birlikte, metropol kentlerin odak noktası olmalarına bağlı olarak demografik yapılarında meydana gelen değişim ise, kentsel mekânda yeni yapılanma ve düzenlemeleri de zorunlu kılar.

Böylece, bir yandan kent yapısının hem fiziksel hem de toplumsal olarak kazandığı heterojenlikle bağlantılı olarak, kent birbirinden farklı nitelikteki alt alanları içermeye başlar. Modern kent planlama prensiplerinin belirlediği bu alanlar, başta sanayi alanları, merkezi iş alanları, ticaret alanları ve konut alanları gibi, birbirinden ayrışmış bölgeler olarak kentsel mekâna dahil olurlar. Bir diğer ifadeyle, artık kentsel mekân, bu bölgelerle varlık kazanır. Bu farklı karakterdeki bölgeler ise, bir yandan metropol kentlerde kentsel mekânın parçalanmasına ve ayrışmasına neden olurken, bir yandan da herhangi bir işlevin bir diğerine göre "daha üstün" nitelikte olmaması nedeniyle, kentlere de çok parçalı ve çoğul merkezli bir yapı kazandırırlar.

Bu çok parçalı yapı ise, söz konusu kentsel parçaların, yeni kentsel işlevlere bağlı olarak ortaya çıkan kullanımların bu bölgelerde yığılmasına neden olur. Bu yoğunlaşma da, bölgedeki sosyalleşme ve toplumsallaşma pratiklerinin, bir diğer ifadeyle kentli

bireylerin etkileşimlerinin ve kentsel mekândaki görünürlüklerinin de değişimini beraberinde getirir. Böylelikle, söz konusu bölgeler, yalnızca sahip oldukları tekil işlevlere bağlı olarak kullanım kazanırlar.

Söz konusu bölgenin, tıpkı Maslak'taki gibi merkezi bir iş alanı olması, kullanım biçimlerinin ve zamansal aralığının çalışma saatleri ile sınırlı olmasına neden olur. Bu durumda, kentsel etkileşimin gerçekleştiği kamusal alanda, bireyler yalnızca sabah saatlerinde işe gitmek amacıyla, öğle saatlerinde yemek yemek amacıyla etraftaki restaurant ve kafelerde, akşam saatlerinde ise mesai saatlerinin bitiminde servise veya araçlarına binerken görünür olurlar. Bunun dışında kalan, gün içerisindeki zamanlarda ise, yaşam yüksek katlı gökdelenlerin içerisindedir. Sokaklar ve caddeler ise, yalnızca araçların kullanımındadır. Çalışma saatlerinin sona ermesiyle birlikteyse, söz konusu bölge, geceleri adeta "ölü" bir mekân haline gelir. Yalnızca büyük ölçekli binalardan, boş sokaklardan ve caddelerden meydana gelen bu yerler, insanlar tarafından terk edilmiş ıssız alanlara dönüşürler.

Bölgenin, tıpkı Eminönü gibi, bir geleneksel ticaret alanı olması da, merkezi iş alanlarına benzer şekilde, kullanım biçimlerinin ve zamansal aralığının gerçekleştirilen ticari faaliyetler tarafından sınırlı bir biçimde belirlenmesine neden olur. Bu durumda, bölgedeki kentsel yaşam, sabah satış birimlerinin açılış saatiyle başlar ve kapanış saatleriyle de sona erer. Yalnızca mağaza ve dükkan gibi kapalı hacimlerle sınırlanmanın ötesinde, tezgâhlar ve işporta satışlarıyla sokaklara taşan ticaret, bu alanı anlamlı kılar. Sokaklar, gün boyunca kimi zamn alışveriş kimi zaman ise yalnızca bakmak amacıyla gelen kentlilerle dolar. Eminönü Meydanı'nda başlayan ticari faaliyetlerin, Mısır Çarşısı, Kapalıçarşı, Beyazıt gibi alanlara doğru devam etmesi, bir yandan söz konusu bölgenin sahip olduğu turistik niteliği ile de bağlantılı olarak daha da büyük bir hareketlilik ve canlılık kazanmasına yol açar. Ancak, akşam saatlerinde, bölgenin asıl amacı olan ticari faaliyetler sona erince, kentliler de çekilir ve bölge yalnızca binalardan ve terk edilmiş ıssız sokaklardan oluşan güvensiz bir yapıya bürünür.

Daha çok kapalı sitelerden oluşan toplu konut alanlarının tanımladığı uydu kent niteliğinde yapılmış, ancak zamanla kentsel genişleme ile merkezle doğrudan bağlanmış olan bölgeler ise, merkezi iş alanları ve geleneksel ticaret alanlarından farklı bir yapı ortaya koyarlar. Çekmeköy, Kurtköy ve Batı Ataşehir gibi bu bölgelerin temel farklılığı,

hareketli kent yaşamının kapalı sitelerin katı duvarlarının ve sınırlarının arkasında geçirilmesinden kaynaklanır. Bu bölgelerde yaşamakta olan kentliler, metropol kentlerdeki mobilite ile bağlantılı olarak gün içerisinde hareket halindedirler. Çalışmak, eğlenmek, sosyalleşmek vb. diğer faaliyetler için gün içerisinde bir bölgeden diğer bir kentsel bölgeye gitmek zorunda oldukları gibi; bu bölgede bulundukları zaman aralığında da sitelerin sundukları "kapalı" sosyalleşme pratiklerini gerçekleştirirler. Bu nedenle, böylesi kapalı sitelerden meydana gelen toplu konut alanları, ne gündüz ne de gece saatlerinde aktif hale geçmez. Kentsel mekân, sürekli insandan yalıtılmış; yalnızca geniş caddeler, büyük bulvarlar, yüksek katlı bloklar ve bunların arasındaki yeşil rekreasyon alanlarından meydana gelen bir görünüm sunar.

Metropol kentlerin devingen bir değişim içerisinde bulunmaları, özellikle son yıllarda bu kentlerin sürekli bir kentsel dönüşüm içerisinde olmalarına neden olmuştur. Büyük ölçekli kentsel dönüşümün söz konusu olduğu Fikirtepe gibi alanlar da, diğer kentsel bölgelerin aksine kullanım biçimleri değil, dönüşüm süreci boyunca kullanımlarını yitirmelerine bağlı olarak kentsel yaşantının olmadığı yerlerdir. Bu alanların sakinleri çoktan buradan taşınmıştır, mevcut binalar yıkılmış ve/veya yıkıntı halindedir, yeni binaların inşası başlamıştır. Bu haliyle, bölge, büyük ölçekli bir "şantiye" görünümde olup, bölge kentsel yaşamdan izole edilerek, tamamen yıkım ve yapım etkinliklerine terk edilmiştir.

İstanbul gibi, dünya üzerindeki çeşitli metropollerde görülmesi olanaklı olan böylesi durumlar ise, literatürdeki hayalet kent kavramı ile doğrudan ilişki kurmaktadır. Aslında, hayalet kent kavramı, depremler ve sel baskınları vb. gibi çeştili doğal afetler veya yangınlar ve savaşlar vb. gibi yapay etkilerle yaşamın sona erdiği, sakinlerinin terk ettikleri, yalnızca kısmen de olsa fiziksel varlığını devam ettiren yerleşimler için kullanılmaktaysa da; metropol kentlerin yapısal özelliklerinin de "hayaletleşen" mekânları ürettiği açıktır.

Özellikle küreselleşme ile oluşan, metropol kentlerin çok merkezli ve parçalı yapısıyla, kentsel yaşam pratiklerinin de değişime uğrayarak yeniden belirlenmesiyle, bireyler gündelik rutinleri içerisinde belirli amaçlarla kent içerisinde yer değiştirmektedirler. Gerek çeşitli kentsel bölgelerin farklı işlevlere sahip olması, gerekse de bu işlev farklılığına bağlı olarak bölgelerin kullanımlarının zamansal aralığının çeşitli

parametrelerle zorunlu olarak sınırlandırılması, bu bölgelerin gün içerisinde belirli zaman aralıklarından terk edilmelerine ve bir anlamda kentlilerden izole edilmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda, bu bölgeleri tanımlamak için kullanılagelen kavramların artık yetersiz kalmasına dayanarak, söz konusu bölgeler gün içerisindeki geçici kullanımlarına ve kullanılmamalarına bağlı olarak "hayalet kentsel mekânlar" olarak tanımlanmışlardır.

KAYNAKÇA

Akbalık, E. (2015). Çok Boyutlu Bir Temsil Aracı Olarak Mekan/Yer. *Altüst Dergisi*(14).

Akyol Altun, T. D. (2008). Yeni Yaşam Tarzları: Kapalı Konut Yerleşkeleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 10*(3), 73-85.

Alver, K. (2017). *Kent Sosyolojisi.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Aslanoğlu, R. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme.* Bursa: Asa Kitabevi.

Aslanoğlu, R. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme.* Bursa: Asa Kitabevi.

Auge, M. (2016). *Yok Yerler.* İstanbul: Daimon Yayınları.

Aytaç, Ö. (2017). Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekân İmajları. *Mukaddime Dergisi, 8*(1), 1-23.

Baker, T. (2003). *More Ghost Town Of Texas.* Oklahomo: University of Oklahomo Press.

Bal, H. (2016). *Kent Sosyolojisi.* Bursa: Sentez Yayıncılık.

Baudrillard, J. (2004). *Tüketim Toplumu.* (H. Deliceçaylı, & F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2017). *Küreselleşme.* (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baumann, Z. (1999). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları.* (A. Yılmaz, Dü.) İstanbul: Ayrıntı Yayınlarık.

Berber, Ö. (2011). Yok Yer, Yersizleşme ve Yersizyurtsuzluk Kavramları Üzerine Bir Sorgulama. *İdeal Kent Dergisi*, 142-157.

Birol Özerk, G., & Akgün Yüksekli, B. (2011). Küresel Kent, Kentsel Markalaşma ve Yok-Mekan İlişkisi. *İdeal Kent Dergisi*(3), 82-93.

Brown, R. L. (1990). *Ghost Town of The Colorado Rockies.* Idaho: Caxton Printers.

Çarıkçı, E. (1997). *Son Yüzyılda Dünya Ekonomisi ve Türk Dünyası.* Konya: Milli Kültürler ve Küreselleşme.

Castells, M. (1977). *Kent, Sınıf, İktidar.* (A. Erendil, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Çınar, T. (2004). *Dünyada ve Türkiye'de Başkentlik Sorunu.* Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Çörek Öztaş, Ç., & Akı, M. (2014). *İstanbul Tarihi Yarımada Yayalaştırma Projesi.* İstanbul: Embarq Türkiye.

Demir, K., & Çabuk, S. (2010/1). Türkiye'de Metropoliten Kentlerin Nüfus Gelişimi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*(28), 193-215.

Diken, B. (1997). Richard Sennett, Kamusal Yaşam ve Kent. *Birikim Dergisi*(97), 70-78.

Doğan, A. E. (2002). *Birikimin Hamalları: Kriz, Neo-Liberalizm ve Kent.* İstanbul: Donkişot Yayınları.

Doğan, A. E. (2002). *Kentleşme Göç ve Yoksulluk.* Ankara: İmaj Yayıncılık.

Dökmeci, V., & Berköz, L. (2000). Residental-location Preferences According To Demographic Characterisric of İstanbul. *Landscape and Urban Planning 48*, 45-55.

Durkheim, E. (1895). *The Rules of Sociological Method.* New York: The Free Press.

Eke, A. (1985). Anakent Yönetimi ve Yönetimler Arası İlişkiler: Batı Deneyimi ve Türkiye. *Amme İdare Dergisi, 18*(4), 41-62.

Erden, D. (2009). Haliç'te Dönüşüm ve Tarihsel Süreklilik. *11.03.2009 - Konuşma Metni.* Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve Sosyal Değişme.* Bilim Adamı Yayınları.

Ertürk, H. (2009). *Çevre Bilimleri.* Bursa: Ekin Basım Yayın.

Firidin Özgür, E. (2006). Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği. *Planlama Dergisi*(4), 79-95.

Friedmann, J. (1986). *The World City Hypothesis. Development and Change.* London: Sage Publication.

Geniş, Ş. (2011). Küreselleşme, Kent ve Kültür. *İdeal Kent, 3*, 47-58.

Giddens, A. (1991). *Structuration Theory: Past, Present and Future.* (C. G. Bryant, & D. Jary, Dü) London: Routledge.

Giddens, A. (2016). *Modernliğin Sonuçları.* (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gieryn, T. (2000). A Space For Place In Sociology. *Annual Review of Sociology*(26), 463-496.

Hacısalihoğlu, Y. (2001). Küreselleşmenin Gerçek Yüzü ve İstanbul. *Mimar.ist Dergisi, 1*(3), 86-89.

Hall, S. (2010). *Ghost Towns and Mining Camps of Southern Nevada.* Charleston SC: Arcadia Publishing.

Harvey, D. (1985). *Urbanization of Capital.* Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin Durumu.* (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Hatt, P. K., & Reiss, A. J. (2002). *Kentsel Yerleşimlerin Tarihi.* (B. Duru, & A. Alkan, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi.

Hayır, M. (2009). Büyük Kentlerde Kentin Merkezinden Etrafına Olan Göç Süreci-İstanbul Beylikdüzü Örneği. *Akademik İncelemeler, 4*(1), 36-52.

Hilberseimer, L. (2012). Metropol. *Arredomento Mimarlık*.

Holton, R. J. (1999). *Kentler Kapitalizm ve Uygarlık.* (R. Keleş, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

İncedayı, D. (2002). Demokratikleşme Arayışında Kent ve Kullanıcısı. *Mimarist Dergisi*(5), 32-38.

Jameson, F. (1994). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Küresel Mantığı.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karakurt Tosun, E. (2010). *Kentsel Yaşam Kalitesinin Artırılmasına Yönelik Bir Araç Olarak Kentsel Dönüşüm Projelerinin Eleştirisel Bir Bakışla Değerlendirilmesi, 21. Yüzyıl Kentleri içinde.* Bursa: Ekin Yayın.

Karasakaloğlu, D. (2011). *Bir Yok Mekan Olarak Temalı Otellerde Yön-Bulma ve Kaybolma Algılarının İncelenmesi: Antalya-Kundu Bölgesi Otel Örnekleri (Yüksek Lisans Tezi).* İzmir: Mimarlık, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Kavruk, H. (2002). *Anakente Bakış.* Ankara: Hizmet İş Sendikası Yayınları.

Kaymaz Koca, S. (2005). *Çağdaş Mimarlıkta Yersizlik.* İstanbul: Mimarlık, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Keene, D. (2004). Metropolitan Comparisons: London As A City-State. *Historical Research, 77*(198), 459-480.

Keleş, R. (1994). *Yeniden Yönetim ve Siyaset.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Keleş, R. (1997). *Kentleşme Politikası.* Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimler Sözlüğü.* Ankara: İmge Kitabevi.

Keyder, Ç. (2000). *İstanbul Küresel ve Yerel Arasında.* İstanbul: Metis Yayınları.

Keyman, F. (2000). *Global Yerel Ekseninde Türkiye.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Kıray, M. (1998). *Örgütleşemeyen Kent: İzmir.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kıray, M. (2003). *Kentleşme Yazıları.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Lang, R. (2003). *Edgeless Cities: Exploring the Elusive Metropolis.* Washington: Brookings Instution Press.

Lefebvre, H. (1996). *The Production of Space.* Oxford: Blackwell Publishers.

Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat.* Çev. Işın Gürbüz: Metis Yayınları.

Lefebvre, H. (2017). *Kentsel Devrim* (5. Baskı b.). (S. Sezer, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi.* (İ. Başaran, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Marx, K., & Engels, F. (2016). *Alman İdeolojisi.* (T. Ok, & O. Geridönmez, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Mazzoleni, D. (1996). *Kent ve İmgelem: Yitik Ülke Masalları Kimlik ve Yer Sorunsalı.* (T. Yöney, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Mengi, A. (2007). *Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine.* Ankara: İmge Yayınevi.

Norberg-Schulz, C. (1979). *Genius Logi.* New York: Rizzoli Publications.

Ökmen, M. (2003). *Globalleşme-Yerelleşme Dinamikleri ve Bir İnsan Hakkı Olarak Yerel Haklar. Yerel ve Kentsel Politikalar.* (M. Çukurçayır, & A. Tekel, Dü) Konya: Çizgi Kitabevi.

Okyay, T. (2016). Metropol Kent Yönetimi Yaklaşımları ve Uygulama Modelleri. *Strategic Public Management Journal*, *2*(4), 49-71.

Özaydın Çat, B. (2015). *Zaman-Mekan Sıkışmasının Gündelik Mekan Kullanımına Etkisinin Yüksek Hızlı Trenler Üzerinden Okunması.* İstanbul: Mimarlık, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Park, R. E., & Burgess, E. W. (2016). *Şehir.* Ankara: Heretic Basın Yayın.

Pirenne, H. (2016). *Ortaçağ Kentleri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ploger, J. (2001). Millennium Urbanism - Discursive Planning. *European Urban And Regional Studies*(8), 63-72.

Rao, N. (2007). *Cities in Transition: Growth, Change and Governance in Six Metropolitan Areas.* Londra: Routledge.

Rapoport, A. (1990). *The Meaning of The Built Environment.* Tucson: The University of Arizona Press.

Ritzer, G. (2000). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek.* (Ş. S. Kaya, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ritzer, G. (2010). *Küresel Dünya.* (M. Pekdemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture.* London: Sage Publication.

Sarıbay, A. (2002). *Kültürel Bir Olgu Olarak Globalleşme, Küreselleşme.* İstanbul: Ufuk yayınları.

Sarıoğlu, S. (2005). *Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri, İstanbul Örneği.* Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sassen, S. (2000). *Cities in a World Economy.* California: Pine Forge Presss.

Sassen, S. (2001). *The Global City: New York, London, Tokyo.* New Jersey: Princeton Univercity Press.

Sassen, S. (2007). *Seeing Like A City.* Lonra: Phaidon.

Sassen, S. (2012). *Cities in a World Economy.* Los Angeles: Sage Publication.

Simmel, G. (1996). Metropol ve Zihinsel Yaşam. *Cogito*(8), 81-95.

Simmel, G. (2017). *Modern Kültürde Çatışma.* (T. Bora, Özmakas Utku, N. Kalaycı , & E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Sjoberg, G. (2002). *20. Yüzyıl Kenti.* Ankara: İmge Kitabevi.

Soja, E. (2000). *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions.* London: Blackwell Publish.

Soja, E. (2002). *Post Metropolis Üzerine Altı Söylem, 20. Yüzyıl Kenti.* (B. Duru, & A. Alkan, Çev.) Ankara: İmge Yayınevi.

Soja, E. W. (1989). *Postmodern Geographies.* London, New York: Verso.

Su, S. (1995). Postmodern Dönem Semptomları. *Birikim Dergisi*(74), 46-49.

Tanyeli, U. (2004). *İstanbul 1900-2000 Konut ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak.* İstanbul: Akın Nalça.

Thomsen, C. (2012). *Ghost Towns: Lost Cities of the Old West.* London: Shire Publications.

Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür.* (A. Eker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Torlak, S. E. (2016, August). Gaining Ghost Town of Tourism Economics Nothern Cyprus Varosha City. *European Scientific Journal*, 236-251.

Tümertekin, E. (1979). *İstanbul'da Nüfus Dağılışı.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını.

Tümertekin, E. (1997). *İstanbul İnsan ve Mekan.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Turner, B. (1996). *Essays on The Sociology of Fate.* London: Sage Publications.

Tuzcuoğlu, F. (2003). *Metropoliten Yönetim.* Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Uçkaç, L. (2006). Kentsel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri: Keçiören Örneği, Ankara. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Uğurlu, Ö., Pınarcıoğlu, N. Ş., Kanbak, A., & Önver, M. Ş. (2017). *Kent Sosyolojisi Çalışmaları.* İstanbul: Örgün Yayınevi.

Urry, J. (2015). *Mekanları Tüketmek.* (R. G. Öğdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Waters, M. (1995). *Globalization.* London: Routledge.

Weber, M. (2015). *Şehir.* İstanbul: Yarın Yayınları.

Williams, R. (1992). Metropol Algıları ve Modernizmin Doğuşu. (T. Belge, Dü.) *Birikim Dergisi*(35).

Wirth, L. (2002). *"Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme", 20. Yüzyıl Kenti.* (B. Duru, & A. Alkan, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Yetim, N., & Azman, A. (2006). Türk Burhuvazisinde Millilik Sorunu ve Kültürel Miras. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*(28), 203-223.

Yırtıcı, H. (2003). Mekanın Altyapısal Dönüşümünün Ekonomi Politiği. *Arredamento Mimarlık*(6), 73-74.

Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL-1. (2018, Haziran 23). https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhtB6GoB1/wiki/Mekan.html adresinden alındı

URL-2. (2018, Ağustos 6). http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/galeri-sular-altinda-kalip-hayalet-sehre-donustu-epecuen-40460560#page-1 adresinden alındı

URL-3. (2018, Ağustos 6). https://onedio.com/haber/kucuk-bir-cennetken-sular-altinda-kalip-hayalet-sehre-donusen-epecuen-601199 adresinden alındı

URL-4. (2018, Ağustos 6). https://cdn.theatlantic.com/assets/media/img/photo/2011/07/the-ruins-of-villa-epecuen/e01_14473443/main_1200.jpg adresinden alındı

URL-5. (2018, Ağustos 7). (http://www.milliyet.com.tr/Terk-edilmis-hayalet-sehirler-molatik-2610/?Sayfa=8 adresinden alındı

URL-6. (2018, Ağustos 10). https://weburbanist.com/wp-content/uploads/2008/10/8-quabbin-abandoned-flooded-city1.jpg adresinden alındı

URL-7. (2018, Ağustos 10). http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/italyanin-hayalet-kasabasi-craco-40405900 adresinden alındı

URL-8. (2018, Ağustos 15). http://i2.wp.com/www.nebiliyon.com/wp-content/uploads/2016/04/hayalet-sehir-craco–italya-4.jpg?fit=1181%2C940 adresinden alındı

URL-9. (2018, Ağustos 16). https://tr.euronews.com/2013/09/03/fransa-daki-sessiz-ciglik-oradour-katliami adresinden alındı

URL-10. (2018, Ağustos 20). https://i.pinimg.com/originals/52/a9/28/52a928ef73f99ab7f4aca3ceb66a590f.jpg adresinden alındı

URL-11. (2018, Ağustos 20). https://www.haberler.com/ermeniler-16-yil-once-agdam-i-isgal-etti-5-bin-897-haberi/ adresinden alındı

URL-12. (2018, Ağustos 29). http://2.bp.blogspot.com/--QZVe-tSlHI/T3vSl1c-YtI/AAAAAAAAFt0/i6YoHnaiO5U/s1600/2.jpg adresinden alındı

URL-13. (2018, Ağustos 29). http://www.alp-web.com/2015/03/hayalet-kent-cairo.html adresinden alındı

URL-14. (2018, Eylül 10). http://d.liderhaber.org/gallery/4302_25.jpg adresinden alındı

URL-15. (2018, Eylül 10). http://d.adanapost.com/video/117.jpg adresinden alındı

URL-16. (2018, Eylül 15). http://www.milliyet.com.tr/Terk-edilmis-hayalet-sehirler-molatik-2610/?Sayfa=4 adresinden alındı

URL-17. (2018, Eylül 15). http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/galeri-japonyanin-ilginc-hayalet-sehri-40582351#page-1 adresinden alındı

URL-18. (2018, Eylül 20). https://iasbh.tmgrup.com.tr/b1cc70/0/0/0/0/0/0?u=http://i.sabah.com.tr/sb/album/2017/09/20/1505909230019.jpg adresinden alındı

URL-19. (2018, Eylül 20). http://www.milliyet.com.tr/Terk-edilmis-hayalet-sehirler-molatik-2610/?Sayfa=15 adresinden alındı

URL-20. (2018, Eylül 20). https://www.bilgiustam.com/terkedilmis-hayalet-sehirler/ adresinden alındı

URL-21. (2018, Ekim 2). https://i.ytimg.com/vi/K-7moAGNKzc/maxresdefault.jpg adresinden alındı

URL-22. (2018, Ekim 2). https://yoldaolmak.com/colun-yuttugu-hayalet-kasaba-kolmanskop-namibya.html adresinden alındı

URL-23. (2018, Ekim 5). https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/33/Kolmanskop_Ghost_Town.jpg/1200px-Kolmanskop_Ghost_Town.jpg adresinden alındı

URL-24. (2018, Ekim 5). http://www.milliyet.com.tr/Terk-edilmis-hayalet-sehirler-molatik-2610/?Sayfa=3 adresinden alındı

URL-25. (2018, Ekim 10). http://i2.wp.com/www.nebiliyon.com/wp-content/uploads/2014/11/balestrino-6.jpg?fit=1920%2C1200 adresinden alındı

URL-26. (2018, Ekim 10). https://listelist.com/kibris-hayalet-sehir-kapali-maras-fotograflari/) adresinden alındı

URL-27. (2018, Ekim 18). https://i.ytimg.com/vi/XFUiIvJvKvc/maxresdefault.jpg adresinden alındı

URL-28. (2018, Ekim 18). https://www.advenport.com/makale/terk-edilmis-5-acayip-kent adresinden alındı

URL-29. (2018, Ekim 23). https://i.redditmedia.com/TTuZUzb0FnsC1f4rqA-dcEnNkauek_gxmLChPcTI1N4.jpg?fit=crop&crop=faces%2Centropy&arh=2&w=960&s=a7e5b3cff5fe1bfee09c075499bbd6c0 adresinden alındı

URL-30. (2018, Ekim 23). http://www.milliyet.com.tr/hayalet-toplama-kampi--gulag-molatik-8151/ adresinden alındı

URL-31. (2018, Ekim 26). http://idora.milliyet.com.tr//OnedioGallery/Detail/2016/06/29/1300_pt1_6-gulag.jpg adresinden alındı

URL-32. (2018, Ekim 26). http://zamanamerika.com/haberler/yasam/foto-galeri-altin-sehirden-hayalet-sehire/ adresinden alındı

URL-33. (2018, Ekim 30). https://image.redbull.com/rbcom/010/2015-04-14/1331716944626_2/0100/0/1/bodie-nin-terk-edilmiş-hayalet-kasabası.jpg adresinden alındı

URL-34. (2018, Ekim 30). http://www.mimdap.org/?p=15954 adresinden alındı

URL-35. (2018, Kasım 7). https://i.pinimg.com/originals/84/1d/b8/841db86727b25cf4bd4efb48b5f6682d.jpg adresinden alındı

URL-36. (2018, Kasım 7). https://yoldaolmak.com/dunyanin-en-buyuk-tapinak-sehri-angkor-wat.html) adresinden alındı

URL-37. (2018, Kasım 11). https://www.siamtur.com/images/turresim/vklekim/10.gun.jpg adresinden alındı

URL-38. (2018, Kasım 16). https://img-s1.onedio.com/id-56d737d2755e808868ecdf66/rev-0/w- 635/listing/f-jpg-webp/s-630c8ec87b39e919e8d9d281b08a814274166ff0.webp adresinden alındı